

**T.C.
Fırat Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı**

**TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK
ÖĞRETİMİ TARİHİNDE ARTHUR LUMLEY DAVIDS'İN
“A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE”
ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma Semra TURAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Hayrettin AYAZ

Elazığ, 2014

ONAY

T.C.

Fırat Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı

Fatma Semra Turan'ın hazırlamış olduğu “*Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Tarihinde Arthur Lumley Davids'in ‘A Grammar Of The Turkish Language’ Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*” başlıklı yüksek lisans tezi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun.....tarih vesayılı kararı ile oluşturulan jüri tarafından..... tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonunda yüksek lisans oy birliği/oy çokluğu ile başarılı saymıştır.

Jüri Üyeleri:

İmza

1: Prof. Dr. Şener DEMİREL

2: Doc. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ

3: Yrd. Doc. Dr. Hayrettin AYAZ

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih vesayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Doç. Dr. Mukadder BOYDAK ÖZAN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

BEYANNAME

Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Hayrettin Ayaz danışmanlığında hazırlamış olduğum “*Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi Tarihinde Arthur Lumley Davids’in ‘A Grammar Of The Turkish Language’ Adlı Eseri Üzerine Bir İnceleme*” adlı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

Fatma Semra Turan

.../.../2014

ÖN SÖZ

Batı dünyasının Doğu'ya ilişkin ilgisi, uzun asırlar boyunca “öteki”nin keşfi etrafında şekillenen bir paradigmayı beslemiştir. Bu keşif, giderek Batı'nın ideolojisi haline gelen sömürgecilığe de ortam hazırlamıştır. Osmanlı Devleti'nin parçalanmasının hedef alındığı XIX. Yüzyılda, Avrupalı şarkiyatçıların Türkoloji temelindeki çalışmaları da hız kazanmıştı. Bu çalışmalar, bazen sömürgeci maksatların paralelinde yürüyen bir uğraşı haline gelirken bazen de ferdi ilgilerin beslediği ilmî endişeler halinde seyretmiştir. Arminius Vambery (1852-1913) ve Leon Cahun (1841-1900) tanınmış Avrupalı Türkologlardı. Eseri üzerine inceleme yaptığımız Arthur Lumley Davids ise her iki Türkologdan daha önce yaşamış ve eser vermiş bir oryantalisttir.

Arthur Lumley Davids “A Grammar of the Turkish Language” adlı eseri XIX. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınan önemli bir çalışmadır. Lumley'in eserindeki Türkolojiye ilişkin malûmat ve bakış açısı bugün için eskimiş durumdadır. Ancak bu eseri önemli kılan husus, o tarihte klasik usulle kaleme alınmış Türk dilinin grameri (sarf ve nahiv)den farklı olarak Avrupa'da gelişen yeni bir metodla yazılmış olmasıdır. Lumley'in eserinin diğer önemli bir yanı ise kendisinden önceki Türk tarihi ve lisaniyle ilgili bazı yanlış kanaatlerden uzak bir tutum benimsemesidir. Nitekim Ali Suavi'den beri yerli Türkolog ve fikir çevrelerince üzerinde tartışma ve değerlendirmeler yapılan A Grammar of the Turkish Language, Batı'da da halen yeni baskıları yapılacak kadar ilgi görmektedir.

Çalışmamızda, Arthur Lumley Davids'in “A Grammar of the Turkish Language” adlı eserinin 1832 tarihli Londra ve bundan dört yıl sonra Paris'te basılan nüshalarını esas aldık. Eserin Türkolojiye dair 78 sayfa tutarındaki giriş kısmı ile Türkçe'nin kelime ve cümle yapısı (gramer)nı inceleyen ana bölümleri üzerine açıklayıcı bir metodla araştırma yaptık.

Çalışmamız dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye ve Avrupa'da Türk dili üzerinde yapılan çalışmalara temas edilmiştir. İkinci bölümde ise yabancı kaynaklar taranarak Arthur Lumley'in hayat hikâyesi tespit edilmiş, eserinin tanıtımı yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca Lumley'in görüş, düşünce ve tespitlerinin Türkoloji çevrelerindeki yansımaları incelenmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde yazarın,

Türklerin tarih ve lisanına dair görüş ve tespitleri aktararak ayrıntılı biçimde değerlendirilmesi yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise yazarın Türk dilinin grameriyle ilgili incelemelerine temas edilmiştir. Çalışmanın “Ekler” kısmına ise Arthur Lumley Davids’le ilgili bazı orijinal evrak ve belgelerin görüntüleri ilave edilmiştir.

Arthur Lumley Davids’in “A Grammar of the Turkish Language” adlı eseriyle ilgili olarak ülkemizde iki çalışma daha yapılmış bulunmaktadır. Lumley’in eserini tez konusu olarak seçtiğimiz tarihte, biri yüksek lisan tezi diğeri söz konusu eserin çevirisi olan ilgili çalışmalar yapılmış (tamamlanmış) değildi; ancak kimi sebeplerden dolayı araştırmamızın tamamlanması gecikince sözü edilen iki çalışma da literatürdeki yerini almış oldu.

Tezimin konusunun belirlenmesi ve kaynakların temini hususunda yardımlarını esirgemeyen hocam Yrd.Doç.Dr. Hayrettin AYAZ’a teşekkürü bir borç bilirim.

Fatma Semra TURAN

Elazığ - 2014

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKÇENİN YABANCI DİL OLARAK ÖĞRETİMİ TARİHİNDE ARTHUR LUMLEY DAVIDS'İN “A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE” ADLI ESERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Fatma Semra TURAN

Fırat Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Elazığ-2014, Sayfa: VIII+148

Batı dünyasında, Doğu'yu tanıma çabaları bir hayli eskiye gitse de özellikle XIII. yüzyıldan beri oryantalist / şarkiyatçı temelde yoğunlaşan bir ilgi oluştu. Savaş ortamının dışında ilmi endişelerin beslediği bir tecessüsün mahsulü olarak Türklerin dili ve kültürü Batı'da artan bir ilgiyle araştırma konusu haline geldi. Batı dünyasında Türk dili üzerine yapılan çalışmalar özellikle XIX. yüzyılda ilmi bir çerçevede ele alınmaya başlandı. Çalışmamıza esas teşkil eden İngiliz oryantalist Arthur Lumley Davids'in “A Grammar of the Turkish Language” adlı eseri de bu yaklaşımla XIX. yüzyılda kaleme alınmıştır. Yahudi asıllı genç İngiliz oryantalist Arthur Lumley Davids, Batı'da kendisinden önce yazılmış eserlerdeki malumattan da yararlanarak Türkçenin gramer (sarf ve nahvi)ini yazmıştır. Lumley bu kadarla yetinmemiş, kitabının baş tarafına seksen sayfa tutarında Türklerin tarih, dil ve medeniyetine dair bilgi ihtiva eden bir bölüm koymuştur. Lumley, çağdaşı oryantalistlerde rastlanan bir yaklaşımla kitabının sonuna Türkçe şiir ve metinler de ilave etmiştir. A Grammar of the Turkish Language, XX. yüzyılın başlarından itibaren Türk fikir çevrelerinde de kendinden söz ettirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Arthur Lumley Davids, A Grammar of the Turkish Language
Gramer, Türk, Türkoloji

ABSTRACT

Master Thesis

AN EVALUATION OF ARTHUR LUMLEY DAVIDS' "A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE" IN TERMS OF THE TEACHING OF TURKISH AS A FOREIGN LANGUAGE

Fatma Semra TURAN

Fırat University

Institute of Educational Science

Department of Turkish Language

Division of Turkish Language

Elazığ-2014, Page: VIII+148

Although the Western attempts to know about the East date back to very old times, there has been an orientalism-based interest since especially 13th century. Apart from the warfare environment, as a phenomenon fed by scientific worries, the language and culture of Turks have been a subject of interest in the West. The Western studies on Turkish language became to be dealt with scientifically in especially the 19th century. The work which has been subjected to this study, "A Grammar of the Turkish Language" was written by Arthur Lumley Davids in the 19th century. A Jewish English orientalist, Arthur Lumley Davids wrote the grammar of Turkish, inspired by the information that was written before him in the West. Lumley also put a part of eighty pages regarding Turkish language, history and civilization in his work. Moreover, Lumley also added a part including Turkish poetry and texts at the end of his work. His work "A Grammar of the Turkish Language" has been important since the beginning of the XXth century.

Key Words: Arthur Lumley Davids, A Grammar of the Turkish Language, Turkish Language, Turkology

İÇİNDEKİLER

ONAY.....	I
BEYANNAME	II
ÖN SÖZ	III
ÖZET	V
ABSTRACT.....	VI
İÇİNDEKİLER	VII

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DİLİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN TARİHİ SEYRİ	1
1.GİRİŞ	1
1.1. Gramer.....	1
1.1.2. Türk Dili ve Grameriyle İlgili Yerli Çalışmalar.....	2
1.1.2.1. Türkçenin İlk Grameri Divânü Lugatî't-Türk	2
1.1.2.2. Kitabu Cevâhiri'n-Nahv fi-Lûgat-it-Türk	4
1.1.3. Avrupa'da Türk Diline İlginin Başlaması	7
1.1.4. Avrupa'da Türkoloji'nin Kurulup Gelişmesi Tarihine Bakış	8

İKİNCİ BÖLÜM

ARTHUR LUMLEY DAVIDS'İN HAYATI, ESERİ VE ESERİNİN

TÜRKOLOJİ ÇEVRELERİNDEKİ YANSIMALARI	10
2.1. Arthur Lumley'in Hayatı.....	10
2.1.1. Arthur Lumley Davids'in Eserleri.....	11
2.1.2. İngilizce Baskısı	11
2.1.3. Fransızca Baskısı.....	12
2.2. Türkiye'de Türkçülük ve Türkoloji Çalışmaları	13
2.2.3. Arthur Lumley Davids'in Eserinin Türkiye'deki Yansımaları.....	14
2.2.3.1. Eserle İlk Temas ve Ali Suavi.....	15
2.2.3.2. Eserle İlgili Diğer Değerlendirmeler.....	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE'DE TÜRK DİLİYLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER.....	20
3.1. Tatar Meselesi Üzerine Değerlendirmeler:	20
3.2. “Türk” Adının Menşei Üzerine Mülahazalar	21
3.3. Türklerin Kökeni İle İlgili Tespitler	22
3.4. Türklerin Soyu ve Ana Yurdu Meselesi.....	25
3.5. Çin Kaynaklarında Türkler.....	31
3.6. Türklerde Alfabe Meselesi	34
3.7. 12 Hayvanlı Takvim Meselesi.....	39
3.8. İslam Sonrası Türk Devletleri	40
3.9. Türk Lehçeleri	42
3.10. Davids’in Osmanlı Devletine ve Edebiyatına Bakışı:	50
3.11. Osmanlıcanın Zenginliği	52
3.12. Osmanlı Devletinde İlim	57
3.13. Osmanlı Devletinde Edebiyat.....	58
3.14. Osmanlı Devletinde Matbaa	60

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARTHUR LUMLEY DAVIDS’İN TÜRK DİLİNİN GRAMERİYLE İLGİLİ TASNİF VE DEĞERLENDİRMELERİ	68
4.1. Gramer Bölümünün İşlenişi ve Gramer Bölümüne Dair Bulgu ve Yorumlar	68
4.2. Sözlük Bölümüne Yönelik Bulgu Ve Yorumlar	113
4.3. Diyalog Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar	130
4.4. Metin Bölümüne Yönelik Bulgu Ve Yorumlar	127
SONUÇ	130
EKLER	132
KAYNAKÇA.....	143
ÖZGEÇMİŞ	148

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DİLİ ÜZERİNDE YAPILAN ÇALIŞMALARIN TARİHİ SEYRİ

1. GİRİŞ

İlk yazılı mahsullerini MS. VIII. yüzyılın ilk yarısında veren Türk dili, bir takım zaruretler dolayısıyla ortaya çıkan göçler sebebiyle yayılmış olduğu geniş coğrafyalarda konuşulup yazılan bir dildir. Gerek konuşanlarının sayısı bakımından gerekse yayıldığı coğrafyaların genişliği bakımından Türk dili bugün gelinen noktada dünyanın sayılı dilleri arasında yer almaktadır. İlk yazılı verimlerden başlayarak tarihi süreçte farklı sahalarda Türk diliyle rakamlarla ifade edilmeyecek sayıda eser kaleme alınmıştır. Türk dilinin işlek bir yazı dili haline gelmesinde, erken dönemlerden başlayan grameriyle ilgili çalışmaların payı da büyüktür.

1.1. Gramer

Bugün birçok dilde terim olarak kullanılan *gramer* kelimesinin etimolojik bakımdan anlamı, Yunancada “yazı” demek olan *grammar* (< *graphein* = yazmak) köküne dayanır. Bundan da Yunanca *grammatike*, Latince *grammatica*, Fransızca *grammaire*, İngilizce *grammar*, Almanca *Grammatik* sözcükleri türemiştir. (Dilaçar, 1971: 83)

Bir dilin yazı ve kültür dili olarak iki önemli dayanağı bulunmaktadır; bunlardan biri o dilin bütün söz varlığını içinde toplayan sözlüğü; ötekisi de grameridir.

“Gramer, insan kafasındaki düşüncüyü söze ve söz bütününe dönüştüren dili, bilimsel ölçüler içinde anlatan, o dilin anlaşılması ve kullanılması için gerekli yöntem ve kuralları bir sistem yapısı içinde öğreten bilim dalıdır. Sözlük ve gramerler, dili kuşaklar arasında unutulmaktan kurtaran, onları birbirine bağlayan bağlardır. Gramer, aynı zamanda bir dilin sağlıklı olarak gelişmesinin de anahtarıdır. O dili konuşan toplumun kültür varlığının korunmasında ve sağlıklı bir biçimde yol alışında başlıca etkidir.” (Korkmaz, 2009: CV)

1.1.2. Türk Dili ve Grameriyle İlgili Yerli Çalışmalar

Bilindiği gibi dil öğretiminde “gramer”in önemi çok büyüktür. Eski Yunan’dan başlayarak günümüze kadar geçen sürede dünyanın belli başlı dillerinin gramerleri yapılarak bir sisteme kavuşturulmuştur. Türkçenin grameriyle ilgili de Kâşgarlı Mahmud’un Divanü Lugati’t-Türk isimli eserinden başlayarak günümüze doğru gelen bir olgunluk süreci içerisinde pek çok çalışma yapılmıştır. Araştırmamızın bu bölümünde, yerli ve yabancı olmak üzere Türkçenin grameriyle ilgili olarak yapılan çalışmaları ve yabancılara Türkçe öğretmeye yönelik faaliyetlere temas edeceğiz.

Türk dilinin ilk olgun mahsulleri, İslâmiyetin kabulü sonrasında kaleme alınan ilk eserlerdir. Özellikle Yusuf Has Hacib’in Kutadgu Bilig’iyle Kâşgarlı Mahmud tarafından yazılmış olan Divânü Lûgati’t-Türk, Türk dilinin işlekliği ve zengin ifade gücünü göstermesi bakımından önemlidir. R. Rahmeti Arat’ın da ifade ettiği gibi “*Yusuf Has Hacib’le Kâşgarlı Mahmud aynı devir ve aynı muhitin yetiştirdiği Türk münevverlerinin mümessilidirler. Eserlerini birbirinden uzakta yazmış, birbirlerini tanımamış ve bilmemiş olmalarına rağmen, ikisi de aynı malzeme üzerinde çalışmışlar ve birbirini tamamlamışlardır.*“ (Arat, 1979: XX).

Yusuf Has Hacib’in, millî bünyenin iç kısmı üzerinde durduğunu belirten R. Rahmeti Arat, Yusuf’un, milletin tarihine ve Türk fikir mahsûllerine yakından vâkıf olup sırası geldikçe bunlardan bol bol istifâde ettiğini ifade ederek şunları söylemektedir:

“ (Yusuf) *Türklerin içtimâî teşkilâtını yakından biliyor. Gençliğinden beri Türk devlet teşkilâtı içinde mühim vazifeler görmüş ve belki de ölünceye kadar aynı teşkilât içinde çalışmakta devam etmiştir. Yusuf’un eseri ilk bakışta doğrudan doğruya devlet teşkilâtı ile alâkadar gibi görünürse de, şâir eserinde, tecrübenin verdirdiği bir olgunlukla, cemiyeti teşkil eden fertler ile bunların cemiyet içindeki mevki ve vazifelerini tayin etmeğe daha çok yer ayırmaktadır.*” (Arat, 1979: XXI)

1.1.2.1. Türkçenin İlk Grameri Divânü Lugati’t-Türk

Kâşgarlı Mahmud, bilhassa dil sahasında, devri için orijinal modern bir filolog zihniyeti ile çalışmış ve nispeten yeni olan-mukayeseli dil incelemesi tarihinde mühim

bir yer almağa hak kazanmış olan bir Türk âlimidir. Reşit Rahmeti Arat, bu filologla ilgili şu tespitleri yapmaktadır:

“Mahmud’un alâkası yalnız dil sahasına- inhisar etmemiştir. O Türk milleti ve Türk memleketleri hakkında tarihî mâlûmatı ihmâl etmediği (XX) gibi, kendi devri için de kıymetli müşâhedelere sâhiptir. Türk dünyasının mühim bir kısmını dolaşmış, Türk halkının yaşayışını görmüş, kendisinin bizzat göremediği Türk kavim ve ülkeleri hakkında mâlûmat toplamış, geniş sahaya yayılmış olan bu kavimlerin oturdukları yerleri bir harita özerinde tesbit etmiş ve ayrı Türk boylarının birbirleri ile olan münâsebetlerini tetkik etmiştir. Eserine, herhangi bir sözün tevsiki için koyduğu edebî parçalar her hâlde yalnız bu maksatla toplanmış şeyler olmayıp, icabında müracaat ettiği ve el altında bulundurduğu eserlerden alınmış olacaktır.” (Arat, 1979: XX-XXI)

Türk dilinin bilinen en eski lügati hükmünde olan Kâşgarlı Mahmut’un “*Divânü Lügati’t-Türk*” isimli eserinin temel gayesinin Araplara Türkçe öğretmek olduğu görüşü öteden beri ileri sürülmektedir. Bu kanaati taşıyanlardan biri de Prof. Dr.Ahmet Caferoğlu’dur. Kâşgarlı Mahmut’un, ister şahsiyeti ister eseri ile olsun, çağının hazırlıklı ve olgun bir dil pedagogu olduğunu ifade eden Caferoğlu bu hususta şunları söylüyor:

“Ne pahasına olursa olsun Araplara Türk dilini öğretmek maksadiyle gramer yazmış, Türk kültürünü eksiksiz olarak çağın ilim âlemine sunmuştur. Türk dilinin yayılımını Arap muhiti için daha münasip görmüş, Türk dil propagandasının mahir bir üstadı kesilmiştir. O Türkü, çeşidi kaynaklardan kapma bilgilerle tanıtmak istememiş, bizzat kendi müşahedeleri ile elde ettiği malzemeyi işlemek suretiyle faydalı bir tasnife tabi tutmuştur. (.....) Araba Türk dilini öğretmek için bir filolog, Türk dünyasını olduğu gibi tanıtmak için ise kuvvetli bir Türkçü kesilmiştir. (Caferoğlu, 1970: III-4)

Divânü Lügati’t-Türk’ün bu özelliğiyle ilgili olarak başka araştırmacılar da benzer görüşler ifade etmişlerdir. Türklerin kendi dillerini Araplara öğretmek için

sözlükler meydana getirdiğini belirten dil ve edebiyat araştırmacısı Agâh Sırrı Levend ise bu konuda şunları söylemektedir:

“Kâşgarlı Mahmud’un H. 466 = M. 1072’de Bağdad’da tamamladığı sanılan Divânü Lûgati’t-Türk adlı eseri bu maksatla kaleme alınmıştır. Mahmud, türlü yönlerden değeri ve önemi büyük olan bu eseriyle hem Araplara Türkçeyi öğretmek amacını gütmüş hem de Türk dilinin Arapça kadar zengin olduğunu göstermek istemiştir.” (Levend, 1959: 129-130)

Ansiklopedik bir sözlük olmakla beraber Divânü Lûgati’t-Türk’ün, niteliği bakımından aynı zamanda hem Karahanlı Türkçesi hem de o dönem Orta-Asya’daki birçok Türk boyunun lehçe ve ağız yapıları üzerinde değerli bilgiler veren bir eser olduğunu ifade eden Zeynep Korkmaz ise Türkiye Türkçesini kurmuş olan Oğuzların dil yapısı üzerindeki elle tutulur en eski bilgileri ona borçlu olduğumuz tespiti yapmaktadır. (Korkmaz, 2009: CV).

1.1.2.2. Kitabu Cevâhiri’n-Nahv fi-Lûgat-it-Türk

Kâşgarlı Mahmud’un, Divânü Lûgati’t-Türk’ün haricinde yazmış olduğunu söylediği, fakat bugüne kadar meçhul kalmış olan bir gramer kitabının olduğu da Türkologlar tarafından ifade edilmektedir: *“XI. yüzyılın 2. yarısında yazılmış olan “Kitabu Cevâhiri’n-Nahv fi-Lûgat-it-Türk” adlı eser kayıp kitaplar arasındadır. Kâşgarlı Mahmud’un elimizde bulunan Divânü Lûgat-it-Türk’ü ise, ansiklopedik bir sözlüktür.”* (Korkmaz, 2009: CV = 105).

Ahmet Caferoğlu da Kâşgarlı Mahmud’un Divânü Lûgati’t-Türk’ün haricinde Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla kaleme aldığını söz konusu eserinden şöyle bahsetmektedir:

“Nitekim kendi bulunduğu ve yetiştiği Türk topluluğunun dil varlığını iyi sezen ve değerlendiren âlim, daha önceleri Araplara Türk dilini öğretmek maksadiyle ‘Kitabü Cevahirü’n-Nahv fi Lûgat-it Türk’ adlı bir eser yazmak ihtiyacını duymuş ve bu eseriyle Orta Asya Arap - Türk kültür yaklaşmasına bir zemin hazırlamıştır. Kendisini, ayrıca bir Türk pedagogu olarak tanıtmıştır. Ne yazık ki, bu eserin ne tarihi, ne

yazılışı sebeplerine ve ne de içine aldığı değer biçilmez gramer kaidele-
rine ait, şimdiye kadar, en ufak bir bilgi elimize geçmemiştir.
*Kâşgarlı'nın ilmî şahsiyetini bir kat daha değerlendirecek olan bu eserin,
bütün arama gayretlerimize rağmen bulunamayışı, büyük bir talihsizliktir
ve belki de kendisine kaybolmuş nazariyle bakılabilir.*” (Caferoğlu, 1970:
17-18)

Filolog ve âlim Zemahşerî'nin Araplara Türkçe öğretmek maksadıyla XII. yüzyılın ilk yarısında (1128-1144) kaleme aldığı *Mukaddimetü'l-Edeb*'i de önemli bir eserdir. Harzemşah valisi Adsız'a ithaf edilmiş olan bu eser, Arapça öğrenme amacına dayanan Harezmi Türkçesi tercümeli pratik bir sözlük. (Korkmaz, 2009: CV)

Doğu Türkçesi'nde kaleme alınmakla birlikte genel manâda Türk dili için önemi haiz diğer bir eser de Ali Şir Nevai (vefatı: 906/1501)'nin “*Muhâkemetü'l-Lugateyn*”idir. Nevâî, Türk dilinin ifade gücünü ve Farsça'ya göre üstünlüğünü ispat etmek maksadıyla kaleme aldığı bu eserinde, yaşadığı devirde, ana dilleri dururken onu bir yana bırakıp Farsça yazmaya özenen edebiyat heveslisi gençleri tenkit ederek onları uyarmak maksadı gütmüştür. Eser, XIX. yüzyılda Türkiye'de aydınların ilgisini çekmiş 1897'de İstanbul'da yayımlanmıştır. (Kut, 2007: 452)

XVI. yüzyıldan XX. yüzyılın başlarına kadar Türkiye Türkçesinin grameriyle ilgili olarak kaleme alınan başlıca eserler (kronolojik olarak) şunlardır¹:

Yakın-Doğu bölgesinde ve özellikle Mısır, Suriye bölgelerinde XIII-XVII. yüzyıllar arasında yazılmış birtakım eserler de vardır. Bunlardan yazan bilinmeyen *Kitâb-ı Mecmû-ı Tercümân-ı Türkî ve Acem ve Mugâlî* (1245), Alâeddin Beylik El-Kıfçaki'nin *Ed-Dürretü'l Mudiyye fi'l-Lûgat-it-Türkiyye* (...)’si Abû Hayyan’a ait *Kitâbü'l-İdrâk li-Lisani'l Etrak* (1312), Cemalettin Türkî'nin *Kitâbü Bülğatü'l-Müşâtâk fi-Lûgâti't-Türk ve'l-Kıfçak* (1451)¹, yine XV. yüzyıla ait olan *Ettuhfetü'l-Zekiyye fi'l-Lûgati't - Türkiyye, el- Kavânînü'l-Küllîyye li-Zapti'l-Lûgati' t-Türkiyye* ile Molla Muhammed bin Salih'in *Eş-Şüzûrû'z-Zehebiyye ve'l Kitai'l-Ahmediyye fi'l-Lûgâti't-Türkiyye* (1619)'si gibi eserler, genellikle Kıpçakça üzerinde duran, sözlük ya da gramer bölümleri de bulunan sözlük-gramer niteliğinde eserlerdir. Bu kitaplar yer

¹ Türkiye Türkçesinin grameriyle ilgili olarak kaleme alınan eserler için şu kaynaklara müracaat edilmiştir: (Korkmaz, 2003: CVI; Dilaçar, 1952: 227-231)

yer Kıpçakça yanında, birçok yönüyle Kıpçakça'ya yakın olan Türkmençe özellikleri vermiş olsalar da doğrudan doğruya Eski Anadolu Türkçesi ya da Osmanlı Türkçesi ile ilgili gramer-sözlük karışımı eserler değildir. Gramer niteliğinde olan Abû Hayyan'a ait *Zahrü'l-Mülk fi-Mahvi't-Türk ile el-Efâl-i fi- Lisâni't Türk* gibi bazı eserler de yine kayıplar arasındadır.

Doğrudan doğruya Türkiye Türkçesinin tarihî dönemine giren ilk eser *Müeyyiretü'l-Ulûm* adlı gramer kitabıdır. Bergamalı Kadri tarafından yazılıp 1530 yılında Kanunî Sultan Süleyman'ın veziri İbrahim Paşa'ya sunulmuş olan bu gramer, XVI. yüzyıl Osmanlı Türkçesini temsil eder. Bundan sonra XIX. yüzyıla, Tanzimat dönemine gelinceye kadar, Arap ve Fars dilleri üzerinde yığınlarca eser yazıldığı hâlde, Türkçenin grameri alanında bir boşluk kendini gösterir. Gerçi, Müeyyiretü'l-Ulûm'dan önce Divriğili Fahreddin Efendi tarafından belki XIII-XIV. yüzyıllarda *Kasîdetü fi-Kavâid-i Lisâni't-Türk* adlı manzum bir gramer yazılmışsa da bu gramer de bugün yitikler arasındadır.² (Korkmaz, 2003: CVI)

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türk dilinin grameriyle ilgili olarak kaleme alınan eserlerde bir artış olmuştur. Bu eserler şöyle özetlenebilir:

Mehmet Fuad ve Ahmet Cevdet Paşalar: *Methal-i Kavaid* (1851), Ahmet Cevdet Paşa: *Kavaid-i Osmaniye* (1865), Ahmet Cevdet Paşa: *Tertib-i Cedid Kavaid-i Osmaniye* (1895), Ahmet Cevdet Paşa: *Kavaid-i Türkiye*, İstanbul (1875), Abdullah Ramiz Paşa: *Emsile-i Türkiye*, (1866), Süleyman Paşa: *İlm-i Sarf-ı Türkî* (1874), Selim Sabit: *Sarf-ı Osmanî* (1881), Selim Sabit: *Nahv-ı Osmanî* (1881), Abdurrahman Fevzi Efendi: *Mikyasü'l-Lisan Kıstasü'l-Beyan* (1882), Ali Nazima: *Lisan-ı Osmanî* İstanbul (1884), Mehmet Rıfat: *Külliyat-ı Kavaid-i Osmaniye* (1885), Mihrî: *Mutavvel Sarf-ı Osmanî*, (1888), Ahmet Rasim: *Amelî ve Nazarî Talim-i Lisan-ı Osmanî*, (1890). Ahmet Rasim: *Tecrübeli Sarf-ı Aliye* (1923), Şemsettin Sami: *Nev Usûl Sarf-ı*

² Türkçenin gramer yapısını ele alan Müeyyiretü'l-Ulûm birçok fasıllara ayrılmış iki ana bölümden oluşmaktadır. Dört fasıldan oluşan 1. ana bölümde kelimelerin sınıflandırılması (taksimü'l-kelimat), kurallı ve kuralsız fiil çekimleri, bunların tanım ve örneklendirilmesi, zaman, mekân, âlet, küçültme ismi gibi fiilden yapılmış isimler üzerinde durulmuş, 17 fasıldan oluşan ikinci bölümde ise, cins adlarından ve özel adlardan başlayarak gramerin şekil bilgisi ve söz dizimi ile ilgili öteki konular işlenmiştir. Yalnız eserdeki bütün sınıflandırma ve değerlendirmeler o günün gramer anlayışı gereğince Arap gramerinin kalıplarına bağlanmış, konular isim, fiil ve harf temelinde ele alınmıştır. Bu bakımdan XVI-XIX. yüzyıllar arasındaki gramerlerin temel özelliği, konuların Arap grameri anlayışına uyularak belirtilen üçlü kalıba göre işlenmesi ve bu şekil kalıplan içinde genel değerlendirmelere bağlanmasıdır. (Korkmaz, 2003: CVII)

Türkî, (1892), Tahir Kenan: *Kavaid-i Lisan-ı Türkî* (1893), Necip Asım: *Osmanlı Sarfı* (1894), Ömer Sıtkı: *Mükemmel Kavaid-i Lisan-ı Osmanî* (1894), Mehmet Rifat: *Hace-i Lisan-ı Osmanî* (1895), Muallim Naci: *Talim-i Kıraat* (1895-1907), Mehmet Sadık: *Üss ü Lisan-ı Türkî* (1897), Şeyh Vasfî Efendi: *Mufasssal Yeni Sarf-ı Osmanî*, (1901), Mehmet İhsan (Sungu): *Hulâsa-i Lisan-ı Türkî*, (1902). Hüseyin Cahit (Yalçın): *Türkçe Sarf ve Nahiv* (1908), Mesut ve Atıf: *Mükemmel Kavaid-i Osmaniye* (1912). (Dilaçar, 1952: 227-231)

1.1.3. Avrupa’da Türk Diline İlginin Başlaması

Avrupalıların Türk diline olan ilgisini, bir bakıma XIV yüzyılda İtalyan ve Alman tüccarlar tarafından derlenen **Codex Cumanicus** (*Kodeks Kumanikus*)’a kadar götürmek mümkündür.

Kuman (Kıpçak) Türkçesi’nin söz varlığına dair bu eser, İtalyan ve Alman bölümlerinde oluşmuştur. Lâtin, Fars ve Kuman (Kıpçak) dilleri üzerine, üç paralel sütun halinde tertip edilmiş sözlüklerden oluşan eserde, fiil çekimleri başta olmak üzere isimler, sıfatlar, zamirler gösterilmiştir. (Caferoğlu, 1984: 162)

“Devrin sosyal hayatı ve yerli Terklerin kültür seviyesi hakkında bir fikir edinilmesi bakımından, oldukça ehemmiyeti haiz olduğu halde, Türk dilini yabancılara öğretmesi noktasından, çok noksan ve intizamsız sayılabilir.” kanaatini taşıyan Ahmet Caferoğlu, Codex’i kaleme alanların, “Bir taraftan yabancılara Kıpçak Türkçesini öğretmeğe, diğer taraftan da Kıpçaklar arasında kendi ana dillerile Hristiyanlığı yaymaya mahsus, pratik bir eser olarak hazırladıkları” görüşündedir. Caferoğlu bu görüşünü şöyle savunmaktadır:

“Türkçe lûgatların ve bazen gramer hususiyet ve kaidelerinin zaptedilişi birinci şıkkı, Hıritiyan dinine ait metinlerin Kıpçakçaya tercümesi ise ikinci görüşü teyid etmektedir. Yoksa Hristiyan misyonerlerinin veyahut herhangi bir yabancının duaları, va’zları ve saireyi Kıpçakçaya tercüme etmelerine imkân yoktur.” (Caferoğlu, 1984: 176)

1.1.4. Avrupa’da Türkoloji’nin Kurulup Gelişmesi Tarihine Bakış

Bir bilim dalı olan Türkoloji (Osmanlıca *Türkiyat*, İngilizce *Turkology*, Almanca *Turkologie*)’nin dilimizdeki karşılığı Türklük Bilimi’dir. Türkoloji, aynı zamanda Türk dil ve lehçeleriyle uğraşan bilim koluna verilen addır. Türkçe dili, edebiyat, tarih, din ve Türk toplumların maddi- manevi kültürünü sistematik şekilde toplar ve araştırır. Geçmiş ve günümüz Türkçesi ve Türk toplumları, ana konusunu oluşturur.

Avrupalıların Osmanlı Devletiyle ilişkisi İstanbul’un fethiyle birlikte farklı bir sahaya büründü. 1453-1553 yıllarında Osmanlı devletinin Avrupa’da hem korkulan hem de askeri ve siyasî kurumları taklit edilecek bir üstün güç olarak algılandığını ifade eden Halil İnalcık, Martin Luther’in 1530’da yayınladığı *Libellus de ritu et Moribus Torcorum* adlı risâlesinde, Türkleri Hristiyanlarla kıyaslayarak, onları alçak gönüllü, hayatlarında sade ve karakterli bulduğunu ifade etmektedir. Luther’e göre, Doğu Avrupa’da köylüler o kadar kötü şartlar içinde yaşamaktadır ki, Türkleri âdeta kurtarıcı olarak karşılamaktadırlar. (İnalcık, 2005: 25)

Avrupa’da Türkoloji’nin kuruluşunu, XV. Yüzyılın ilk yarısında Habsburglara karşı mücadelesinde Osmanlı devletinin ittifakına büyük önem veren Fransa kralı I. François’in, 1536’da *College Royale*’da (bugün *College de France*) Doğu dillerinin okutulmasına dair girişimine dayandıran Halil İnalcık, Doğu yazmalarının Bibliotheque Royale’de (bugün B. Nationale) toplanmasının kararlaştırıldığını, bu kurumun ve kitaplığın, Fransa’da oryantalizmin temel kurumları olduğu tespitinde bulunmaktadır. (İnalcık, 2005: 26)

Halil İnalcık, daha sonraki dönemde Fransa’da Türkoloji’nin gelişmesiyle ilgili olarak şu bilgileri vermektedir:

“XIV. Louis’nin nâzırı Colbert, Venedik’teki Dil Oğlanları Mektebi’ni örnek alarak, elçilik ve konsolosluklarda tercümanlık görevinde kullanmak üzere Jeunes de Langue mektebini kurma kararını aldı (18 Kasım 1666). Bundan, tercüman (dragoman) aileleri ortaya çıktı. Mektebin parlak dönemi, 1721-1762 yıllarındadır; okul 19. yüzyılda 1873’de kapanmıştır. Bu okul, doğu dilleri bilgisi, ticaret, sanat ve bilim bakımından gerekli sayılıyordu. 1795’de ayrıca bir Doğu Dilleri Okulu (*Ecole des Langues Orientales Vivantes*) açıldı.

L'Institut Nationale des Langues et Civilisations Orientales bu okul'un devamıdır. Bu mektepte yetişenler sayesinde ki, orientalisme doğmuştur (R. Mantran). Başka deyimle, pratik dil öğrenimi, Doğu dilleri ve uygarlıklarını araştırma faaliyetine yol açmıştır. Bu kültür bağı, Fransa ile Osmanlı devleti arasında geleneksel anlayış ve dostluğun temellerinden birini oluşturmuştur. Aslında Habsburglara karşı Avrupa'da siyasî dengeyi korumak için Osmanlı ittifakı, 16.-18 yüzyıllarda Fransız diplomasisinin en önemli dayanağı olmuştur. Meselâ, bu mektepte yetişmiş Fransız tercüman Andre du Ryer, İskenderiye'de konsolosluk görevinde bulunmuş ve Kur'an'ı ilk kez Fransızca'ya çeviren biri olarak tanınmıştır. Ayrıca o, Sommaire de la religion des Turcques adlı eserin ve bir Türk dili gramerinin (1630) yazandır. Ryer, herhalde Fransa'da ilk Türkolog şarkiyatçılar arasında yer alır.” (İnalcık, 2005: 26-27)

Almanların Türkoloji'ye dair ilgi ve çalışmalarını, Kanunî Süleyman'ın 1529 Viyana kuşatmasından sonra İmparator V. Karl'a karşı 1532'de yaptığı “Alaman Seferi”ne kadar götüren Halil İnalcık, bu hususta şunları söylüyor:

“ O zaman Almanlar Osmanlıların tarihini ve dilini hakkıyla öğrenme çabası içine girdiler. Vatanlarını tehdit eden bu Türkler kimdi. Kısa bir Osmanlı tarihi olan Türkçe Anonim Tevarîh-i Âl-i Osman'ın 956/1549 tarihine kadar uzatılmış bir nüshası, J. Gaudier tarafından Almancaya çevrildi ve yayınlandı (1567). Daha sonra, Almanya'da Osmanlı araştırmalarının öncüsü olarak tanınan Johannes Leunclavius (Hans Loewenklau) (1537-1593) Osmanlı vekâyinamelerini Lâtince ve Almanca'ya çevirmekle ün kazandı. O, anonim Tevarih-i Al-i Osman'ı Lâtinceye ve Almanca'ya çevirmekle (Annales Sultanorum Othmanidarum, Frankfurt 1588) kalmadı, daha sonra Anonim'in bir başka nüshasıyla Neşri tarihini bir arada Lâtince Historiae Muslumanae Turcorum de monumentis ipsorum exciptae libri XVIII (Frankfurt 1590) adlı eserde Avrupa bilim dünyasına tanıttı.” (İnalcık, 2005: 27).

İKİNCİ BÖLÜM

ARTHUR LUMLEY DAVIDS'İN HAYATI, ESERİ VE ESERİNİN TÜRKOLOJİ ÇEVRELERİNDEKİ YANSIMALARI

2.1. Arthur Lumley'in Hayatı

Bu çalışmanın eksenini oluşturan İngiliz oryantalist Arthur Lumley Davids'in hayatına dair malumat hayli kısıtlıdır. Bunun temel sebebi, koleradan hayatını kaybettiğinde henüz yirmi bir yaşında oluşu, dolayısıyla bu yaştaki birinin ansiklopedi ve diğer kaynaklara girmesindeki kısıtlı durumdur. Bu bakımdan Lumley'in hayatı, ailesi ve yaşadığı muhitte ilgili elde ettiğimiz bilgiler ondan söz eden birkaç yabancı kaynakla sınırlıdır.

Arthur Lumley Davids'in hayat hikâyesine ulaşma yolunda yaptığımız incelemelerde bir husus dikkatimizi çekti: XIX. yüzyıl İngilteresi'nde sermaye, kültür ve siyasi güç olarak yükselen Yahudi diasporası, mensubu olan kimi şahsiyetleri öne çıkartmada aşırı titizlik göstermiştir. Bu durumu, Arthur Lumley Davids'den söz eden kaynaklarda da görmek mümkündür. Söz konusu kaynaklar, Arthur Lumley Davids'i bir dahi olarak gösterme gayreti sergilemişlerdir. Bununla beraber, çocukluğu, hastalığın seyri ve akut dönemi hesaba katıldığında geriye kalan kısa ömrü içerisinde ortaya koyduğu çalışma, Lumley'in zekâ ve entelektüel donanımının seviyesini göstermektedir.

Arthur Lumley Davids'in hayatı ve eserinden bahseden kaynaklarlar daha çok İngilteredeki Yahudi toplumunun neşrettiği yayınlardır. Bunlardan biri “Asiatic Journal”; diğeri ise bir ansiklopedi olan “Hebrev”dir. Ayrıca Lumley'in hayatına dair diğeri bir kaynak ise annesi Sarah Davids'in ilgili eserin Fransızca baskısına yazdığı önsözdür. Sözü edilen bu kaynaklardan farklı malumat ihtiva etmeyen birkaç yayından daha istifade ettik.

Bu kaynaklarda, A Grammar of the Turkish Language adlı eserinin yayımlandığı 19 Temmuz 1832 yılında henüz 21 yaşında iken koleradan ölen Arthur Lumley Davids, 1811 yılında İngiltere'nin Hampshire şehrinde dünyaya gelmiştir. Ailesinin tek çocuğu olan Davids 10 yaşına kadar Hampshire'da yaşamış, babasının ölümünün ardından annesiyle Londra'ya taşınmıştır. Londra'da üniversiteye hazırlayan bir kilise okuluna

giden Davids, pek çok alanda başarı göstermiştir. Bu bilgilere ulaştığımız Asiatic Journal'da çıkan makaleye göre, deneysel felsefe, mekanik, müzik ve resim alanlarına ilgi duymuştur. Yine aynı makalede sesinin oldukça güzel olduğunu ve duyduğu şarkıyı ilk seferde söyleyebilecek bir kulağa sahip olduğunu da öğreniyoruz.

İlgili makaleden edindiğimiz bilgiye göre bilhassa 15 yaşında sonra Yahudi edebiyatı ve felsefesi ile doğu dillerine de ilgi duymuştur. Doğru dilleri arasında en çok ilgilendiği dil Türkçe olmuştur. Kimya ilmi ve Yahudi edebiyatı üzerine konferanslar da veren Davids, Hukukla da ilgilendiğini adı geçen makalede ve "Hebrew Review and Magazine of Rabbinical Literature" dergisinin 1834 Aralık sayısında Davids üzerine yazılmış makaleden öğreniyoruz. Davids, Londra'da bir hukuk bürosunda çalışmış, hukuk bürosunda Yahudi olduğu için yaşadığı sorunlar onun, Yahudi davasının gönüllüleri arasında yer almasına sebep olmuştur. Times gazetesine bu sorunu dile getirmek için gönderdiği, "samimi bir dindar" ifadesiyle bitirdiği makaleleri de bunun ispatı olmuştur.

2.1.1. Arthur Lumley Davids'in Eserleri

Arthur Lumley Davids, kısa süren hayatında iki eser kaleme almıştır. Bunlardan biri çalışmamıza da konu olan Lumley'in tanınmış eseri *A Grammar Of The Turkish Language*, diğeri ise Yahudi filozofların hayatı ve düşüncelerini tanıttığı adlı eseridir.

2.1.2. İngilizce Baskısı

Lumley'in hem Batı'da hem de ülkemizde tanınıp ilgi gören eseri, "A Grammar of the Turkish Language" adını taşımaktadır. Dış ve iç kapaklardan sonra eser, Romen rakamlarıyla tespit edilmiş 78 sayfalık giriş kısmı ve Arap rakamlarıyla tespit edilmiş 208 sayfa tutarındaki bölümlerden oluşmaktadır. Eserin künyesini ihtiva eden dış kapağının ardından (هــ) lafzıyla başlayan Osmanlıca bir ithaf yazısı yer almaktadır. Altında Arthur Lumley Davids'in ismi yer alan ithaf yazısı, Osmanlı Devleti'nin standart protokol lisaniyla kaleme alınmıştır. Çalışmanın Ekler kısmına orijinalini derc ettiğimiz bu ithaf şöyledir:

“Şevketlü Kudretlü Azimetlü Mehâbetlü Celâletlü Kerâmetlü
Pâdişâh-ı İslâm-penâh ve Şehinşâh-ı Hilâfet-destgâh, İftihâr-ı Âl-i
Osmân Sultan-ı Berreyn ve Hakan-ı Bahreyn es-Sultân ibnü's-Sultân

es-Sultânü'l Gâzi Mahmûd Hân ibnü's-Sultânü'l Gâzi Abdülhâmid Hân “halled'Allâhu mülkehu ve ebede saltanatıhi” Hazretlerinin izn-i Padişâhâneleri ile hazâ Kitâbü'l-İlmü'l-Nâfi fî Tahsîl-i Sarf ü Nahv-ı Türkî musannif-i hakir-i eser Lumley Dâvids'den pâ-yi taht-ı hümâyunlarına arz u takdim olundu”

Eserin giriş kısmı Türkoloji'ye dair genel bir değerlendirme ihtiva etmektedir. Lumley, Türk tarih ve diline dair kendi zamanına kadarki malumatı tekrar etmektedir. Ancak Tatarların Türk sayılması gibi yeni tekliflerini de açık etmektedir.

Eser, girişten sonraki ana bölümlerinde ise, Türk dilinin gramer özellikleri ve Türk edebiyatından seçilmiş orijinal metinlere yer verilmiştir.

2.1.3. Fransızca Baskısı

Eserin, 1836 yılında Davids'in annesi Sarah Davids'in gayretleriyle yapılan Fransızca baskısında da, “Kitâbü'l-İlmü'n-Nâfi Tahsil-i Sarf u Nahv-ı Türkî” adı kullanılmıştır. 214 sayfalık Fransızca baskısı Paris'te yapılmıştır. Kitap Sarah Davids'in Fransa kralı Louis Philippe'ye (1773-1850) ithaf yazısıyla başlar ve akabinde F.Chambert'in ithaf ve takdim yazısıyla devam eder. Kitabın genelinde aslına sadık kalınmaya çalışıldığı ancak Fransızca transkripsiyonlarda birtakım farklılıkların olduğu görülmektedir. Fransızca basımında farklı yerlerde dipnota gerek görülmüş ve açıklamalar yapılmıştır.

Kuşkusuz Türk aydınları üzerindeki bu etki Türk dili ve tarihini genel hatlarıyla anlatan ve kimi yerlerde teorilerle ilgili tenkitlerde bulunan seksen sayfalık mukaddimenin çizdiği tablodur. Diğer gramer kitaplarından ayrılan en temel özelliği de budur.

Çalışmamızın bu bölümünde Arthur Lumley Davids'in “A Grammar of the Turkish Language” isimli eserinin Türkiye'deki Türkoloji çevrelerindeki yansımalarını ele alacağız. Lumley'in eseri, Tanzimat devri müelliflerinden Ali Suavi'den başlayarak Cumhuriyet sonrasına uzanan süreçte Türkoloji ve fikir çevrelerinde farklı anlayışla ele alınmıştır. Bu tartışmalara temas etmeden önce Türkiye'de gelişen Türkçülük ve Türkoloji çalışmalarına bir göz atalım.

2.2. Türkiye’de Türkçülük ve Türkoloji Çalışmaları

Fransız ihtilalinin (1789) tetiklediği milliyetçilik akımları, Avrupa’dan başlayarak bütün dünyaya yayılmış, özellikle çok etnisiteli ve kültürlü yapılardan oluşan imparatorlukları sarsmaya başlamıştı. Osmanlı devleti de hukuk sistemi başta olmak üzere idari ve siyasi uygulamalarında farklılık gösterse de neticede bir imparatorluk yapısına sahipti. Viyana mağlubiyetini (1683) takiben Karlofça antlaşmasıyla (1699) Avrupa karşısında mağlup düşerek ilk kez toprak kaybına uğraması, o tarihlerden başlayarak İmparatorluğu ayakta tutmak maksadıyla çeşitli tedbirler alınmaya başlamıştı. Bunun neticesi olarak Tanzimat’ın ilanıyla da bir medeniyet değişimine adım atılmış oldu.

Tanzimat sonrasında oluşan siyasi ve sosyal şartlar, Osmanlı Devleti’nde bir zihniyet değişimine yol açtı. İlerde mahiyet ve kapsamı daha belirginleşecek fikir akımları da hemen Tanzimat’ın ilanını müteakiben ortaya çıkmaya başladı. Bu akımlardan ilki ilmi çalışmaların beslediği Türkçülük düşüncesi idi. Bu düşüncenin ilk mimarları Avrupalı isimlerdi. Avrupalı Türkologların ülkemiz aydınları üzerindeki tesirleri pek çok çalışmaya konu olmuştur.

Nitekim tarihçi Halil İnalcık, Batılı Türkologların Türk aydınları üzerindeki tesirinden bahsettiği makalesinde, *“Osmanlı devletine sığınmış ve yüksek devlet basamaklarına çıkmış Lehli ve Macar asıldan milliyetçi ve liberal devrimciler (Celâleddin, Ömer Paşalar)ın Osmanlılarda Türklük bilincini uyandırmaya çalıştıklarını”* ifade ederek bu konuda şunları söylüyor:

Öbür yandan, Rusya çarlık rejiminin Hristiyanlaştırma-Ruslaştırma politikasına karşı Türk-Müslüman halklarda millî hareketin uyanması ve bu hareketin temsilcilerinin Osmanlı Türkiye’sine ilticaları ve destek aramaları (Yusuf Akçura) burada Türkçülük hareketinin doğmasını hazırladı. Türkçülük bilincinin başka önemli bir kaynağı askerî mekteplerdir. Rus tehlikesini en derinden hisseden bu çevrede ders kitaplarında, hanedana bağlılık yanında Türklük bilinci verilmeye özen gösterilmiştir (Süleyman Paşa). Nihayet, Türklük bilincine varanlar millî fikir kaynaklarını, şaşılabacak bir şey olarak, Fransız, İngiliz ve Macar Türkoloji’sinde

buldular. Celâleddin Paşa, Leon Cahun'ın Asya Tarihine Giriş (Introduction à l'histoire de l'Asie, Turcs et Mongols des origines d 1405, Paris 1896) kitabını kullanarak Türklerin cihan tarihinde önemini belirtiyor; Cahun'ın kitabı 1900 tarihinde Necib Asım tarafından ilâvelerle Türkçe'ye çevriliyor (Türk Tarihi, İstanbul, 1316/1900); Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde önemli bir rol oynuyor.” (İnalcık, 2005: 27-28)

Türkiye’de Türkçü düşüncenin gelişmesinde pay sahibi olan Yusuf Akçura da Türkçülük ve Türklük fikriyatının, Abdülaziz devrinin ortalarına doğru Batı Türkleri arasında görüldüğüne temas ederek Türklerin, genel bir şekilde Batı fikir ve ruhiyle yakınlaşmasından başka, Batıda ortaya çıkarak Doğu âlemini ve özellikle Türkleri her yönden inceleyen “De Guignes” gibi, “Silvestre de Sacy” gibi, “Abel de Remusat” gibi, hattâ “Arthur Lumley Davids” gibi müsteşriklerin eserlerine vâkıf olmalarının etkisini gördüğünü ifade ederek bu hususta şu görüşleri serdediyor:

“ Şinasî, müsteşrik Silvestre de Sacy ailesinin dostluğunu kazanmıştı. Celâleddin Paşa, “Eski ve Yeni Türkler” kitabında De Guignes'nin “Histoire des Huns”sundan çok yararlanmıştı. “Arthur Lumley Davids”in “Kitabü'l-İlmü'n-Nâfi fî Tahsil-i Sarf u Nahv-i Türkî» adlı İngilizce kitabın Fransızcaya tercümesi Lumley'in annesi tarafından Sultan II. Mahmud’a 1833 tarihinde sunulmuş olduğundan XIX. yüzyıl ortalarında yaşayan Şinasî ve Vefik Paşalar gibi aydınların bu eserden de habersiz olmalarına ihtimal vermiyorum. XIX. Yüzyılın sonlarına doğru müsteşriklerden Vamböry, Radloff ve Leon Cahun’un eserlerinin bütün Türkler arasında Türklük fikrinin kuvvetlenmesine etki ettiğini göreceğiz. (Akçura, 1978: 59-60)

2.2.3. Arthur Lumley Davids’in Eserinin Türkiye’deki Yansımaları

Arthur Lumley Davids’in eserinin Tanzimat sonrası Türk aydınları üzerindeki etkisi pek çok araştırmacı ve fikir adamı tarafından farklı yorumlanmıştır. Eser, Ali Suavi’den başlayarak Ziya Gökalp, Fuat Köprülü, Ahmet Hamdi Tanpınar gibi Türkolog ve araştırmacılar tarafından değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Yine bir kısım Türk ve yabancı fikir adamı da eserle ilgili görüş belirtmiştir. Yaptığımız araştırmada,

yerli Türkoloji çevrelerinde Arthur Lumley Davids'in eserinden ilk kez söz eden Ali Suavi'dir. Fuat Köprülü ve Ahmet Hamdi Tanpınar gibi edebiyat araştırmacıları istisna edilirse Lumley'in eserinden bahsedenlerin referans kaynağı önemli ölçüde Ali Suvi'dir.

Daha önce temas edildiği gibi, Arthur Lumley Davids'in eseri ilkin İngiltere'de dört yıl sonra ise Fransa'da yayınlanmıştı. Bu iki ülkenin de Osmanlı devleti üzerinde emelleri söz konusuydu. Lumley'in eserinin Türkoloji çalışmalarıyla ilgisi belirgin olmakla beraber, özellikle İngiltere'nin Osmanlı Devleti'yle ilgili kimi girişimlerine olan katkısı tartışmaya açıktır. Nitekim Halil İncılık, Arthur Lumley Davids'in eserinden söz ederken bu eseri, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'yle ilgili girişimleriyle irtibatlandırıyor:

“1830’larda İngilizler, Osmanlı ekonomisinde, Islâhat girişimlerinde, bu arada Türkoloji alanında önde geliyorlardı. II. Sultan Mahmud’a ithaf olunan bir gramer kitabına (Grammar of the Turkish Language, London 1832) yazdığı önsözde (78 sayfa) A.L. Davids Türk dillerinden, eski Türk tarihinden ve medeniyetinden bahsetmekte idi. (İncılık, 2005: 28)

2.2.3.1. Eserle İlk Temas ve Ali Suavi³

Türk dili ve tarihi üzerinde yazdığı yazılarla Türkçülüğün ilk önderi gibi görünmüş olan Ali Suavi, Paris'te bulunduğu yıllarda (1869-1870) “Ulûm” adıyla bir gazete neşretmişti. 21. sayıya kadar taş basma (litografya/el yazısı) usulüyle yayınlamaya başladığı gazeteye tarih, kültür, eğitim ve dinî konularda yazılar yazdı. Ali

³ Kaynaklarda, “*Siyasî mücadele ve fikir adamı, gazeteci, Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyesi ve ilk Türkçülerden.*” ifadeleriyle bahsedilen Ali Suâvi, 1839 yılında İstanbul’da doğdu. 1858 yılında Simav’daki rüşdiyede ve Kurşunlu Medrese’de hocalık yaptı. Şehzadebaşı Camii’nde vaazlar vermeye başladı. . Mısırlı Prens Mustafa Fâzıl Paşa’nın ısrarlı daveti üzerine gizlice Avrupa’ya kaçtı. Nâmkı Kemal ve Ziya Paşa ile önce Paris’e ardından Londra’ya geçerek Muhbir’i yayınladı. Londra’dan Paris’e geçti ve Paris’te politiktan ziyade ilmî ve fikrî bir muhtevaya sahip Ulûm gazetesini 21. sayıya kadar taş basması usulüyle yayımlamaya başladı (1869-1870 arasında, 25 sayı). Burada daha çok kültür tarihi, tarih, dinî konular, felsefe, eğitim ve ekonomi gibi değişik sahalarda yazılar yazdı. (Uçman, 1989: 445-448).

Suavi gazetesinin ilk iki sayısında yer alan “Türk” başlıklı makalesinde Türk dili ve tarihiyle ilgili bazı mülâhazalarda bulunur. Bu mülâhazalarını inandırıcı kılmak maksadıyla da Avrupalı bazı Türkologların referansına başvurur. Nitekim “*Türklerin Mesai-i Zihniyeleri*” alt başlığıyla devam eden makalede İngiliz şarkiyatçısı Bailey’den şu cümlelerle söz eder:

“Türkler âsar-ı İlmiyede birinci derecededirler. İngiliz uleması beyninde allâme vasfını almış Mister Bailey, Eflâtun üzerine talikatında der ki: Dünyaca ulûm ve sanayi ve medeniyet ve tehzib veren kavim Türklerdir.

Bailey, belki kesret-i mütalâasiyle bu dâvasını isbata muktedir değildir. Ancak biz Türkler, terbiye-i hayvanat ve hafr-ı enhar ve maadin ve tarih ve kitabet gibi şeyleri dünyaya neşreden birinci akvamdan olduklarını isbat edebiliriz.” (Türk, s. I, 1869: 3)

Ali Suavi, Türklerin ahlâkî meziyetlerini siyasete mal etmede gösterdikleri mahareti ise Arthur Lumley Davids’in görüşleriyle teyid etmek ister:

“Kangı ilimdir ki Türkler andan kâsır kalmıştır? Garb ve Şark ulûmunu tettebbu eden ulemâdan madûd Avrupalılarla istişhad edelim.

“Hikmet-i ameliyede ise Türkler birinci derecededir. İşte Lumley Dâvid, Sultan Mahmud zamanında yazdığı El-ilmü’n-Nafi kitabının İngilizce mukaddimesinde der ki: ‘Osmanlı uleması ahlâk ve san’at-ı hükûmet ve ukunum-ı politik ilimlerinde cümleye faik ulemâlardır. Bu ulûmda olan kemalleri Türkler hakkında Avrupaca mevcut olan efkârımıza karşıdır.’ Bâdehu bu ulûma dair bazı kitapları tasrif eder. Mumaileyh Dâvid Paris’te Cemiyet-i Şarkiye azasından idi.” (Türk, s. 1, 1869: 7-8)

Ali Suavi, ilgili makalesinin ilerleyen kısımlarında bazı düşüncelerini yine Lumley’le teyit eder:

“Bu bahs ise mutlaka İslâm hükemâsı üzerinedir. Ve Fenelon’a kadar Avrupa hükemâsına dahi şâmilidir. Bilhassa Osmanlı ulemâsına

nakl-i kelâm edince bunlar tarik-i tecrübede dahi ilerlemiş olduklarını Lumley David kitabında tasdik eder.” (Türk, s. 1, 1869: 11)

2.2.3.2. Eserle İlgili Diğer Değerlendirmeler

Yerli Türkologlar arasında Arthur Lumley Davids’in eserine en ciddi tenkitte bulunan edebiyat tarihçisi ve araştırmacısı Fuat Köprülü’dür. Ali Suâvî’nin *Ulûm*’da neşrettiği Türklerle ilgili düşüncelerini tenkit eden Köprülü bu hususta şunları söyler:

“Muasırları tarafından lehinde ve aleyhinde pek mütezaad mütalaalar yürütülen ve son zamanlarda bazıları tarafından - şüphesiz mübalâğalı olarak “büyük bir âlim” addedilmek istenen Ali Suavi de, bilhassa «Ulûm» gazetesinde, Türklerin eski bir medeniyete malik olduklarını ve İslâm ulûmunun terakki ve inkişafına hizmet ettiklerini ileri sürmek suretiyle, millî şuura bigâne olmadığını göstermişti. Bilhassa Avrupa’da yaşadığı sırada, garp müsteşriklerinin eserlerinden biraz istifade ederek - mehz tasrih etmeksizin onları âdetâ kendi tetkikatının neticeleri gibi göstermek isteyen Ali Suavi’nin öyle büyük bir âlim ve mütefekkir değil, alelâde bir mütercim ve muktatîf olduğu, mevcut eserlerinden pek kolay anlaşılır.” (Köprülü, 1928: 45)

Ali Suavi’nin, “*Lumley Davids adlı bir İngilizin - validesi tarafından Fransızcaya tercüme edilen «Kitabü’l-ilm’in-nâfi» adlı Türk gramerinde eski Türk tarih ve medeniyetine dair verilen malûmattan istifade ettiğini*“ belirten Köprülü, eserin ilmi hüviyetini ve Türkologlar üzerindeki tesirini ise şu cümlelerle ifade eder:

“ Halbuki bu eser de, ikinci elden yazılmış, çok alelâde bir iktıtaf mahsulünden başka bir şey değildi. Her halde, ilmî mahiyeti ne olursa olsun, Suavi’nin bu husustaki yazıları da, Vefik Paşa’nın ve Süleyman Paşa’nın eserleri gibi, kendilerini takip eden nesil üzerinde kuvvetle müessir olmuştur: 1908 inkılâbından evvel, Türkçülüğün filoloji ve tarih tedkikatı şeklinde tecelli eden devresinde, Şemseddin Sami Bey ve Veled Çelebi Ahmed Vefik Paşa’yı, Necip Âsim Bey Süleyman Paşa’yı, Bursalı Tahir Bey de Ali Suavi’yi takip etmişlerdir. (Köprülü, 1928: 46)

Arthur Lumley Davids’in “A Grammar of the Turkish Language” isimli eserinin geniş

bir analizini yapan Ahmet Hamdi Tanınar da bu münasebetle Ali Suavi’yi eleştirmekten geri durmaz. Fuat Körülü’nün Ali Suavi’yi eleştiren görüşlerine atıfta bulunan Tanınar “Bizim bu hükümlere ilâve edebileceğimiz şey, Suavi’nin esas kaynak olarak aldığı eseri bazı yerlerde kendi fikrine göre değiştirmek suretiyle âdeta adım adım takip ettiğini kaydetmekten ibarettir.” dedikten sonra bu konudaki görüşlerini şöyle sürdürür:

“Filhakika yalnız bir noktada, Avrupalıların Türkler hakkındaki görüşlerine daima peşin hükümlerin karıştığı noktasında onu iştad ederken adını söyler. Medeniyetin Orta-Asya’dan çıkıp yayıldığını “Platon’un Atlantid’i hakkında mektuplar” adlı eserinde iddia eden Mr. Bailly’nin fikirlerini Lumley Davids’in uydurma şeyler diye reddetmesine mukabil, Suavi ‘İngiliz ulemâsı beyninde allâme vasfını kazanmış Mister Bailly, Eflâtun üzerine tâlikatında der ki: Dünyaya ulûm ve sanayi ve medeniyet ve tezehhüb veren kavim Türklerdir. Bailly, belki kesret-i mütalâasıyla bu davayı ispata muktedir bulunuyor’ diyerek hem kaynağının Bailly’nin fikirlerini hülâsa ediş şeklini değiştirir, hem de bu mevzua girmekten sakınır.” (Tanınar, 1976: 244-245)

Ziya Kökalp ise Arthur Lumley Davids’den söz ederken onun, Türkiyede kurulmakta olan Türkoloji sahasındaki katkısına işaret eder.⁴ Ancak Ziya Gökalp’in bir takım tarih hataları yapması onun Davids’in eserini görmediği intibasını uyandırmaktadır. Gökalp’in anakronik yanılgısı Davids’in eserini 1807 yılında tahttan indirilen III. Selim’e ithaf ettiğini ileri sürmesidir. Oysa Arthur lumley Davids 1811 yılında doğmuştur. Kökalp’in bahis mevzuu görüşlerini de ihtiva eden Davids’le ilgili görüşleri şöyledir:

“... İngiliz âlimlerinden (Sir Davids Lomley)’in Sultan Selim-i Salis’e ithaf ettiği (Kitab-ı İlmü’n-Nâfi) ismindeki umumi Türk sarfı, mütefekkirlerimizin ruhunda büyük tesirler yaptı. Bu ikinci eser, müellifi tarafından İngilizce yazılmıştır. Bir müddet sonra validesi bu kitabı Fransızcaya tercüme ederek Sultan Mahmud’a ithaf etti. Bu eserde Türkçenin muhtelif şubelerinden başka, Türk medeniyetlerinden, Türk Etnografyasından ve tarihinden bahsolunuyordu.” (Gökalp, 1976: 2).

⁴ Gökalp İngiliz şarkiyatçının ismini “Sir Davids Lomley” olarak tasrih etmektedir (Gökalp, 1976: 2).

Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu adlı eserinde “Yahudi asıllı bu genç İngiliz, ilk sistematik Türk Dili gramerini 1832 yılında yazmış; 1851’de yayımlanan ve Türkiye’de modern anlamda Türkler tarafından yazılmış ilk Türkçe grameri olan Fuat ve Cevdet Paşaların Kavaid-i Osmaniye’sine de kaynaklık edildiği rivayet edilmiştir.” Demektedir. (Lewis, 1984: 343 v.d.). Lewis’in, **Uriel Heyd**’in 1950’de yazdığı “Foundations of Turkish Nationalism” (Türk Milliyetçiliğinin Kökenleri) adlı esere dayanarak böyle bir iddiada bulunduğu tahmin edilmekte ancak Heyd’in eserinde direkt böyle bir anlam çıkmadığı gibi Ziya Gökalp’in Türkçülüğün Esasları adlı eserinin aynen tekrarı olan ifadeler mevcuttur. Lewis’in sağlam bir kaynağı olmadığı görülmektedir.

Araştırmacı Vecihi Hekimoğlu ise Arthur Lumley Davids’in eserine başka bir açıdan yaklaşarak “*A Grammer of the Turkish Language*” Türkçenin yayınlanan ilk sistematik grameri olduğunu, bu eserin gramer bölümlerinin, Fuat ve Cevdet Paşaların *Kavaid-i Osmaniye* adlı eserlerine ilham kaynağı olduğunu ileri sürmektedir. Yazar, ayrıca Ali Suavi’nin Paris’te çıkardığı *Ulum* gazetesinin ilk sayısında yayınlanan “*Türk*” adlı makalesine Davids’in eserinin giriş kısmının temeli olduğunu da ifade etmektedir (Hekimoğlu, 2009: 298). Ancak Fuat ve Cevdet Paşaların *Kavaid-i Osmaniye*’sinin Lumley’in eseriyle olan ilişkisi araştırmaya muhtaç bir tezdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

A GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE'DE TÜRK DİLİYLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER⁵

Arthur Lumley Davids'in eserinin Türkoloji çevrelerinde uyandırdığı ilgi daha çok 78 sayfalık giriş kısmıdır. Lumley Davids, eserinde pek çok kaynağa müracaat ederek Türklerin ana yurdundan başlayarak, Osmanlı divan edebiyatına kadar pek çok konuya değinmektedir. Girişte, yararlanılan Türkçe ve yabancı kaynaklardan bahsedilmiş, ayrıca **Sultan I. Abdülhamid**'in teşvikiyle devlet matbaasında basımı yapıldığı belirtilen 52 eserin adı verilmiştir. Bu liste, sözlük, geometri, din, tıp ve anatomi gibi birbirinden farklı eserlerden oluşmaktadır.

3.1. Tatar Meselesi Üzerine Değerlendirmeler:

Arthur Lumley Davids'in eserinde ele alınan ilk mesele, **Tartar (Tatar)** adı meselesidir. *“Kuzey Buz Denizi'nden İran, Hindistan ve Çin'e, Kore Körfezi'nden Hazar sahillerine kadar uzanan Orta Asya'nın büyük ülkelerinin yerlileri, Tartar (Tatar) ismini Avrupa milletlerinden aldılar”* şeklindeki girişle yazarın, öncelikle ana yurt ile ilgili bir sınır çizdiğini, ardında da **Jean Pierre Abel Remusat**'ın **Recherches sur les Langues Tartares** adlı eserine dayanarak Tatar adının menşei hakkında bilgi vermiştir.

Davids, Tatar adı ile ilgili düşüncelerini, Ebu'l Gazi Bahadır Han'ın Şecere-i Türki isimli eserindeki konuyla ilgili değerlendirmeleriyle de teyit eder:

*“Doğu kökenli bir sözcük olan Tatar, kendilerine verilen bu ismin kökenini bilmemelerine karşın, **Ebu'l Gazi** ve diğer bazı Müslüman yazarlara göre, bu isimden olan bir prens ve Moğol kardeşiyle beraber Türk soyundan gelen bir kabileden türetilmiştir. Bazı doğulu yazarlar ise Tatar sözcüğünün nehir kıyısında yerleşmiş bir kabileden geldiği, fakat bu ismin kabileden ziyade kabiledeki bir grup insana verilmiş olduğunda hemfikirdirler. 13. Yüzyılda yaşamış*

⁵ Arthur Lumley Davids'in bu bölümde yer alan ifadeleri için sayfa numarasına atıfta bulunma gereği duymadık.

Latin yazarlarca bu adın Tartar olarak değiştirilmesinin, kendi dillerinde kullanılan Tartarus kelimesine benzerliğinden ortaya çıkmış olduğu sanılıyor. Tartarus; Cengiz Han ve soyundan gelenlerin baskınlarıyla uygulanan bir eziyettir.”

3.2. “Türk” Adının Menşei Üzerine Mülahazalar

Davids, “Türk” sözcüğünün Çin kaynaklarında “miğfer” anlamında kullanıldığını belirttikten sonra, İslam kaynaklarında ses benzerliğine dayalı olarak “**Terk**” sözcüğünün kullanılması üzerinde de durur. “Terk” sözcüğünün üstünle okunduğunda “miğfer” anlamına geldiğini belirten yazar, bu durumun Çinli yazarların iddialarını doğrular nitelikte olduğunu belirtir:

*“**Thou-khiu** ya da **Tou-kiue** 突厥 ismi Hioung-nou’dan kalan devlet için kendi verdikleri isim olarak kullanıldı ve bu isim Çin kayıtlarında **Türki** olarak geçer. Çin imlasına göre bu kayıtlar mükemmeldir ve aynı şekilde Rn harfini gizleyerek ya da değiştirerek Pars ya da Fars kelimesi için Pos-se, Touroun için Tou-loun şeklinde yazmaktadır. Çin kökeni tekil düşünülerek, çağdaş Türkçe’deki kelime Çinli tarihçilerle atıfta bulunularak gerçekte de vardır ve anlamında da uygulanır. Terk kelimesi üstünle okunduğunda kask ya da miğfer anlamına gelir bu ise Çinli yazarın görüşünü destekler ve aynı zamanda hayali bir kabile atasının soyundan daha olası bir etimoloji sunar. Arapça terk kelimesinin kökeni terk etmek uzaklaşmak anlamına gelse bile belki de daha bilgililerin kabullendikleri nedenin etkilerini yanıltır ve büyük ihtimalle milli ismin kökeni olan kelimedenden isim türetilmiştir.*

Bu ismin verildiği bir kısım insanın göçebe alışkanlıkları, tüm göçebelerin bu şekilde isimlendirilmesine yol açmış olabilir ve bu fiilin varlığı bu yolla oluşturulmuş olabilir.”

Davids, Jean Pierre Abel Remusat ve Julius von Klaproth’ta dayanarak bu yorumları yapmaktadır. Yazarın da bahsettiği gibi Göktürk dönemindeki Çin kaynaklarında (Çou-shu, Sui-shu, Pei-shi), “**T’u-küe**” kelimesinin miğfer anlamında

kullanıldığı görülmektedir. Türk adının tarihi kadar anlamı da tarihçilerin ilgilendiği bir konu olmuştur. **Friedrich W. K. Müller** Türk kelimesinin, Uygur kitabelerinde yer alan, “güçlü ve dinç” anlamına gelen “erk” kelimesinden türediğini; **Arminius Vambery**, “Türemek”; **Ziya Gökalp** ise “Türelî” anlamına geldiğini iddia etmişlerdir. **Kâşgarlı Mahmut** "Türk adının Türklere Tanrı tarafından verildiğini " söyler ve “gençlik, kuvvet, kudret ve olgunluk çağı" anlamlarına geldiğini belirtir. Bugün pek çok tarihçi Türk kelimesinin "Güçlü-Kuvvetli" anlamına geldiğini kabul etmektedir. **Albert von Le Coq** da Türk kelimesinin "Güçlü-Kuvvetli" anlamına geldiğini söylediğinde, Kök-Türk kitabelerini çözen olan **Vilhelm Thomsen** da bu iddiayı kabul etmiştir. 420 yıllarına ait Pers kaynaklarında "Türk-Hun"(Kudretli-Hun) ifadesinin kullanılmış olması da bunu destekler niteliktedir.

3.3. Türklerin Kökeni İle İlgili Tespitler

Davids, Türk tarihiyle ilgili tezleri sunmaya devam eder ve Türklerin kökeniyle ilgili iddialara da yorum getirir. Türklerin, Asyalı ırkın ulaşabildiği en gelişmiş medeniyet seviyesine ulaştığını belirten Davids, Türklere bakış açısını şu şekilde özetler:

“Orta Asya’dan çıkan tüm kavimlerin belki de en ilginç Türklerdir. İnsan ırkıyla ilgili çalışma yapmak için bizlere malzeme sunmaktadırlar. İlkel bir toplum durumundan gelişerek, farklı değişimlerden geçerek insanlığın aşamalı ilerlemesinde iz bırakarak, Asyalı ırkın ulaşabildiği en gelişmiş medeniyet seviyesine ulaşmışlardır.”

Yorumlarını ekseriyetle Osmanlı Türkleri ve diğer Türkler şeklinde yapan Davids’in Türkleri uygar Türkler ve ilkel Türkler şeklinde bir tasnif yaptığı görülmektedir:

Başarılı Osmanlılar hızlı adımlar atarak, en bilgili ve iyi eğitilmiş Avrupalı Devletleriyle rekabet ederken, aralarındaki ilişkinin tek kanıtının ortak dilleri olduğu kuzeydeki göçebe kardeşleri ise cehalet ve barbarlık içinde bulunuyorlardı.

Yorumlarına Türklerin dünya tarihindeki etkilerinden bahsederek devam eden Davids, Osmanlı Devletinin, Bizans İmparatorluğunun kalıntıları üzerine kurulduğunu ifade etmeyi ihmal etmemiştir. Dünya tarihini etkileyen Türklerin sanat konusunda zayıf kaldığını iddia etmektedir:

Bu iki uçta bulunan medeniyet ve toplum, zinciri farklı soydan gelen Türkler tarafından oluşturulmuştur. Antik çağda yaşamış İskitler, Tatarlar ve daha sonraki çağlarda yaşamış olan Türkler dünyanın yarısının kaderini etkilemişlerdir. İmparatorlukları yıkıp, krallıklar kurarak dünyanın en büyük bölgelerinde hâkimiyet kurdular. Fetihlerle beraber Çin İmparatorluğu'nu vergiye bağladılar. İtalya, Almanya, Fransa ve tüm Kuzey Avrupa ülkeleri onların gücünü hissettiler. İran, Hindistan, Suriye, Mısır ve Arabistan'ın hâkimiyeti onlara aitti. Halifeliğin saltanatı devralınarak Bizans İmparatorluğu'nun kalıntıları üzerinde güçlü bir krallık oluşturmuş ve halen bütün Hristiyanlığın yıkamadığı, modern Avrupa'nın gözünde fevkalade bir politik güç haline gelmişlerdir. Fakat sahip oldukları sanatlar, insanın varoluşunu yüceltici seviyeye ulaşmadığından bizim çok az ilgimizi çekmiştir. Çöldeki vahşi hayvanlar da insanlığın yok oluşuna aynı miktarda sebep olmuştur. Onların barış teması, edebiyatın geliştirilmesi ve desteklenmesi, bilim ve bilginin geliştirilmesi konularındaki çalışmalarına baktığımızda ancak az sayıda kayda değer konu bulabiliriz”

Benzer ifadeleri çağdaşı **Leon Cahun** da, **Asya Tarihine Giriş** adlı eserinde ifade etmektedir. **Arthur Lumley**'in “*Fakat sahip oldukları sanatlar, insanın varoluşunu yüceltici seviyeye ulaşmadığından bizim çok az ilgimizi çekmiştir*” sözleri ile **Leon Cahun**'un “*Kurdukları özgün toplumlar ne dehalarının türünü gösterecek kadar özümsemiş bir felsefi doktrin, ne de bir sanat eseri ne de bir edebi eser üretmedi*” ifadelerindeki benzerlikler dikkat çekicidir (Cahun: 2006:5).

Türk tarihi ve kökeni hakkında değişik kaynaklarda geçen ifadelerin asılsız olduğunu belirten Davids, buna rağmen bu hayali hikâyelerin hak ettiklerinden fazla ilgi gördüklerini belirtir:

“Tüm eski ulusları çevreleyen kara bulutlar, Türk ırkının kökenini arka planda gizleyerek, eski milli gerçeklerin ortadan kaldırılmasına ve böylece efsanelerin yaratılması için uygun ortamın oluşturulmasına olanak sağlamaktadır. Bu imkân hem Türkler için hem de Çin, Pers, Arap ve hatta Avrupalılar tarafından değerlendirilmiş ve hayali soylar, akıl almaz gelenekler ve asılsız teorilerle sonrasında gelen nesillere adapte edilerek aktarılmıştır. Fakat bunlar antik çağda yaşamış insanların gerek varlığına dair, gerek hikâyelerindeki anlatımlara dayanarak tarih kitaplarında az yer hak ettikleri halde halen değerli olarak nitelendirilmektedir”

Yukarıdaki sözlerin ardından Davids, bizzat şahıslar ve eserleri hakkında tenkitlerde bulunur. Reşidüddin’i Moğol ve Türk geleneklerini karıştırmakla suçlarken, Ebu’l Gazi gibi pek çok Müslüman yazarı Reşidüddin’in eserini kaynak olarak almalarını eleştirir:

*“Türklerin eski çağlarına ilişkin bilgi alabileceğimiz Müslüman yazarlardan birisi de **Reşidüddin**’dir. Bu yazar **Cengiz Han**’ın soyundan gelen ve 13. Yüzyılın sonuna kadar İran’da hükmeden **Gazan Han**’ın sekreteridir. Prensi tarafından Asya milletlerinin tarihini derlemekle görevlendirilmiştir ve Türklerin eski tarihiyle ilgili rivayetleri eyalet arşivlerindeki eski vakayinamelerden ve bir diğer kısmı da yaşlı insanların atalarından gelen bilgilerden gelmektedir. Ne yazık ki bu çalışmada yazar, Moğollarla Türklerin geleneklerini birbirine karıştırmış ve allak bullak etmiştir ve Müslüman dini silsileleri öyle bir karışmıştır ki şu anda bunları ayırt etmek neredeyse mümkün değildir. **Ebu’l Gazi** ve diğer bazı Müslüman yazarlar da çalışmalarını bu kaynaktan hazırlamış ve sonuç olarak aynı hatalara düşmüşlerdir.*

Müslüman kaynaklarını sağlıklı bulmayan Davids, Perslerin ve Arapların Türklerle ilgili düşünceleri hakkında fikir vermeleri bakımından önemli bulur:

Müslümanların rivayetlerinden bu çalışmanın karışmasından dolayı saf bilgiler bekleyemiyoruz, fakat yine de Perslerin ve

Arapların Türkler hakkındaki en eski düşüncelerini verecektir. Genesis Kitabının (Kutsal kitapta dünyanın yaratılışını anlatan ilk bölüm) bir imitasyonunda, Müslümanlar (Muhammed'in inananları), milletlerin kökenini bazı prenslere dayandırmışlar ve doğunun yakın tarihle ilgili genel fikirlerini istişare ettikleri hususunda pek şüphe yoktur ve bu silsile hakkındaki hikâyeler uydurmadır(III)''.

Görüldüğü üzere Davids, Türk tarihi ve şeceresi hakkında net bir bilgi vermenin mümkün olmadığını belirtir. Akabinde bu konudaki rivayetleri sunup, akıl yürütmelerde bulunur, kimi zaman da tenkit eder:

“Birçok Müslüman yazara göre Türk soyu, Yafes'in adı Türk olan oğlundan gelmektedir. Ona atasından olan diğer çocuklar arasında büyük evlat hakkını vererek ve bir çeşit üstünlük göstergesi olarak Yafes oğlan ya da Yafes'in oğlu ismini vermişler ve babasına da meşhur oğlundan dolayı Ebu'l Türk yani Türklerin babası unvanını vermişlerdir.

Bazı az sayıdaki aynı otorite ya da önemde olmayan yazarlara göre ise bu üstünlük Çinlilerin atası olan abisi Tehin'e verilmiştir. Fakat delillerin birçoğu Türkler lehine itibar etmemiz gerektiğini gösteriyor. Soyun doğruluğu konusunu kabul ederek bu gerçeğin belirgin olduğunu belirtebilen Müslüman yazarların tümü, Türklerin tarih öncesi çağlardan beri varlığını ileri sürmüşler, fakat Çinliler ya da Türklerden hangisinin daha eski oldukları konusunda ise şüphe duymaktadırlar. Türklerin bir millet olması ve imparatorluk kurması eski çağlardan gelmektedir. Yafes'in ölümünden sonra Türk'ün bilgi düzeyi onu erkek kardeşlerinden üstün kılarak tüm dünyada yaşayan soydaşlarını da içerecek şekilde hükümdarlığını ilan etmiştir.”

3.4. Türklerin Soyu ve Ana Yurdu Meselesi

Davids, yorumlarına Türklerin ana yurtları ile ilgili bilgileri sunarak devam eder ve kesin hükmü kendisinin veremeyeceğini belirtir:

“Tahta geçen Türk, imparatorluğunun ihtişamına uygun bir merkez kurmak amacıyla, hâkimiyeti altında bulunan toprakları gezdi. Nihayet dağlarla çevrili bir nehir kıyısında güzel bir vadi keşfetti, sevinerek oraya toprak ve ahşaptan bir şehir inşa etti. Yazarların bize verdiği bilgiye göre Çinliler ve Türkler tarafından şehrin kurulduğu bölgeye “Selinga” adı verildi, Arap vakayinamelerinde ise “Siluk” diye geçmektedir. Bu bilgiden hareketle, Çin vakayinamelerinde ve eski Türk hikâyelerinde Türk soyunun ilk yerleşiminin Toula ve Selinga arasında olduğu ileri sürülebilir ve bu bilginin doğruluğu hususunda pek şüphe yoktur, fakat bu kadar eski bir dönemde Türk imparatorluğunun merkezi olup olmadığı konusuna otoritelerce karar verilmelidir.”

Türk tarihi ile ilgili yorumlarını ziyadesiyle Çin, Pers ve Arap kaynaklarından yola çıkarak yapan Davids, bu konu üzerinde uzunca değerlendirme yapmaktan kaçınmaz:

“Çin İmparatorluğu vakayinameleri, Pers ve Arap yazarlardan Türk soyunun temelleri ve ilk çağı hakkında daha derin bilgiler sunmamaktadır. Bir kurt ya da ağacın Türk ecdatlarına bir çocuk vermesi Müslümanların soyları açısından olağanüstü bulunuyor, ancak bu varsayımı gerçekten öte efsane çağında olduğundan hoş görüyorlar. Çinliler tarafından fark edilen Tatarların ilk milleti bizi Müslümanlar tarafından görevlendirilen Türk imparatorluğunun başlangıcı kadar uzak bir zamana götürüyor. Milattan 2436 yıl önce saltanata geçen İmparator Ty-ko’nun oğlu Yen-yue’nin ya da Kao-sin’in, Toum-hou ya da doğulu Tatarların atası olduğu söylenirdi. Fakat sahip olduğumuz bu az veriyle bu ulusun Türk ailesinin bir parçası olup olmadığını saptamak kolay değildir ve ancak milattan önce 1763 yılında kuşkusuz Türk kökeninden bir soya ulaşılabilmiştir.” (IV)

Davids, Türklerin soyu hakkında Müslüman kaynaklardan derlediği bazı bilgileri aktarır. Davids Müslüman kaynaklara yönelme sebebinin Çin kaynaklarındaki eksiklikler ve bazı belirsizlikler olduğunu da belirtir:

*“Çin vakayinamelerinde bilgilerin eksikliğinden, tekrardan yönümüzü Müslüman kaynaklara çevirerek bu boşluğu en doğru kaynaklarla dolduruyoruz. Alınan bilgiye göre krallığında **Tunek**’in halefi olan Türk dört kardeşin en büyüğü idi ve birçok yararlı icadın sahibi idi. İlk Pers kralı olan **Kaiumar** ile aynı dönemde yaşadığı sanılıyor. Türk’ün dördüncü alt soyundan gelen **Alingeh Han**’dı. Saltanatı döneminde ulusu saf bir Teizm’e inanarak atalarına olan inancını yitirerek putperest oldular. **Tatar** ve **Moğol** isimlerinde iki oğulları vardı ve yönettikleri kabilelerin isimlerini almışlardı. **Alingeh Han**’dan Türk’ün sekizinci alt soyuna gelene kadar dikkate değer bir kayda rastlamıyoruz ta ki milattan önce 2824 yılında Oğuz’un doğumuna kadar. Bu dönem Türklerin milli geleneklerinin başlangıcı olarak kabul edilir. Türk’ün meşhur fîru olarak en hayret verici olağanüstü hikâyelere konu olmuştur. Bir yaşındayken babası **Kara Han** kendisine krallığın önde gelenleri de hazırken yüksek sesle isminin **Oğuz** olduğunu söyledi.”*

Davids, Türk tarihi hakkındaki analizine mitleri de ekler. **Oğuz Kağan** ve Türk kavimlerinin menşei ile ilgili efsaneleri anlatır ve **Oğuz Kağan Destanı** hakkında bilgi verir:

*“Beşikteyken Tanrı’nın birliğine inanıyordu ve annesinin de aynı inanca sahip olana kadar sütünü emmeği reddetti. **Kara Han** oğlunun kendi putlarına tapmayı reddetmesine ve görülmeyen bir varlığa inanmasına sinirlenerek, avlanırken yakalanarak hapishaneye atılmasını emretti. Oğuz babasının bu niyetini öğrenerek bazı arkadaşlarının tam zamanında yardıma koşmasıyla **Kara Han** bir okla devrilerek öldürüldü. Oğuz bu doğru zamanda desteğini veren arkadaşlarına yardımcı ya da asistan anlamına gelen **Igour** ve **Uygur** isimlerini taktı. Babasının ölümü üzerine kendi krallığını ilan eden*

Oğuz güven vermeye gayret etti. Dinini değiştiren kimseler ödüllendirilirken, putlara tapmakta ısrar edenler ya öldürüldü ya da göç etmeye mecbur bırakıldı.”

Savaş arabasını keşfettikleri için Oğuz Kağan tarafından Kanglı adıyla anılan topluluktan Kâşgarlı Mahmut “Kıpçaklardan büyük bir adamın adıdır” şeklinde bahseder ve “Kanglı” şeklinde yazar. Davids de bu topluluktan bahseder ve Kanglı adının veriliş hikâyesini aktarır:

*“Komşu prenslerden biri savaş ilan etti ve Oğuz galip geldi, ülkesine girerek tüm hazinelerini ele geçirdi. O kadar fazlaydı ki kendi topraklarına bunları taşıyamadı ta ki askerlerinden bazıları savaş arabası keşfederek ganimetlerin taşınmasını mümkün kılana kadar. Oğuz bu keşfi yapan askerlere **Kangli** adını verdi ve bu isim büyük bir kabilenin de ismi haline geldi.”*

Oğuz Kağan’ın İtbarak Hanlığına yaptığı seferi ve bu seferdeki mağlubiyeti anlatan Davids, Karlık boyuna bu adın verilişi ile ilgili bir bilgiyi de paylaşır ve “karlı” anlamına geldiğini belirtir:

***Khathai, Tangut ve Kara Khathai** krallıklarını sonlandırdı fakat **Itborak Han (İtbarak)** prensliği karşısında başarılı olamadı. Oğuz defansif pozisyon almak zorunda kaldı ve yenilgiyi engellemek için avantajlı bir pozisyona geçti. İsmi oyuk bir ağaçla alakalı bir durumdan alan **Kaptchak** bu seferlerde Oğuzların dilinden geçen bir kelimedir. İlk girişimden 17 yıl sonra Oğuz, **Itborak Han** prensliğini yeniden işgal etti ve bölgesinin en büyük gücü haline geldi. **Semerkant, Buhara ve Balkh** kendisine bağlandı ve kış ortasında **Khor** kasabasına doğru ilerledi. Çok yoğun kar yağışı altında birlikleri yürüyüş sırasında çok yoruldu ve bazıları deve ve atlarını kaybederek bir süre ana birliğe katılamadılar. Bu birlikler vardıklarında, **Oğuz** tarafından neden orada olmadıkları hususunda sorguya çekildiler. Yürüyüşleri sırasında yoğun kardan dolayı hayvanlarının donduğunu ve zorlukla görevlerini yürüyerek tamamladıklarını bildirdiler. Böyle bir olayın onları düşmanla*

*muharebe etmeden alıkoyuyor olmasına alaycı bir şekilde karlı anlamına gelen **Karlık** ismini verdi ve Karlık kabilesi de ismini almış oldu. **Kaşmir Prensi** saldırılara bir yıl boyunca karşı koydu ancak sonunda mağlup oldu. Bir sonraki sefer ise İran'a karşı yapıldı.” (VI)*

Oğuz Kağan Destanı'nın detaylarına da giren yazar, bu detaylarda yer alan kavramları açıklar. Oğuz Kağan'ın oğulları olan Ay Han, Dağ Han, Deniz Han, Yıldız Han, Gök Han ve Gün Han'dan bahseden yazar, Oğuzların Üçok ve Bozok boylarının hikâyelerine de değinir:

*“Horasan'ın düşmesi, Irak, Azerbaycan ve Ermenistan'daki şehirlerin fethedilmesi şanını daha da yükseltti ve bunlar Oğuz Kağan'ın son kahramanlıklarındandı. Bu seferlerde **Kaladg** kabilesi adını almıştır. Ailesine yemek temin etmek amacıyla geride kalanlardan bazıları Oğuz Kağan tarafından Kaladg yani “kalmak” ve “aç” şeklinde iki isimden oluşan bir soy ad takmıştır. Bu kişileri ev işlerine bakmaları için azletmiş, ardından bunlar kabile olmuş ve yine bu ismi almıştır. Aynı şekilde diğer Türk kabileleri de orijinal isimlerini Oğuz'dan almakta ve isim takma konusunda çok liberal olarak gözükmektedir.*

Konunun devamında Oğuz Kağan'ın oğullarının adı verilir ve onların soylarına nasıl isim verildiği de aktarılır:

*Bu hükümdarın altı oğlunun isimleri **Giun (Gün)**, güneş anlamına gelir, **Ai (Ay)** ay anlamına gelir, **Yolduz (Yıldız)** yıldız anlamına gelir, **Giuk (Gök)** cennet anlamına gelir, **Tag (Dağ)** dağ anlamına gelir ve **Tengiz (Deniz)** deniz anlamına gelir. Ölümünden bir süre evvel, Oğuz Han, güvendiği bir vezirine altından yapılmış bir yayı ülkesinin doğusunda genç prenslerin avlanma bölgelerine yakın doğudaki bir ormana gömmesini ve aynı metalden yapılan üç oku da batıya gömmesini emretmiştir. Oğulları ise iki tarafa bölünmüş, büyük olanlar doğudaki ormana gitmiş, genç olanlar ise batıya gitmiştir. Büyük olanlar altın yayı, gençler ise diğer üç oku bulmuş. Yay ve okları bulan çocukları dönüşte bunları babalarına teslim etmiş ve o da*

*muhteşem bir ziyafet hazırlatarak Hanlığın asilzadelerini davet etmiş. Ziyafette altın yay ve okları getirtmiş ve yayı üç parçaya ayırmış ve her bir parçasını büyük çocuklarına vermiş, okların ise her birini küçük çocuklarına pay etmiştir. Oğuz Kağan bu hediyeleri anlamlarıyla beraber açıklıyordu, eski zamanlarda yay hâkimiyetin sembolü idi ve ok ise elçiliği simgeliyordu. En büyük oğlu olan **Gün**, Hanlığın yönetimini aldı, diğer iki kardeş ise Gün'ün başarısızlığı durumunda tahta geçebileceklerdi, diğer üç küçük kardeş ise sadece büyük kardeşlerinin elçileri olarak vazife görecekti. Kırılan yayın sahipleri bu olaydan sonra **Butchuk (Bozok)** yani kırık anlamına gelen kelimeyle, üç küçük kardeş ise üç ok anlamında kullanılan **Utchoki (Üçok)** kelimesiyle ifade edilmiştir.”*

Yukarıdaki alıntılarda da gördüğümüz üzere, **Uygur, Kanglı, Kıpçak, Karlıkların** türeyişi ile **Bozok, Üçok** boylarının ad hikâyeleri ve Oğuz Kağan'ın altı oğlu, **Gün Han, Ay Han, Yıldız Han, Gök Han, Dağ Han, Deniz Han** adlarının temsil ettikleriyle birlikte anlatılmıştır. Dipnotta ise etimolojik bir açıklamaya gidilir:

“Filolojik açıdan Çin ve Persler tarafından korunan değerler, bizlere sık sık çeşitli belirlilikte karar vermeyi sağlamış her ne kadar Moğol ve Türkler geleneklerini karıştırarak sunsa da ait oldukları insanlara en iyi kanıtlarla dillerinin kimliğini tanıtmıştır. Bu bilgiler Oğuzların modern Osmanlıyla dillerini gösterir; bu bakımdan Kaladg, kal'dan türemiş, mastar hali kalmak ve adg “aç”, Karlık “karlı”, Kabuk, ağacın dış kısmı, Kabukdgak muhtemelen Kaptchak ya da Kabdgiak'la aynı kökten gelmiştir. Oğuz'un çocukları saf Osmanlıcadır: Giun, gün; Ai, “ay”, Yolduz, “yıldız”, giuk, “cennet”, tagh, “dağ”, deniz, “deniz”. Bu üç çocuğa verilen isimler Osmanlıca sözcüklerden büyük ve küçük kelimelerinden türetilmiştir. Butchuk kırılmış ya da bölünmüş; Utchok ise üç ok ve bu kelimelerin küçük bir değişimiyle buiuk, “büyük” ve kotchek ise küçük halini almıştır.”

3.5. Çin Kaynaklarında Türkler

Türkçülük akımında etkili bir rol oynayan bu tespitlerde pek çok detaya rastlamak mümkündür. Çin kaynaklarında Türkler hakkında tutulmuş kayıtlardan sıkça bahsedilir. Yazar genel olarak eserinde bahsettiği konuyla ilgili verileri sunar, ardından hakkında yorum yapar. Gerekli gördüğü yerde tenkitten de kaçınmaz. Sonrasında da işi uzmanlarına bıraktığını söyler ve bir nevi üzerinden sorumluluğu atmış olur.

Aşağıdaki alıntıda yazar, Türklerin tarihi kayıtlarda ilk görüldükleri zamandan bahseder ve Çin kaynaklarında Türk adının kullanışındaki keyfiyetten bahseder:

*“Çin vakayinameleri Türk insanların tarihiyle ilgili farklı isimler vermişlerdir. Birçok kabile ya da uluslarının dâhil olduğu **Tatar** ihtilallerinde, ya liderlerinin isimlerini ya da kökleriyle ilgili bir olaydan adlarını almışlardır. Çinliler, Türklere kin ve korku besleyerek isimlerini kötü niyetli olarak Türklerin kendilerine verdiği isimlere benzer fakat çok farklı bir anlama gelecek şekilde verirlerdi. Lakin bazıları tamamen ve keyfi olarak Çinlilerin icadı olup aynı hanedandan olan aynı kişilere farklı unvanlar verildi ve bu uygulamanın nedeni Çinli yazarlar tarafından açıklandı.*

*Çin ilişkileri, Türk soyu tarihine ilişkin tasvir ettikleri insanların dillerinin bir kısmını muhafaza ederek onlar hakkında daha doğru fikirlere sahip olmamızı sağladığından, dikkate alınması gerekmektedir. Nefreti, kıskançlığı ve **Cennet Krallığı** (Eski Çin’e verilen isim) sınırları dışındaki tüm bölgelerin barbar oluşu düşüncesi ve zeki olmaları sebebiyle Tatar uluslarının belgelerini muhafaza etmeleri her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.”*

Yazar, Çinli tarihçilerin bahsettiği ve Türk soyundan gelen en eski ulus olarak kabul edilen Hien-yu ya da Hiong-nou adıyla anılan topluluk üzerinde durur. Bu toplumun hükümdarının tahta geçişi, yerleşim yerleri, Çin İmparatorluğu ile mücadeleleri, Çin Seddi’ne kadar taaruza geçmeleri, güçlerini yitirileri, kendi dillerinde Thou-khiu adını kullanışları yazarın vurguladığı noktalar olmuştur:

*Çinli tarihçiler tarafından tespit edilen Türk soyundan gelen en eski ulus **Hien-yu** ya da **Hiong-nou**’dur. Bu ulusun*

*hükümdarı tahta milattan önce 1763 yılında çıktı ve bunun ötesinde büyük bir boşluk var ve herhangi bir bilgiye rastlayamıyoruz ta ki birkaç asır sonrasında Hristiyan dönemi başlayıncaya kadar. Milattan önce 250 yılı civarında Hioung-nou Tatar bölgesinde etkisini arttırarak güçlü bir imparatorluk kurdu. Kuzey kutbuna on derece mesafeden Çin eyaletleri **Chensi** ve **Chansi**'ye kadar **Tanjou**'nun gücü tanındı ve imparatorluğu doğuda ve batıda Kore'den Hazar'a kadar genişledi. İlerlemesine **Çin Seddi** zayıf bir korunak oldu ve altın mızrak Çinliler tarafından savuşturuldu ancak atakları geri püskürtülemedi.”*

Davids eseride, Çin kaynaklarında bahsedilen mevuzlardan yararlanarak yaptığı izahta, “Altın Dağ, Altay, kasket-miğfer” kavramları üzerinde durur:

“Hioung-nou'nun gücü Hristiyan çağından sonra fazla uzun sürmedi, sivil ayaklanmalar düşman ulusların hücum gücünü arttırdı ve açlık, veba gibi zorluklar yıkım sürecini hızlandırdı. Kibirli Tanjous ise ya Çin Hükümdarlığına uymaya ya da güvenliği için kaçmaya zorlandı. Hioung-nou'nun bir bölümü hükümdarları Assena ve Jouan Jouan ile birlikte kaybolan güçlerini kazanabilmek için birçok girişimde bulundular ve Kin-chan ya da Altın Dağ, Türklerin ise Altay dedikleri vadiye yerleşim kurdular. Tepenin eteğine bir şehir inşa ettiler. Şeklen kasket ya da miğferi andırıyordu ve Çinli tarihçi Ma-touan-lin'in söylediği üzere kendi dillerinde Thou-khiu olarak geçiyordu, insanlar da bu ismi aldılar.”

Yazar yine Çin kaynaklarından yola çıkarak Türklerin kültürü, alfabesi, edebiyatı ile ilgili değerlendirmelerde bulunur. Türklerle ilgili bilgilerin bulunduğu eski Çin kaynaklarındaki algıyı da izah eder. Yazar, Çin kaynaklarını çok sağlıklı bulmaz. Zira Çinlilerin kendilerinden olmayanları barbar ve ilkel gördüklerini belirtir. Ayrıca, Çince konuşmayan, yazmayan toplumları yazıdan bihaber görmeleri Çin kaynaklarını ve Çinli tarihçileri güvenilirmez kıldığını da vurgular:

“Avrupa'da yaşayan Çinli yazarların birçoğu çevre imparatorluklardakinden çok Çin İmparatorluğu klasikleriyle ve Çin

içişleriyle ilgileniyor, bu sebepten de Tatarların eski dönemlerindeki edebiyata ait az ya da hiçbir bilgi edinemiyoruz. Hioung-nou ve Tou-kiue'nin ilkel harfler kullandıkları bize söylendiğinde buradan anlamamız gereken tüm karakterlerin ilkel olarak nitelendirilmesi dışında Çinli harflerin kullanılmadığıdır. Çinli yazarlar bir ulusun karakteri ya da edebiyatı olmadığını iddia ettiğinde aslında olan sadece onların Çin alfabesi kullanmadığı ve edebiyatlarını geliştirmedir; tüm yabancı dillerin ve edebiyatlarının hiçbir suretle saygı görmediğidir.”

Şu cümlelerle Çinli tarihçilerin ne kadar yanlı davrandığı ispatlanmaya çalışılmıştır: “Wen-hian-thoung-khao'da Thou-fan ve Tibetlilerin Tibet alfabesinin devamlı kullanımda olduğu bilinen bir zamanda, harfleri olmadığını da okuyabiliriz”.

Yazı üzerine yapılan değerlendirmeler de şöyledir:

“Hioung-nou'nun en eski yazısı tahtanın üzerine eski kuzey kabilelerindeki rünik yazı (Germenlerin kullandığı bir tür yazı türü) biçiminde kazınarak yazılan yazıdır. Hükümdarın fermanları ve emirlerin yerine getirilmesi tahtalar üzerine girintili olarak kazınırdı. Tou-kiue benzer amaçlar için derileri de kullanırdı ve Çinli yazarların bildirdiğine göre Semerkant'ta kitapları koyunların iç derileri üzerine altından şeritli harflerle yazarlardı.”

Türklerin Tek Tanrı inancından bahseden yazar, bu inancın devam ettiğini ifade etmektedir. Eski çağlarda yaşayan Türklerin sade, açık bir din yaşadıklarından ve ahiret inancı olduğundan baheseder.

“Tatar düzlüklerinde eski çağda yaşayanların dini sade ve açıktı. Onlar yüce ve en güçlü olan, tüm ruhların ve mahlûkatların ona bağlı olduğu bir Varlığa inanırlardı. Bu yüce Varlığa Tengri (Tanrı) ismiyle ibadet ederler ve halen Konstantinopolis'te modern dilde bu kelimeyle anılır. Onların ayrıca Tanrıya tapınmalarını onun en muhteşem yarattığı yer olan cenneti kazanabilmek için yaptıkları söylenebilir. Çinli bir yazarın ifadesinde Tou-kiue periodik olarak Cennetin Ruhuna kurban adadıkları ve Yer Tanrısı anlamına gelen

Po-tengri'ye ibadet için bir yer tahsis etmişlerdir. Vadide yerleşmiş olan Türklerin Müslüman gelenekleri ve Çinli kaynakların Assena'nın Kin-chan ya da Altay'dan geri çekilmesi aynı insan ve olaylarla ilişkili olmasından ve Türklerin bu dönemden sonraki tarihsel görünümü Müslüman, Çin ve Bizanslıların birleşmiş ışıyla gösterilebilir.”

3.6. Türklerde Alfabe Meselesi

Kaynaklarda Türklere verilmiş çeşitli isimlerden ve bu isimlerin verilişi ile ilgili rivayetlerden etimolojik değerlendirmeler de yapan Davids, bu izahı tarihi olayları uzunca anlatarak ifade eder. Aynı dönemde Türklere farklı isimler verildiğini bu yüzden Türklere verilen adların tarihçilerin de kafasını karıştırdığını belirtir.

Eserin ilerleyen bölümlerinde ise Uygurlar ve Uygur alfabesi ile ilgili bir değerlendirme yapılmıştır. Uygur-Tatar-Moğol ekseninde dönen değerlendirmeleri şöyledir:

“Youan-ho yıllarının (806-820) ortasına kadar Hoei-hou'nun ilk ismi Hoei-he idi. Bizim genellikle Houi-houi şeklinde telaffuz ettiğimiz isme onlar Hoei-hou demeye başladılar. Youan ya da Moğol hanedanı döneminde Oui-gou-elü olarak isimlendirildiler.

Hoei-hou ya da Uygurların dil ya da edebiyatıyla ilgili eski Tatar milletlerine göre daha fazla bilgi edinebiliyoruz. Çinliler ve Müslümanlar bu insanların edebiyatından övgüyle bahsettiler. Eskilerin önyargılı olması yenilerin ise büyük ölçüde bilgisizliğinden, halen Uygurların edebi kişiler olduklarını kabul etmek yönünde yeterli bilgi mevcuttur. Tarihin eski dönemlerine ait bir alfabeye sahip olmaları Tatarların değişik karakterde harflerinin doğumuna olanak sağlamıştır. Ayrıca meşhur 12 hayvanlı takvimin bulunduğunu ya onlar ya da akraba bir kabilenin keşfetmesiyle Asya'daki farklı kavimlerin kronolojik olarak belirlenmesi açısından çok büyük öneme sahiptir.

Çinli yazarlar Hioung-nou, Tchhe-sse, Hoei-hou ve Oui-gou-el tarafından kullanılan karakterlerden bahsederken onları ifade

etmek için tamamen aynı terimleri kullanıyorlar. “Barbar Harfler” fakat eskinin karakterleri muhafaza edilmedi ve sonrakilerde Avrupa’nın çeşitli kütüphanelerinde birçok MSS bulunmaktadır. Uygur alfabesi eskiden 14 harften oluşuyordu, fakat sonradan bu sayı 16’ya yükseltildi.”

Yazar, bu noktadan sonra Uygur alfabesiyle ilgili bir tartışmaya girer. Remusat’ın iddiaları üzerinden yürüttüğü tartışmada alfabenin kimden ve neden alındığı tartışmanın konusu olmuştur:

“Bilgin M. Remusat bu karakterlerin on ikinci yüzyılda misyoner oldukları gerekçesiyle Tatarlar tarafından dağıtılan Nestorya Suriyelilerinden alındığını kanıtlamak için çabaladı. Çinli önemli otoritelerce desteklenmedi, hatta aksi düşünceler ileri sürüldü. M. Remusat düşüncelerini Nestorya Suriyelilerinki ile Uygurların genel olarak benzerliğine dayandırmaktadır. Fakat birçok ve güçlü itiraz bu hipoteze karşı ileri sürülebilir. “

Tartışmayı sorularla sürdüren Davids, dikkatleri başka bir noktaya çekmeye çalışmaktadır:

“Eğer Nestoryalılar Uygurların yoksul alfabelerini görmüş olsalar ve kendi alfabelerini öğretmiş olsalardı, Nestoryalıların kendilerinden bu bilgiyi alamaz mıydık? Ya da Çin vakayinamelerinde Tatarların çok önemli olmayan olaylarına ve Türkler hakkında alfabeyi kullanmaya başlamalarına bile yer verirken buna neden vermesinler? Tersî durumda Çinliler bize Hioung-nou ve Tou-kiue’nun ilkel karakterler kullandıklarını ve Tchhe-sse ve Hoei-hu’nun aynı karakterleri kullandıklarını söyler. Ma-touan-lin bize Hoei-hu’nun kendilerine özgü karakterler kullandıklarını ve Kiei-kia-sse ya da Kirgis’in aynı karakterleri kullandıklarını ve dillerinin Hoei-hou ile aynı olduğunu bildirir.”

Davids bu konudaki iddialarını şöyle sürdürür:

“Bir Çinli olarak bu yazarın bize “Barbarların” dili ya da edebiyatına ilişkin fazla bir bilgi vermesini bekleyemeyiz, ancak yine

de Tchhe-sse ya da Uygurlardan rivayet ederek bize bildiriyor: “Büyük subayların işaretleri barbarların örf ve adetlerine uygundur. Kadınların resmi giysileri ve saç modelleri Çinlilerinkiyle benzerlik göstermektedir. Silahları yay, ok, kılıç, kalkan, zırh ve mızraktır. Karakterleri aynı Çinliler gibidir fakat barbar karakter de taşırlar. Hanedanlıkta Chi-king, Lun-ıu, Hiao-king, şairler ve tarihçileri barındırır. Önderlerinin gençleri ve çocukları okullarda eğitilerek sadece okumayı değil dizeler oluşturarak şiir yazmayı da öğrendiler.” Nestorya Suriyelileri ile Uygur karakterleri ortak kökten gelen herhangi iki alfabeden, benzemesi beklenenden daha fazla değil. Muhtemeldir ki birinin doğumuna olanak veren aynı karakterler diğerinin modeli üzerine kurulmuştur ve belki de her ikisinin de kökeni eski **Zend**’e dayanmaktadır.”

Davids, bu noktadan sonra eleştirilerinin dozunu arttırarak sorularla eleştirilerini desteklemeye çalışır. Uygurların, Nestorya alfabesini kullanmış olma ihtimalini mantıksız bulan Davids, alfabenin alınmış olması durumunda dilin, kültürün ve edebiyatın etkileneceğini ancak böyle bir durumun olmadığını belirtir:

“Eğer Nestoryalılar alfabelerini Uygurlara vermişlerse, neden bu kadar eksik bir yapıdaydı? Suriyelilerin yirmi iki harfli alfabesi Uygurlar’ın elinde on dörde düşüyordu? Nasıl olduysa dil tarihinde böyle olağanüstü bir olay oluyor, bir alfabe kendini geçiyor? Bilgin Doğu bilimcilerin araştırmasına göre, bir ulusun alfabesinin bir diğerine uyarlanarak değişmesi, o ulusun diğerine benzeme eğilimini göstererek alfabesini mutlaka güçlendirip arttırmasını sağlamaktadır. Nasıl oluyor da Uygurlar taklit ettikleri Nestoryalılarından sadece alfabe alıyor? Dil ve edebiyatları etkilenmiyor? Çok zaman önce Türkler tarafından Arap harfleri alındığında ve eski alfabeleri reddedildiğinde durum çok farklıydı. Edebiyat ve dilleri makul bir şekilde etkilendi ve bu tercihin göstergesinin tüm gelişmeleri birbirini izledi. Zend’in Uygur’a benzeşi Süryanilerinkinden daha büyüktü ve eski Zerdüşterin Tatarlarla olan ilişkilerini hatırladığımızda, dinlerinin orijinal yeri

olmasaydı, Zend ve Uygur karakterlerinin kökeninin bir cemiyet olması o kadar mümkün olamazdı. Süryani ve Uygurların benzemeleri gerçekten öte daha zahiri: Uygur ve Zend'in benzeyişi zahiriden öte daha gerçek.”

Alfabeleri kullanılan harflerden yola çıkarak kıyaslamaya devam eden Yazar “Çağatayların ayrıca Moğol yazmaları olarak da bilinen Uygur isminde yazmaları vardır. Bu yazma on dört sessiz harften oluşur, her biri ise bir bölümdür” sözleriyle konuya bazı misyonerlerden alıntı yaparak devam eder.

M. Abel Remusat'ın aynı mevzuya farklı bir yorum getirdiğini belirtten Davids, Remusat'ın kaleminden birtakım ifadelerle çelişkiyi ortaya koymaya çalışır:

Bu kabullenmeyi Uygurların edebiyatına saygı duyan Çinli bir yazardan değil de varlığı çok bilinmeyen birinden almak daha iyi olurdu, M. Abel Remusat aynı metinden tersi bir sonuç çıkartıyor. Sonunda kendisine Ma-touan-lin'in işini yorumlayarak “Milattan önce 478 yılına doğru Kia adındaki Tchhe-sse (Uygurlar) hükümdarı büyük güç kazandı. Yerkiyang halkı Ye-tha'ya yenilerek ondan bir hükümdar atamasını istediler ve Kia onlara ikinci oğlunu vali olarak atadı. Bu olay gücünü artırarak Çin'deki modelden sonra krallığını genişletmesini sağladı.

Birçok harika, yüksek seviyede memurları vardı ve düğünlerde, cenazelerde ve insanların servislerinde imparatorluğunkilerle büyük benzerlikler taşıyan gelenekler oluşturdu. Kia, meclis odasında Lou ve Konfüçyüs'ün devlet bilimi üzerine münazara etmesini sağladı. Devlet tarihçileri yetiştirdi ve dönemindeki olayların kayıtlara geçirilmesini sağladı. Konularının kullanıldığı karakterler Çinlilerinkiyle aynıydı, fakat onlar barbar harfleri kullandılar. Mao-tchi, Lun-ü, Evlat İtaatı (Filial Obedience) ve birçok vakayinameye sahiptiler. Yüksek seviyedeki memurların oğulları kolejlerde bu işlerin ruhunu öğrendiler. Onlara ayrıca şiir yazma sanatı de öğretildi.” M. Remusat ekleyerek: “Uygurların Çin edebiyatı beğenisi arttı ve Uygurlar'ın Hiao-ming (515-528)

hükümdarlığı döneminde bir elçi göndererek “Beş Kral” ve farklı tarihi eserleri onlardan talep ettiler. İmparatordan Lieou-sie isminde İmparatorluk Okulundan bir doktoru görevlendirerek kendi ülkelerini ziyaret etmesini ve kendilerine uygun harflerini öğretmelerini çok istediler.”

Davids, yukarıdaki metinde literatürdeki ifadelerden bahsetmiştir, ardında da sert eleştiriler getirerek, Çinli yazarların Uygur alfabesi ile ilgili çelişkili ifadelerini ortaya koyar ve bunları çürütme yoluna gider:

“Bu sonuçları kanıtlamak yerine, alıntıları yapan bilgili yazar Uygurların edebi insanlar olmadıklarını, fakat edebiyattan çalışma ve eğitim bakımından zevk alan insanlar gibi olduklarını zannediyor. Aynı sebepten M. Remusat’ın Uygurlar’dan çıkardığı sonuç, Fransız ve İngilizlerin edebiyatlarının olmadığını çünkü onların Çine Chiking, Lun-ü ve İmparatorluk vakayinameleri için gönderilen Kutsal İmparatorluk vakayinamelerinde temsil edildiğini kanıtlamak için girişimde bulunabiliriz. Ya da “Çin karakterlerini ve kendi barbar harflerinin de kullanılmasının” bildirilmiş olmasının ortaya çıkmasından ne sonuç çıkartabiliriz? M. Remusat olmadığı kesin! Öte taraftan Çinli yazarı ne yazık ki biraz tutarsız buluyoruz. Anlaşılan sayfa 15’teyken sayfa 14’teki ifadesini unutuyor. Bir yerde kullandıkları karakterlerin Çinlilerinkilerle aynı olduğunu bildiriyor fakat sonrasında barbar harflerin de kullanıldığını söylüyor. Bir diğer tarafta ise aynı insanların kendilerine İmparatorluk Okulundan bir doktorun harflerini öğretmelerini istediğini yazıyor.

Davids bu konuda Çin ve Pers kaynaklarının benzerliklerine değinerek konu hakkındaki fikrini beyan eder:

Eski Uygur vakayinamelerinin varlığına ilişkin güçlü bir kanıt Çin ve Persler tarafından saklanan ilişkilerin özdeşliğinde görülür. İki halk arasındaki, birinin diğerinden aldığı bilgiden ötürü minnettar olma durumu, inanması güç bir durumdur. M. Klaproth tarafından

yayınlanan iki eserle açıklanıyor. Bunlar, Eski Uygur geleneklerini açıklayan örnek eserlerdir, biri Çin diğeri ise Perslerden gelir.”

3.7. 12 Hayvanlı Takvim Meselesi

12 Hayvanlı Takvim’in “*Türklerin en ilginç miraslarından*” birisi olduğunu ifade eden Davids, bu konuda şunları söyler:

“Ya Uygurlardan ya da akraba başka bir millet olan Kırgızlardan gelmektedir. Bu takvim on iki adet hayvandan oluşuyordu, bunlar Timur’un soyundan gelen 15. yüzyılda yaşamış Uluğ Bey tarafından korunuyordu.”

“Çinliler, Moğollar, Tibetliler, Japonlar, Persler ve Manduşlar bu meşhur halkayı kendi dillerine tercüme ederek kendilerine uyarladılar, hayvanların sırasını ise dikkatlice muhafaza ettiler. Bu hayvanlar halkada sadece yıllara göre düzenli olarak sıralanmış değil her gün hatta saatler bile onların bazı karakteristik özelliklerine göre gerçek ya da hayali olarak düzenlenmiştir. Bu halkanın yardımıyla doğu milletlerinin kronolojisiyle ilgili hataları bulup düzeltebilmekteyiz ve bu yüzden M. Remusat Petis de la Croix Cengiz Han’ın yaşamıyla ilgili her zaman bir sene hatalı yaptığını göstermiştir. Hayvanların seçimi en garip olanıdır, memoria technica türleri olarak yararları su götürmezdir. Bu bakımdan 12 hayvan takvimi, aynı amaca hizmet eden ve karakteristik özelliği olmayan Çinlilerin anlamsız harflerine göre çok üstündür ve sonuçta gökbilimci ve tarihçilerin kaynaklarını artırmada aynı olmayan değere sahiptir.”

Yazarın yukarıdaki izahta üzerinde durduğu **12 Hayvanlı Takvim** meselesi, üzerinde çeşitli tartışmaların olduğu bir meseledir. Netlik kazanamayan bu mevzuda, Oniki Hayvanlı Takvim üzerine çalışan bilim adamlarının bir kısmı takvimin kökenini eski Mısır’a dayandırırken diğeri bir kısmı da Çinlilerden Türklere geçtiğini söyler.

Davids ise, Türk takvimi olduğu iddiasını destekleyecek bir izahta bulunmadığı gibi bu fikre nerden vardığını yahut hangi kaynaktan öğrendiğini de belirtmemiştir.

Türklerle ilgili ulaşılmış, derlenebilmiş ve tercüme edilebilmiş kaynakların kısıtlı olduğu bir dönemde yazılan bu makalede yazarın, dönemin bilinen tüm kaynaklarından direkt yahut dolaylı olarak istifade etmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Ancak **Uluğ Bey** adını görmemiz, direkt ondan yararlandığı anlamını çıkarmamız için yetersizdir. Makalenin tamamını okuduğumuzda **Remusat** ve **Klaproth**'tan oldukça fazla istifade ettiğini görüyoruz. Bu iddiasını kendisi belirtmediği için Remusat'a veya Klaproth'a dayandırdığını kesin bir dille söylemek bizim için mümkün değil. Ancak **Dauids**'in bu iddiasını dolaylı kaynaklar aracılığıyla ortaya attığını tahmin etmek mümkün. Bu tahmin doğrultusunda **Dauids**'in **Klaproth**'tan, Klaproth'un ise **Uluğ Bey**'den bu bilgilere ulaştığını söyleyebiliriz. Uluğ Bey'in ise **Ziyc-i Gürgânî**'sinde, **Nasîrüddîn Tûsî**'nin **Zic-i İlhanî** adlı eserinde yazdıklarını tekrar ettiği bilinmektedir.

3.8. İslam Sonrası Türk Devletleri

Takvim meselesinden sonra, **Cengiz Han, Tuli Han, Batu Han, Oktay Han, Gazan Han** gibi isimlerden görevleriyle birlikte bahseder ve Selçuklu devletinin yıkılışına değinir. Bu konuyla birlikte yazar makalesine İslam'dan sonraki Türkler konusuna ağırlık vermektedir. Selçuklu devletinin etkilerinden ve menşesinden şu şekilde bahseder:

“Selçuklular Patzinakslara, Rus tarihçilerin Peçenek diye adlandırdığı fakat M. Abel Remusat'ın Kangar ya da Kangli dediği devletlerin doğumuna yol açtı. Dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru Don ve Danube arasındaki ülkeleri işgal ettiler ve Yunan, Bulgar, Hazar, Macar ve Rusların korkusu oldular. “

“On birinci yüzyılda Ghuz ya da Ghazla, Yunan ve Latinler Uzeler derler, birleşen Komanlar, Rus ve Polonyalıları göre Polowzer adıyla ürkütücü bir güç oluşturdular. Volga ve Danube arasındaki ülkeyi işgal ettiler. Ghuz, Horasan'ı milattan sonra 1034 yılında işgal eden bir devletti, fakat Gazneli Mahmut'a mağlup oldular. Milattan sonra 1050 yılı civarında Mezopotamya'ya girerek Musul şehrini aldılar. Ancak halife Caiem Bemrillah tarafından Azerbaycan ya da Media dağlarına çekilmek durumunda bırakıldılar. 1170 yılında Selçuk Sultanı Sangiar saltanatı döneminde Balkh

tarafından 40.000 ailenin yaşadığı Badakhshan vilayetine yerleştiler. Yunanlıları ve Rusları, onbirinci ve onikinci yüzyıllarda korkuttular fakat on üçüncü yüzyılda Moğollar tarafından yıkıldılar. Kumanlar Macaristan'a iltica ettiler. Soylarının büyük bölümünden ayrılarak, dillerini unuttular ve bugünkü torunları Macarcadan başka bir dil konuşmuyorlar. Kangli, Patzinaks ve Kumanlar, aynı diyalektikle konuşurlardı ve pek azı halen korunuyor fakat Osmanlı diyalektinden çok farklı olmadığını söylemek için yeterlidir. Modern Macar dilinde halen Türkçeden izler bulmak mümkündür ve kelime hazinesi olarak birçok kelimenin Macarcaya bu dilden geçen kelimelerden oluştuğu söylenebilir.”

“Anadolu Selçukluları'nın kalıntıları Osmanlı Beyliği'nin kuruluşuna zemin hazırladı.” İfadesini kullanan Davids, Bu sözlerle Osmanlı Devleti konusuna giriş yapar ve Osmanlıların soyu hakkında da bilgilendirir. Davids, Osmanlı'nın beylikken güçlü bir devlet olmasını Moğolların gücünün azalmasına ve Bizansların zayıflamasına bağlar:

“Kökenlerinin tarihi ilişkili olmasına rağmen, biz onların Ghuz ya da Oğuzlardan geldiğini sanıyoruz, Rum ve Latin kaynaklarına göre Uzeler olarak bilinirler. Bu ulusun bir kolu Cengiz Han döneminde Konya'daki Türk Sultanı'nın saflarına katıldı. Asya azınlıklarının devrimi döneminde, farklı küçük prenslikler kurdular ve Moğollar dağlık bölgelerde bulunan ovalarda barınıyorlardı. İlk bağımsız kabile reisi kendinden sonra gelecek nesillere adını verecek olan Osman'dı. Türk kabile reisi olan Ertuğrul'un oğluydu ve kendisi gibi Konya Sultanlığı ordusunda sivrilmişti. Selçuklu saltanatının sona ermesi, Moğolların gücünün azalması, Bizans İmparatorluğunun zayıf olması bağımsızlığının ve başarılı olmalarında önemli rol oynadı.

Osmanlı Devletinin kuruluşundan bahseden yazar, I. Murat ve Fatih Sultan'ın fetihlerinin Osmanlı Devletinin gelişmesine katkılarından da bahsederek konuya devam eder:

“Yunanların politik hataları Olympos Dağı’nın kilidini açtı ve Bitinya düzlüklerine inmeye davet etti. Miladi takvimde 1299 yılının 27 Temmuz’unda, Osman ilk olarak İzmit’i kuşattı. Bursa’nın fethi oğlu Orhan’ın cesaretiyle gerçekleşti ve bu fetihle ilgili olarak bilgin bir tarihçi şöyle yorum yaptı, “Osmanlı İmparatorluğu’nun gerçek çağının tarihini kaydedebiliriz.” Orhan’ın çalışmalarıyla Müslüman bir başkent görünümü kazandı: cami, okul ve hastane yapılması yönetimin el değiştirmesinin faydalarındandı. Selçuklu parası tedavülden kaldırıldı ve yeni saltanatın ismiyle değiştirildi, konusuna en hâkim olan sosyal bilim ve dini bilim profesörleri doğu okullarına Pers ve Arap öğrencileri çektiler.

Bu zaman diliminde Türkler Asya ve Avrupa’da daha sağlam denge kurmaya başladılar. I. Murat’ın fetihleri beyliği Trakya’da önemli duruma getirirken, Tuna nehrinden Adriyatik denizine kadar olan vilayetler kendilerine bağlandı. Her ne kadar fîruları bir süre Timur’un himayesine girmiş olsa da Osmanlı zaferleri yeniden başlayarak ihtişamını ikiye katladı. II. Muhammed (Fatih)’in fetihleri Osmanlı’nın Avrupa topraklarına güvenli bir şekilde yerleşmesini sağladı.”

Yazar bu sözlerin ardından Türklerin dil ve edebiyatı üzerinde değerlendirmelerde bulunacaktır. Konuyu şöyle bağlamaktadır:

“Türk ırkının yükselişi ve ilerlemesinden Avrupa’da bir güç olmasına kadar bir yolculuk yaparak ve şu anda var olmayan Tatar milletlerini tanıtarak, onlara saygı duymamıza engel olacak bir hataya sebebiyet vermeden, daha büyük bir hızla fîrularının dil ve edebiyatlarını inceleyeceğiz. Ana konu olarak tarihi ilişkileri konunun doğasının elverdiği ölçüde özetlemeye çaba gösterdim ve pek de bilinmeyen detaylara yer vererek konumuzdaki doğru kanaatlerin oluşmasını sağladım.”

3.9. Türk Lehçeleri

Yazar, genel olarak buraya kadar Türk tarihini, Türk kavimlerinin doğuşunu gerek Tatarlar ve gerekse Moğollardan bahsederek anlatır. Bu noktadan sonra Türk dili ve lehçeleri üzerine bir takım değerlendirmelerde bulunur:

“Var olmayan Tatar milletlerine ilişkin tarihi belgeleri incelememiz sonucu, Hioung-nou, Tou-kiue, Hoei-hou, Selçuklu, Patzinaks ve Kumanlar dillerinin kardeş diyalektler olduğunu düşünmemize yol açıyor. Benzerlik derecelerini değerlendirmek hususunda az veriye sahibiz ve her birinin Türk ailesinin parçası olduğunu kanıtladığımızda, materyalimiz elverdiği müddetçe başarılı olmuş sayılırız.

“Şu anda dünyanın geniş coğrafyalarına yayılmış Türk soyunun dili, her biri farklı medeniyet seviyelerinden ve birbirinden bağımsız çok sayıda millet tarafından konuşuluyor ve çevre insanlarla ilişkilerinde göreceli pozisyonlarına göre farklılık gösteriyor.”

Uygur, Çağatay, Kapçak, Kırgız, Türkmen, Kafkas, Avusturya Sibiryası, Yakut, Çuvaş ve Osmanlı diyalekti olarak sınıflama yapan Davids, Türk dilinin konuşulduğu coğrafyayı da kabaca çizer ve hangi sebeplerle Türkçe öğrenme gereksinimi olduğunu belirtir:

Türkçe, şu anda farklı bölgelere göre on bölüm ya da diyalektten oluşmaktadır; Uygur, Çağatay, Kapçak, Kırgız, Türkmen, Kafkas, Avusturya Sibiryası, Yakut, Tchouvache ve Osmanlı. Türk dilinin bu bölümleri şu anda bilinen tüm diyalektleri içermektedir ve bir, ya da diğerleri hemen hemen tüm Akdeniz ve Çin sınırları arasındaki Sibiryadan Hindistan sınırlarına kadar her ulus tarafından konuşulur. Mısır’da, Barbary’de, Doğu Akdeniz’de, Tahran Sarayında, kuzey ve batılı Pers vilayetlerinde, Türkçe birincil konuşulan dildir. Sultanlığın geniş hâkimiyetinde, Tatar’ın büyük bölümünde ve Sibiryası’nın bir bölümünde yaşayanlar, Türkçe’nin bir ya da farklı diyalektik varyasyonunda anadil olarak kullanılır ve diplomatik ilişkilerde, ticari işlemlerde ya da bilimsel araştırmalarda, bu ülkelerde ilişkiler geliştirmede, değerli ve vazgeçilmez gereksinim olarak Türkçe bilgisi karşımıza çıkar”.

Davids, Türkçenin lehçelerini Uygur, Çağatay, Kıpçak, Kırgız, Türkmen, Kafkas, Avusturya Sibiryası, Yakut, Çuvaş ve Osmanlı dilleri olarak tasnifler. Diyalekt konusundaki izahlarına Klaproth'ın izlenimlerinden yola çıkarak **Uygurca** ile devam eder:

“Türkçe, şu anda farklı bölgelere göre on bölüm ya da diyalekten oluşmaktadır; Uygur, Çağatay, Kıpçak, Kırgız, Türkmen, Kafkas, Avusturya Sibiryası, Yakut, Tchouvache ve Osmanlı.” Türkçenin yaygınlığından, kullanıldığı coğrafyalardan kısaca bahsettikten sonra Uygurca üzerine bir değerlendirme yapar. “Uygur denilen Türk diyalektinin en çok öğrenilen eski Türk diyalektlerinden olduğu düşünülebilir ve eski dönemde yazma sanatına sahip ve edebiyata hakim insanların dili olarak farklı bir malzeme sunarak Türk soyunun dilini ve edebiyatını inceleme fırsatını verir. Uygurca halen Kâşgar ve Kamoul ülkeleri arasında yaşayanların dilidir ve bilgin M. Klaproth seksen yedi kelimeyi, anadili Uygurca olan Tourfan (Turfan) yerlisinin ağzından öğrenmiştir.”

Akabinde **Uygurca** ve **Osmanlıca** ile ilgili bir kıyaslamaya gider ki bu kıyaslama hem dil hem de edebiyat üzerinde yapılmaktadır. Coğrafyanın, dinin, toplumsal yapının, toplumlar arası etkileşimin gerek dil ve gerekse edebiyat üzerindeki etkilerinden bahsedilir. Uygurcanın yapı olarak Osmanlıcaya nazaran daha çok özünü koruduğu, **Çin** dışında yabancı bir etkileşim içinde olmadığını belirtir. Uygurların, **İslam**'ı misyonerler aracılığıyla öğrenmiş olması sebebiyle İslam kültüründen Osmanlı kadar etkilenmediği, Osmanlı'nın ise, İslam'ı Pers ve Arap ülkelerine giderek bizzat öğrenmiş olmalarından ötürü dillerinde ve kültürlerinde daha etkin yaşadıkları belirtilmiştir. Osmanlı'nın sadece Pers ve Arap kültüründen değil, Avrupa'dan da etkilenmiş olduğunu belirtir:

“Osmanlı, sadelik ve kuvvet açısından zengin ve gelişmiş olmasını belki de Uygurlara borçludur, eskinin gelişim zaferini ödüllendirmeliyiz, Uygur dilinin Türk diyalektleri arasında en doğal olduğu düşünülmeli ve eski dönem dilleri arasında örnek oluşturduğu ve dikkate alınması gerektiği gözden kaçmamalıdır” der. Ancak “Uygur

diyalektinin sadelik açısından Osmanlıcadan üstün olmasının yanında ifadenin güzellik ve doğruluğu bakımından basit kalmaktadır”

Bundan sonra iki lehçeye daha dilbilimsel bir bakışla bakan **Davids**, gramer üzerinden analizler yapar. Uygur fiillerinde İstanbul diyalektiğindeki kadar ifadenin güzelliğini ortaya çıkaracak bir mekanizma bulunmadığını belirtir ve fiil çekimleri üzerinde durur, Uygurcada olmayıp Osmanlıcada olan unsurlardan bahsedilir. Uygurcada yardımcı fiil olmaması buna örnek verilebilir. *“Numaralar Uygurcanın eski bir diyalekt olduğunun güçlü bir kanıtıdır, Osmanlının şu anda kullanmış oldukları sayı sıfatlarının etimolojisinin kökeni ise kendi dillerinde halen keşfedilememiştir”* ifadeleriyle karanlık bir noktaya dikkat çekmiştir.

Davids, **Grammar of Turkish Language** adlı eserin yazıldığı tarihlerde **M. Remusat**’ın henüz bitmemiş olan **Sur Les Langues Tartares** adlı eserinden yararlanarak Uygur diyalekti ile ilgili analizlerini yaparken bir takım tespitlerde bulunur ve konuyla ilgili sorular sorar:

“Fiildeki zaman kiplerinin dizilişinin farklılığı yardımcı fiil gibi görevlendirildiği durumda dilde bulunmayabilir. Osmanlıcada yardımcı fiil Uygurların diline tamamen yabancısıdır ve lehçelerinin en özel tarafına girmek üzeredir.

Bu filologların en önemli problemini oluşturur. Osmanlıların nasıl, ne zaman ve kimden önemli bir ilave olan yardımcı fiilleri almışlar ve bunları birleşik zamanlarla dilbilgisi sistemlerine eklemişlerdir? Ya da şayet fiil eski diyalekte aitse kullanımı neden reddedilmiştir? Uygurlarda kullanılmış olsaydı, kullanımına ait bazı izleri bulamaz mıydık? Eğer daha sonraki dönemlerde Osmanlılar tarafından kullanılmışsa, nasıl bu kadar genel bir kullanımı oldu, sadece yazılı diyalekte değil tüm sınıflar tarafından konuşulan bir duruma geldi?

Davids, sorduğu sorulara kendi bakış açısını sunar ve tartışmayı şu şekilde noktalar:

Yüklem olarak zengin olmayan bir dilde, bileşik fiil ihtiyacı, cümlelerindeki ifadenin yönünü değiştiremeyen, yazarın kaynağını

önemli ölçüde eksiltir ve yazılarında sonuçta belli bir monotonluk ve aynılıktan kaçınmaz. Bu bakımdan, Uygurlar Mandshu ve Moğollarla benzer durumdadır fakat o derecede değildir. Sık kullanılan eklerin azaltılmasıyla anlam sıralı küçük fikirlerle olayın sırasına göre canlı tutulmuş ve konunun kapanışına kadar nadiren bir periyot oluşturulmuştur. Fakat bu tip bir zarif olmayan kompozisyon kesinlikle bazı avantajları içerir, fikirler karışıklık olmadan ya da değişmeden bir araya getirilir, zarafet ve nezaket feda edilirse basit ve açık bir şekilde kazanılır”

Uygurca yazmalarla konuya devam edilirken, **Babürname** ve **Kutadgu Bilig**’tan bahsedilir, Kutadgu Bilig’in **Feriddin Attar**’ın eserine benzediğini belirtir.

Dauids’in diğer konu başlığı da **Çağatay lehçesidir**. “*Çağatay lehçesi bağımsız Türkistan’ın büyük bölümü Kharism ve Büyük Buhara, doğuluların Maveratünnehir’i de dâhil olmak üzere dilidir.*” Çağatayca’nın tanımı yapmış ve aynı zamanda da konuşulduğu coğrafyayı belirtmiştir. “*Cengiz’in bir oğlu bu güzel bölgeye adını vermiş ve Çağatay ülkenin ve dilin adı haline gelmiştir*” diyen yazar, Çağatay edebiyatının Osmanlı edebiyatı kadar gelişmediğini ancak Uygur edebiyatını geçtiğini ifade eder. İlerleyen bölümlerde Çağatay edebiyatından örneklerle Çağatay konusundaki ifadelerine derinlik kazandıran yazar, **Vekayi Babür, Tüzükat-ı Timur /Tüzükat-ı Temir** (yazar “Tezukat Timur” yazmıştır ve yanlış isimlendirildiğini belirtir), **Lisânü’t-Tayr, Nevadir-üş-Şebab** gibi eserlerden bahseder. **Ali Şir Nevai** üzerinde yoğunlaşan, hayatı ve eserleri hakkında detaylı bilgiler veren Davids, ondan övgüyle bahseder. Hive Han’ı **Ebul Gazi Bahadır Han**’dan ve eseri “**Şecere-i Türk**”ten de bahseder ve diğer yazmalarda olduğu gibi nüshaları ile ilgili detaylara da girer.

Çağatay diyalekti bahsinde, Uygur alfabesinin kullanımına değinilir, Osmanlı Türkçesine benzerliğine dikkat çekilir. Yazar, Çağatay lehçesinde de kullanılan Arapça ve Farsça sözcüklerin dile adapte edilerek kullanıldığını ifade eder:

“Çağatay’ın en eski lehçesinde Uygurlarla bağı oldukça güçlü olduğu görülüyor ve bir süre sonra Müslüman olmalarıyla Uygur alfabesi Çağataylar tarafından hala kullanılmaya devam etmiştir. Çağataylar, daha modern yazılarında Osmanlıcaya daha da

yaklaştılar ve sert sessizlerin kullanımı haricinde ve sesli harflerin sık kullanılmasıyla iki lehçenin yapısı arasında az bir ilişki kaldı.
(XXXVII)

Çağatay lehçesinin farkını anlatmaya devam eden Davids, Osmanlıcanın daha fazla etkileşim içinde bulunmuş olması üzerinden durup dilin zenginliğini bu etkileşime bağlamaktadır:

“Kelime haznesinde bazı maddi farklar kaldı, Çağatay lehçesi birçok eski Türkçe kelime kazandı. Biz bunları boş yere Konstantinopolis dilinde arardık, fakat Osmanlı Avrupa’ya yerleşmesinden beri kelime hazinesini genişletti, ne var ki Çağatay dilinde bunlar bilinmiyordu. Farsça ve Arapçadan geçen sözcükler sayı olarak eşit miktarlardadır; fakat bu kelimelerin kendi anlamlarında kullanılmasına ve dilbilgisi kurallarına uyulmasında ayrıca kendi konuşma dilindeki kullanımına adapte edildiler. Böylece kelimeler her iki dilde de önemli değişmelere uğramadılar. Çağatay lehçesi açıklık, basitlik ve güç olarak fevkaladedir. Tarzı duru ve sadedir. Pers yazmalarında rastlanılan genel hatalardan tamamen uzaktır, Rengeni Ibarutta, Çağatay yazarlarında nerdeyse ortaya çıkarılamayan metafor ve abartmalar bulunur ve mert, süssüz basitlik Avrupa tadını Asya milletlerinde sıkça hoş görülen ağdalı ve gereksiz kelimelerin kullanıldığı stilden daha fazla hatırlatur.

Aynı şekilde Tatar ismi Türk milletlerine uygulandığında Moğol ifadesi sıkça dillerini ifade etmek için kullanılmış ve birçok çalışma Çağatay lehçesine tam olarak uyarlanmıştır.”

Diyalekt konusunda, Kıpçak ve Kazan diyalektleriyle devam eden Davids, “*Bu diyalektle alakalı, Rus uyruklu farklı Türk kavimleri tarafından Tobolsk, Tomsk, Perm ve Orenburgh eyaletlerinde konuşulan çeşitler vardır*” diyerek, Kazan diyalekti konusunu Kırgızlara bağlamıştır. Kara Kırgızlar veya Börüler, Kazak Kırgızları adlarıyla Kırgızları şeklinde bir tasnif yapmıştır. Kırgız dilinin Osmanlı lehçesinden dil bilgisi yapısındaki küçük farklarla ayrıldığını belirtirken, kelimelerin çoğunun aynı kaynaktan alındığını belirtmektedir.

Arthur Lumley Davids eserinde, Türkmen dillerine değinmeden önce, Türkmenlerin bulundukları yerler ve bu yerler içerisinde bulundukları bölgeler hakkında bilgi vermiştir. Türkmen dilinin de Osmanlıca ile çok fazla benzerlik gösterdiği ve çok az farkın olduğu belirtilmiştir.

Kafkas-Tunalı ve Avusturya-Sibirya dil ailesi gibi bir tasniften bahseden yazar, belli bölgelerde konuşulan diller hakkında şöyle bir izahta bulunur:

“M. Balbi tarafından kullanılan Kafkas-Tunalı unvanının, birbiriyle müthiş benzerlikler taşıyan Türk deyimlerini konuşan üç halkın (Abbasiler, Kumuklar ve Nogaylar) diyalektlerini içermesi istenmektedir. Bu terimi üreten kombinasyona Kafkasya bölgesini mesken tutan bu halkın iki kurucusu sebep olmuştur; üçüncüsü Tuna’nın ağızlarına uzanırken.

Abbasi ve Kumuk diyalektleri Çerkesya ve Dağıstan’da konuşulmaktadır. Abbasiler ise bir tanesi sayıca çok olan iki kola ayrılmışlardır. Kumukların, Kazakların soyundan geldikleri düşünülmektedir ve çok sayıda küçük han tarafından yönetilmektedirler. Nogaylar, Moğol ırkından gelmiş gibi görünmektedirler; ama dilleri, tıpkı diğerlerinininki gibi, Kafkas-Tunalı olarak sınıflandırılır, şüphesiz Türkçedir ve Çağatay diyalektiyle müthiş benzerlikler taşımaktadır.

M. Balbi’nin Avusturya-Sibirya tasnifini de açıklamaya çalışan yazar, bu dil ailesi içerisinde yer alan kavimlerden de bahseder. Yakutça’nın diğer diyalektlerden farklı olduğunu belirtir:

“Avusturya-Sibirya M. Balbi’nin diğer bir etnografik terimidir ve Türkçe’nin çok sayıdaki alt diyalektlerini belirlemede kullanılır, Moğol ve Samoyed kelimeleri ile karma edilmiş, -Çılım dili hariç-, Sibirya’nın güneyinde konuşulmaktadır”.

Bu terim altında bahsedilen diyalektleri konuşan esas kavimler Çılımlar, Barabinzeler, Kuzneskler, Kanzaklar, Yarinar, Yastalar, Tubinzeler, Beltyrlar, Sayanlar, Biriouzlur ve Teleütlerdir. Bu halklarının çoğunun Türk ırkına ait olduğu düşünülemez. Tubinzeler,

hyperboreios soyunun özelliklerine sahiptir; deyimlerindeki *Samoyed* kelimelerin karışımları bunu yeteri ölçüde kanıtlamaktadır. *Teleütler* Moğol soyundandır ve Ruslar tarafından *Beyaz Kalmuklar* olarak isimlendirilirler. *Avusturya-Sibirya'nın* tüm alt diyalektleri, *Türk* ırkıyla birlikte Moğol ve *Hyperboreios'un* bir karışımının büyük izlerini göstermektedir. Dillerini değiştirmiş ve bir *Türk* diyalektini konuşanlar hariç *Türklerle* hiçbir ortak noktası kalmamış olan halklarca konuşulan dillerin soyunu düşünmeliyiz.

*Belki de tüm Türk diyalektleri arasında en kültürsüzü, Arktik Okyanusu yakınlarındaki Lena'nın kıyılarında ikamet eden Sakalar veya Yakutlar tarafından konuşulan **Yakutça**'dır. Irklarının gövdesinden ayrı olarak, dillerini korumuşlardır ve çokça bozulmuş olarak, Yakutça diyalektinin Osmanlıcadan küçük bir farkı vardır. Yakutlar cehaletin derinliklerine düşmüşlerdir; avcılıkla geçinirler ve çoğu putperesttir."*

Türkologların *Türk* dili olup olmadığı üzerine uzun süre tartıştığı, *Türk* lehçeleri arasındaki yerini belirlerken farklı görüşlerin öne sürüldüğü **Çuvaşça** ile ilgili ilk yayın 1769'da Moskova'da bir gramer kitabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra bu yayının 1775'teki yeni baskısı **Levesque** tarafından **Journal Asiatic**'te 1825 yılında Fransızca olarak yayımlanmıştır. **Çuvaşça** ile ilgili diğer çalışmalar arasında **M.Klaprot**'ın 1828'de **Çuvaşça** ile *Türk* dilleri karşılaştırması yer almaktadır. Daha sonraki yıllarda **Wilhelm Schott**'un "**De Lingua Tschuwaschorum**" adlı küçük eserini görmekteyiz. 1843 basımlı bu eser 1876 yılında Paris'te Fransızca tercümesiyle de yayımlanmıştır. **J. Ramstedt** ve **N. Poppe**, **Çuvaşçanın** *Türkçe* ile Moğolca arasında köprü vazifesi yapan üçüncü bir dil olduğunu iddia ederken **W. Radloff**, **Çuvaşçanın** *Türkçeleşmiş* bir **Fin-Ugor dili** olabileceği iddiasını ortaya koymaktadır. Davids, *Türk* lehçeleri arasında gördüğü **Çuvaşça** için şu tespitleri yapar:

"Çuvaşların dilinin hyperboreios ailesine ait olduğunun düşünülmesine rağmen, Türkçe diyalektler arasında daha iyi sınıflandırılmıştır. Dilbilgisi saf Türkçe'ninkine oldukça yakındır ve kelimelerinden neredeyse üçte biri Türkçe kökenlidir, diğer kalanlar

ise Ouralian ve Samoyed dillerine aitti, az bir kısmının kaynakları da tamamen bilinmemektedir. Çuvaşça ve saf Türkçe diyalektleri arasındaki başlıca dilbilgisi farklılıkları çoğul hallerine bağlıdır, çoğulluk düzenli olarak zam, zum ekleyerek yapılır, bu Osmanlıca'da (m) ler ile ve zamirleriyle yapılır. Çuvaşça'da ben, ap veya abe'dir, Osmanlıca'da ise (m) ben'dir, ama bu sadece yalın halidir, birçok isim hali ben kullanılarak oluşturulmuştur. Füllerin çekimlenmesi Konstantinopolis (Bizans-İstanbul) diyalektiğinden çok daha basittir ama 3 tane form olan, geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman formları genelde benzerdir. Çağatayca ve diğer Türkçe diyalektlerinde olduğu gibi ekeylem bolab'tır. Edilgenlik yoktur ve 'arzulanıyorum' demek için man vylzam kaziavasse yani 'onlar beni arzuluyor' demeleri muhtemeldir. Olumsuzluk gerektiğinde filin sonunu mastap ile bitirirler; örneğin kaziradip 'Dua ederim.', kaziramastap 'Dua etmem.'."

3.10. Davids'in Osmanlı Devletine ve Edebiyatına Bakışı:

Osmanlı edebiyatıyla ilgilenme sebebini izah eden yazar, Osmanlı edebiyatı ile ilgili kıyaslamalarda ve analizlerde bulunur. Avrupa'nın Osmanlı Devletine bakışını da bu satırlarda görmek mümkündür. Avrupa edebiyatı ve Asya edebiyatı arasındaki farkları belirtirken, Osmanlı edebiyatının her iki edebiyatı bütünleştirici bir unsura sahip, sentez bir edebiyat olduğunu vurgular. İslam ve Osmanlı edebiyatı arasındaki bağdan ve Avrupalıların bu konudaki önyargılarından bahseder:

"Sibiryaya Türklerinin büyük bir çoğunluğu tamamen edebiyatsızdır, hatta birçoğu alfabetik karakterleri kullanmaktan bile habersizdir ve sadece küçük bir kısmı bu konuda ilgi sahibi olmuştur: bu sebeple hiçbir pişmanlık duymadan bu sonuçsuz ve ilginç olmayan bölgelerden vazgeçtim ve Osmanlı edebiyatı amacına doğru yöneldim. Aslında kuzeydeki topraklarda aynı ırktan olan ama öğrenmeyi seven ve bu uğurda çabalar gösteren bu insanlar kendi soylarından gelen diğerleri arasında daha yüksek bir seviyeye ulaşmışlardır. Önyargılar, çok uzun zamanlardır bizi Türklerin boş ve cahil

barbarlar olduğunu düşünmeye yöneltmişti ama şu an bu yargılardan birçoğu ne mutlu ki ortadan kalkmıştır. Müslümanların övülmesinin Hristiyanlara yasaklandığı çağ eski de olsa hala Osmanlılar hakkındaki eksik bilgilerimizle ve buna eklenen eğitimimizden gelen belli bir derecedeki önyargı ile uğraşmak zorundayız. Doğu ve Batı arasındaki düşünce farkı, şark edebiyatı hakkında tarafsız yargılara ulaşmamıza neredeyse bir bariyer örmüştür. Yunan ve Roma modellerinde oluşturulmuş— çevremizin doğasıyla uyumlu hale getirilmiş— Avrupa edebiyatı, Asya mirasıyla çok az ortak noktaya sahiptir. Kuzey çevresi, sakinlerinin edebi zevki bakımından Doğu çevresi ile çok da farklı değildir: birinin güzellikleri diğlerinin kusurlarıdır ve birinin istediğini diğeri hakir görür.

Osmanlı edebiyatını hem Avrupa hem de Asya kültüründen yararlandığı için her iki tarafa da yakın bulan Davids, bu kültürün Avrupa'nın bağnaz zihniyeti yüzünden göz ardı edilmemesi gerektiğini ifade eder. Bu nedenle önyargısız değerlendirme yapacağını belirtir:

Bütün doğu milletleri arasında Osmanlılar her iki yarının da düşünce yapılarını birleştirmeye en çok yaklaşan oldu. Hem Avrupa'da hem de Asya'da yerleşti. Birinin kökeninden faydalanan diğeriyle sabit ve devamlı ilişkilerini sürdürdü, birbirlerinin güzelliklerini birleştirmeyi bir ölçüde öğrendiler ve aşama aşama daha tam bir birlik oluşturma başarısına erecekler. Ama düşünce yapısının ve stilin farklıları Osmanlı'da Asya'nın diğeri dillerine göre daha az somut halde olmasına rağmen, daha az oryantal karakterde değildir ve eğer onu Avrupa modeli denemesi ile değerlendirirsek hâlâ birçok açıdan görüşlerimizle uyumlu olmadığını buluruz. Bu nedenle Doğu'nun edebiyatını araştırırken onu bir ölçüde önyargılı düşüncemize maruz bırakmamıza rağmen sağladığımız standarttan ne kadar farklı da olsa kınanmalı; ama sonuç olarak biraz da olsa eleştirmenin kınamasından kaçacaktır. Nesneleri birbirine göre değerlendirdiğimiz fiziksel dünyada: kendi başlarına değerlendirdiğimiz çeşitli hayvan türleri olan karıncayı fille veya

kartalı sinekle kıyaslamayız; her biri belki de kendi ölçütlerinde mükemmeldir. İzin verin de özünde zevk ve düşünceler açısından birbirinden farklılık gösteren milletlerin literatürlerini incelerken bunun zıttı bir yol takip etmeyelim, mümkünse eğitimin önyargısını kafamızdan söküp atalım, bize alıştırıldığı gibi bütün farklılıkları acele ile kınamayalım. “

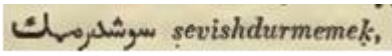
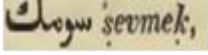
Osmanlı edebiyatı ve İslam dini arasındaki ilişkiye de pek çok çağdaşından farklı bir bakış açısı getiren **Davids**, İslam’ın sanıldığı gibi ilmin önünde engel olmaktan ziyade, ilme teşvik ettiğini vurgular:

“Edebiyata Osmanlılar kadar tutkuyla bağlanan başka bir millet daha yoktur. İnandıkları din, cahilce iddia edildiği gibi ilim arayışlarını kısıtlamak şöyle dursun Peygamberlerinin bizzat “İlim Çin’de bile olsa gidip alınız. Müslümanların bütün bilimlere hâkim olmasına izin verilmiştir.” Buyurduğunu öğrendik. Peygamberin emri Sultan tarafından yeniden aksettirilmiştir. Konstantinopolis Fatih’inin bulunduğu kütüphanede açıklaması yazıt olarak bulunmaktadır: ‘Gerçek inananlar için bilimleri araştırmak kutsal bir emirdir’. Ne Peygamber ne de Sultan bu yazıtı karşı çıkmıştır. Osmanlılar açgözlü bir şekilde bilimi aradı, aşk ile edebiyatı geliştirdiler ve emeklerinin tamamen başarısız olmadığını göstermeye çalıştığım için yaptıkları makalemin bu kısmının öznesi olacaktır.”

3.11. Osmanlıcanın Zenginliği

Davids, Osmanlı lehçesi ile ilgili yaptığı etimoloji analizlerini pek çok dille mukayese ederek genişletmiştir. Çince sözcüklere de yer vermesi dikkat çekicidir. Bu konuda William Jones’dan etkilendiğini söylemek mümkündür. Bir harf veya ekle fiilin değişik şekillere girebileceğini belirten yazar, Osmanlıca’da sekiz harfli bir sözcüğün karşıladığı anlamı İngilizcede on kelimeyle karşılandığını örnekle ifade etmiştir:

“Bütün Türkçe diyalektler arasında Osmanlı diyalekti en süslü olanıdır – zengin, ağır ve ahenkli: anlatımın zarıflığı ve hassaslığı bakımından belki de hiçbir dil ona üstünlük kuramamıştır: azamet, güzellik ve asillik bakımından da neredeyse benzersizdir. Türetme

şeklindeki mükemmellik ve düzenlilik ile ayrıca sağlayabileceği kolaylık, onu konuşma diline ait amaçlar için çok uyumlu hale dönüştürmüştür. Bir harfin ya da hecenin eklenmesi fiili edilgen, olumsuz, imkânsız, gayri resmi, işteş veya kişisel hale getirir ve bunların kombinasyonları da aynı tarzda ve aynı mekanizma ile üretilir. Böylelikle örneğin (seviştirmemek), sevmek ten gelen 8 harfli bir kelimedir ve bizim dilimizde bu kelimeyi anlatmak için on kelimeye ihtiyaç duyarız: “**to cause that we do not love one another mutually**”(iki kişinin birbirini karşılıklı olarak sevmesine engel olmak). Ayrıca, bunlara tek bir harf eklendiğinde eylemin mümkümsüzlüğü anlaşılabacaktır: sevişdirememek “to cause that it be impossible for us to love another mutually” (iki kişinin birbirini karşılıklı olarak sevmesini sağlamanın bizim için imkânsız olması). Konuşmanın diğer kısımlarını türetme şekli bundan daha az düzenli değildir: Özneler, iş isimleri, mevki, sahiplik, bir yerin sakinlerine verilen ad veya kişinin yaşadığı bölgeye göre soyisimlendirilmesi, sıfatlar, zarflar hepsi de aynı şekilde yalın isim ya da fiile bir parça eklenerek oluşturulur.

Türkçe ile Latince arasındaki benzerliklerle devam eden Davids, Türkçenin sözdizimi ve yapısı hakkında yorumlarda bulunur. Osmanlıca çekimlerin Latinceye göre daha düzenli olduğunu belirten yazar, Osmanlıca sözcüklerin cinsiyetsiz olduğunu, yalın halin pratik kullanıldığını, türetmenin işlevsel ve zengin olduğunu ifade eder:

“Ad çekimleri konusunda Latince ile benzerlik gösterir, Latince yalın hal hariç 5 hal vardır; ama Osmanlıca çekimleri daha düzenlidir, kelimenin kökeni tüm süreç boyunca korunur ve haller ekler ile sağlanır. Fransızca ve diğer birçok dilin yabancılara sunduğu bir zorluk olan cinsiyetlerin doğal ayrımının keyfi bir şekilde atanması olayını Osmanlıca çözmüştür ve sıfatların erkek ya da kadınsı olmaları fark etmeden uyum sağlaması veya yalın isimlerin hiçbir değişikliğe uğramaması cümlelerin yapımını büyük ölçüde

kolaylaştırır ve çabuklaştırır. Türetme işlemi zengin ve düzenlidir ve başlıca ekeylem vasıtasıyla uygulanır. Ama Osmanlıcanın diğer Türkçe diyalektleri arasındaki en alışılmamış özelliği tüm dili işgal eden anlatım biçiminin devrikleşmesidir: çok sayıda ortacın görevlendirilmesi ile pasajın tüm anlamı tamamen kesintiye uğrar ve ancak cümleyi sonuçlandıran fiil tarafından tamamlanır: edatlar ön ekleme yerine sona eklenir: yönetilen, yönetenden önce gelir. Bu alışılmamış özellikler Türkçe yazım diline ağır ve pitoresk bir etki sağlar, ki bu etkiler dile büyük bir saygınlık kazandırdığı gibi anlatımı da güçlendirir.”

Osmanlıcanın Farsça, Arapça, Yunanca, İtalyanca gibi pek çok dilden aldığı sözcüklerle zenginleştiğini belirten Davdis, Türklerin eski komşusu olan Çin’in Türkçe üzerindeki etkilerinin izlerinin hala görüldüğünü söyler ve bu etkileri örneklerle ıspatlamaya çalışır:

Osmanlılar dillerini Farsça, Arapça, Yunanca, İtalyanca ve diğer Avrupalı ülkelerin kelimelerini adapte ederek zenginleştirdi ve hatta Çinceye olan özgün komşuluklarının izleri hala görülebilmektedir. 辟 Pe’nin mevkisi, Osmanlıların بے Bey veya Beg’lerinde çok da büyük değişikliklerden geçmemiştir. ترغ olarak adlandırılan atkuyruklarından yapılmış bayrak Çince 纛 Thu ile aynıdır. ڇي ڇi yi ekleyerek nesnelerin yapıcılarını anlatma işlemi, Çince fiillerin sonuna 者 ڇe eklemeye karşılık gelir. دڭ dek in kökenidir ve kaba okunuşuna göre Çince 得 te ile çok benzerdir; ama دڭي dekedgi (değnekçi) yapıcısı ile Çince 者得 te-tche veya dekdge arasındaki benzeşim hala çok güçlüdür. طڭ dan (tan) ‘günün ağarması’ ‘şafak’, Çince 旦 tan veya dan: صر su, ‘su’, Çince 水

shoui'den; yaz 'yaz', Çince'deki 夏 hia'dan; ياغ yağ 'yağ',

Çince'deki 油 yeou'dan çok da farklı değildir. Ama bu kelimelerin girişi dilin yapısında asgari ölçüde bile bir değişikliğe sebep olmadı ki bunlar söz dağarcığına katıldığından mekanizma ve dil bilgisel yapı değişmedi”.

Osmanlı Devleti ile ilgili övgülere edebiyat ve medrese ekseninde devam eden Davids, Osmanlı Devletinin kurucusu Osman Bey'in oğlu Orhan'a “İmanın destekçisi, bilimlerin koruyucusu ol!” şeklinde bir vasiyeti olduğu ifade edilmiş, Osmanlı Devleti hükümdarlarından Orhan, Beyazıd ve İkinci Mehmet'in kurduğu medreselerden, ilime katkılarında bahsedilmiştir. İran ve Arabistan'dan gelen öğrencilerin Osmanlı Devleti öğrencisi olmayı küçümsemeyeceği düzeyde bir ilim ortamı olduğu ve Osmanlı Devletinde otuzdan fazla halka açık kütüphanenin varlığından ve gizemli bir Harem koleksiyonu olduğundan bahsedilir. Osmanlı Devletinin yabancı dillere ve edebiyatlarına nasıl baktığını da şöyle izah eder:

“Osmanlıların kendi edebiyatlarını araştırmada ilerlemeden önce, yabancı dilleri ne derecede işlediklerini ve diğer milletlere ne kadar borçlu olduklarını tetkik etmek uygunsuz olmayacaktır. Genelde Osmanlılara atfedilmiş; cahilliğin gururu, yabancılara öğrenmeyi aşağılamaya karşı keşfettik ki kendileri tarih boyunca edebiyatlarını diğer milletlerin birikimleri ile zenginleştirmek için endişe ile çabalamışlardır. İlk Sultanlarının saltanatı zamanlarında, tüm klasik edebiyat ellerinin altındayken birçok Romalı ve Yunan yazar Türklere özgü bir havaya büründürülmüştür. İkinci Mehmet'in emriyle yapılan Plutarkhos'un Hayatları (Paralel Hayatlar)'ın Türkçe sürümünün olduğu bilinmektedir. Sezar tarafından kaleme alınan Yorumlar, 1. Süleyman'ın saltanatı esnasında Osmanlıların eline ulaştı, Aristoteles ve Öklid de dillerinde bulunmaktadır. Bu çalışmaların Türkçeye çevrildiği bilinmektedir ama bu göstermez ki bu aydınlanmış prenslerin ilgisini, antik klasik eserlerden sadece bunlar çekmiştir. Klasik edebiyatın uzun yıllar içerisinde yitip gitmiş parçalarını tekrar

bulabilmek için söz konusu eserlerin Osmanlılara ait sürümelerini kullanmak günümüzde bile imkânsız değildir. Modern zamanlarda bile çeşitli Avrupa milletlerinin çalışmalarını tercüme etmekte başarısız olmamışlardı. Makyavelli'nin "Prens" eseri Osmanlı'ya Sultan 3. Mustafa tarafından tanıtılmıştır ancak sultan bu işi yaparken aynı zamanda da söz konusu eseri ayyuka çıkaran Prusya Kralı'nın "Anti Makyavel" (tarzı öğütlerini) de tutmayı ihmal etmemiştir. Krusinski'nin Günlüğü, Boerhaave'nın Eserleri, bizim İngiliz Sydenham, Bonnycastle, Vauban, Lafitte, Truquet, Lalande ve astronom Cassini'nin oğlu tarafından bir Türk Büyükelçisine verilmiş yayımlanmamış bazı elyazmaları, İstanbul'daki bir halka açık kütüphanenin raflarında bulundu ve birçoğu İmparatorluk baskısına verilmeye layık bulundu. Osmanlılar Perslere ve Araplara karşı kesinlikle birçok zorunluluk altındadır ve bu ülkelerin yazarlarının eserlerinin birçok imitasyonuna ve çevirisine sahiptirler x. Buna rağmen Perslerin ve Arapların en büyük tarihçilerinin kendi sürümlerinde aşağı görmemişlerdir. Kendilerini çeviri bataklığına hapsedmek yerine yapılan eklemeler ve iyileştirmelerle bu eserlerin değeri yükseltilmiştir. İbn-i Haldun'un değerli eserinin ünlü Perizade Muhammed tarafından yapılan Türkçe çevirisi, doğruluk ve yücelik açısından orijinalinden çok daha üstün idi. Bunun gibi birçok başka eser de Osmanlılı tercümanlar tarafından iyileştirildi. Ama unutulmamalıdır ki Pers ya da Arap dilinde yazılmış en iyi eserler gene Türklerin ürünüdür, tıpkı Avrupalı birçok milletten yazarın Roma dilinde öğrenilmiş eserler yazması gibi. Ama biz Newton'un başarısını sırf Principa'sını Latin dilinde yazdı diye İtalya'ya bırakmıyoruz, bu yüzden Perslerin veya Arapların bu eserlerin onuruna sahip çıkmalarına sırf kendi dillerinde yazıldı diye izin verebilir miyiz?"

3.12. Osmanlı Devletinde İlim

Osmanlı tarihçiliğine kısaca değinen Davids, **Hoca Sadettin Efendi, Ahmed bin Yahya, Celalzâde, Naima, İzzi Süleyman Efendi, Ahmed Vasfi Efendi, Mevlana İdris** olarak adı zikredilen **İdris-i Bitlisî** gibi isimler ve eserleri hakkında kısa açıklamalarda bulunur. Hoca Sadettin Efendi'nin **Tâcü't-Tevârîh**'in de bahseden Davids, kitaptan İstanbul'un fethiyle ilgili bir bölümden alıntı yapar. **Kâtip Çelebi (Hacı Halife)**'den ve coğrafi eserlerinden övgüyle bahsedilmiş, eserlerinin tanıtımı yapılmıştır. **Tukfet el-kibar fi Esfari** adlı eserinden de alıntı yapılır.

Davids, yazar ve eser tanıtımına seyyahları konu alarak devam eder. **Seydi Ali Bin Hüseyin, Evliya Çelebi** gibi isimlerden bahseden Davids yazarların eserleri hakkında bilgi vermiştir. Avrupa'nın Türklerle ilgili ön yargılarından sık sık satır aralarında bahseden yazar, astronomi ile ilgilenmiş Türkler ve eserlerinden bahsetmeden önce şu sözlerle Avrupa'nın ön yargısını yeniden vurgulamıştır:

“Osmanlı'nın bilimde Avrupa uluslarından aşağıda olduğu kabul edilmesine rağmen; onlar çalışmayı ihmal etmekten yerine astronomi, matematik, cebir ve fizik alanında sayısız esere sahipti. Yunanlılar ve Arapların uzman olduğu felsefede onlar tamamen spekülâtif bilgilere sahipti. DeneySEL Bilimde alanında çalışmaları vardır ama çok az ilerleme kaydetmişlerdir. Ahlak felsefesinde hükümet sanatı ve politik ekonomi eserlerinde Osmanlılar ileridedir bundan daha şaşırtıcı olan durum ise bizim Türkler ve politikaları hakkındaki düşüncelerimiz, bizi tam aksi yöne yönlendirmiştir.”

Osmanlı'da astronomi ile ilgilenmiş **Kadızzade Rumi, Uluğ Bey, Ali Kuşçu** ve **Darendeli Muhammed** gibi isimlerden, astronomi adına yaptıkları çalışmalardan bahsedilmiştir. Camilerdeki güneş kadrânlarından, **Hendese vel Hisab** derslerine kadar bahseden yazar, Osmanlı padişahlarının bu bilimsel çalışmaları teşvikini de vurgulamaktadır.

Hikmet ve Kelam derslerini, Avrupa'daki Aristotelesçi Felsefeye benzediğini belirten yazar, Osmanlıda felsefi eserlerin çok fazla olduğunu söyler. Ahlak felsefesi üzerinde durulmuş, 16 yüzyılda **Ali Vasi Çelebi** tarafından **Kanuni Sultan Süleyman**'a sunulan **Hümayunname**'den bahsedilmiş, **Nâbi**'nin oğluna öğütlerinden alıntı yapılmıştır. **Cemâleddîn-i Aksarâyî**'nin **Ahlâk-ı Cemâlî** adlı eseri de Ahlak felsefesi bağlamında tanıtılan bir eserdir.

Osmanlının ekonomi politikası ve yönetimi ile ilgili eserlerin de ahlak felsefesi eserleri arasında sınıflandırıldığını, konuların işleniş tarzının birbirine çok benzediğini belirten Davids, savunulan ilkelerin antik uygarlık hükümdarları ve bilgelerinin özdeyişleri ile açıkladığını da ifade etmiştir. Bu bağlamda **Nevali**'nin **Ferahname** adlı eserini örnek olarak vermiştir.

Hasan Kafi el-Akhisari'nin **Usulü'l-Hikem fi Nizam ül-Alem** adlı eserini yönetim sanatıyla ilgili bir eser olarak tanıtan yazar, eserden bir pasajı aktarır. **İbrahim Müteferrika**'nın Usulü'l Hikem fi Nizam'ül Umem adlı eserinden bahsederken şu tespitlerde bulunmuştur:

“Yazar ele aldığı tüm konuları mükemmel bir şekilde yansıtır ve Frenklerin disiplin ve davranışları üzerine tarafsız beğenisini sunar. Ayrıca Osmanlı'nın çoğu davranışını oldukça eleştirir, özellikle şansızlıkla kaybettiği savaş sonrası vezirin görevinden azledilmesi durumunu. Bu çalışma öncelikle Osmanlıya Avrupa hükümeti ve düzeni hakkında gerçek bir fikir vermiştir daha sonra ise onları büyük ve önemli değişiklikler yapmaya yöneltmiştir.”

3.13. Osmanlı Devletinde Edebiyat

Şiir, harem ve Osmanlı kadını ekseninde ilginç bir benzetmeyle Fitnat Hanım'dan bahseden Davids, Antik Yunan'ın ünlü lirik şairi Sappho ile Fitnat Hanım arasında benzerlik olduğunu söyler. Şiirlerinin ahenginden bahsederken, Harem'in Osmanlı kadınlarının yeteneğini gizlediğini de belirtmektedir. Yazar, Fitnat Hanım'ın ya Harem'de yaşadığını düşünüyor ya da yazarın “Harem” algısı bizim bildiğimiz Harem'den farklı.

Lady Mary Wortley Montagu'nun mektuplarını değerlendiren Davids, “Çiçeklerin Dili” kavramının Osmanlı kadınlarının bir inceliği olarak ifade eder. Bir zamanlar Avrupa'da da moda olan çiçeklerin dili hakkında açıklama yapan yazar, Montagu'dan da alıntılar yapar ve bazı çiçeklerin anlamını da örneklendirir.

Osmanlıda şiir ve şair bağlamında ilk olarak şair olan Osmanlı padişahlarından bahseden yazar, padişahların şiire verdikleri değeri, gelişimine katkılarını vurgular. Daha sonra Âşık Paşa, Baki, Nefi, Mesihi, Necati, Kasım, Fuzuli, Mısri, Kemal

Paşazade ve Latifi gibi şairlerin isimlerini zikreden Davids, Yusuf ile Züleyha, Ferhat ile Şirin, Leyla ile Mecnun, Kırk Vezir Hikâyeleri, İskender Name gibi Doğu edebiyatının en çok işlenen konularının, Osmanlı edebiyatında da sıkça ve başarılı bir şekilde işlendiğini belirtir:

“Saltanat şairleri arasında I. Selim seçkin bir yer tutmuştur ve 2. Bayezit’in kardeşi talihsiz Şehzade Cem de çok takdir gören bir Divan’ın sahibidir ve babası 2. Muhammed’e ithaf ettiği Cemşid ü Hurşid isimli bir aşk hikâyesi vardır. 2. Süleyman Türkçe, Farsça ve Arapça dillerinde birçok şiir yazmıştır. III. Ahmet şiire çok bağlıdır. Çok güzel Türkçe ithaf kataları düzenlemiştir ve onları altın yazılarla Konstantinopolis’te inşa ettirdiği mermer çeşmelerin üzerlerine nakşettirmiştir. III. Mustafa çoğu kez şiir (soirkes) toplantıları düzenlemiştir ve bu toplantılar şiir akademisi kurumunun temelini oluşturmuştur. Akademiye yeteneklerini kanıtladıktan sonra en iyi şairler kabul edilmiştir ve kabul edilenlere şiirlerinde kullandıkları lakaplardan unvanlar verilmiştir. “

II. Beyazıt dönemini Türk şiirinin en parlak dönemi olarak öne çıkaran Davids, şairlerin II. Beyazıt’ın himayesi altında olduğunu da belirtir:

“Osmanlı’nın en yaşlı şairi gizemli şiirlerden oluşan bir koleksiyonun yazarı olan Âşık Paşa’dır. Şeyh Orhan’ın saltanatı zamanından beri yaşamaktaydı. Baki, Nefi, Mesihi, Necati, Kasım, Fuzuli, Misri, Kemal Paşazade ve Latifi en ünlü eski şairler arasında kabul edilir. Nabi Efendi, Ragıp Paşa ve Said Rafet modernler arasında dikkat çeken sıralardadır. 2. Beyazıt’ın Saltanat dönemi, Türk şiirciliğinde en parlak dönemlerden biridir: Osmanlı’nın bazı en iyi şairleri onun koruması altında gelişmiştir. Mesini, Necati, Afîtabi, Bassiri, Gelali, Hamdi ve Kemal Paşazade sarayındakilerden dikkat çekenler arasındaydı. Bu yazarlardan ilkinin kasidesi, Sir William Jones tarafından alıntılanmıştı ve stilinin kötü bir örneği değildi”.

Osmanlı Devletinde edebiyatın doğu komşularının gerisinde kalmadığını belirten yazar, romantik ve kurgu türlerinde eserlerin yoğunluğuna dikkat çeker:

“Kemal Paşazade birçok güzel şiir eserinin yazarıdır. Yusuf ve Züleyha’sı ve Nigaristan’ı oldukça beğenilir. İkincisi, Gulistan ve Beharistan’ın tarzından sonra zarif bir ürün olmuştur.

Romantik ve kurgu dalındaki eserler çok çeşitliydi. Bazıları muhteşem bir ruha ve ilgi çekiciliğe sahipti ve Doğu düş gücünün vahşiliği ve özgünlüğü onlara tarif edilemez bir zarafet katmıştı.

Tercümelerimizde bile hayranlıktan başka bir duygu besleyemediğimiz Arap Geceleri adlı harika bir doğu kurgusu örneğine sahibiz. Yusuf ile Züleyha’nın aşkı, Potiphar’ın karısı, Ferhat ile Şirin, Hükümdar Maurice’in kızı, Leyla ile Mecnun, eski doğu prenslerin serüvenleri birçok güzel rivayetin konuları olmuştur. Kırk Vezir Hikâyeleri, Khor ve Khaver, İskender Name ve Shah ve Guda (Şah u Geda) bu türde yazılmış en iyi eserlerinden bir kaçıdır. Osmanlılar aynı türde çok sayıda esere sahiptir ve bu eserlerin birçoğu oldukça takdir gören ünlü yazarların kaleminden çıkmıştır ve bu eserler doğu komşularının en ünlü eserlerinin gerisinde de değillerdi.”

3.14. Osmanlı Devletinde Matbaaa

Davids’in makalesinde işlediği son konu matbaadır. Matbaanın Hicri 1139 veya M.S. 1726 yıllarında Sultan 3.Ahmet saltanatı zamanında Hacı Halife tarafından Osmanlı’ya tanıtıldığını ve kullanım süresinde Osmanlı’nın pek çok Asya ülkesinden ileride olduğunu belirtir. Bu meyanda İbrahim Efendi ve Sait Efendi’nin isimleri zikredilir, İbrahim Mütefferika’dan övgüyle bahsedilir. İbrahim Mütefferika’nın kurmuş olduğu yayınevinden ve basımı yapılan eserlerden bahseden yazar, makalenin sonunda basımı yapılmış 52 eserin listesini de verir. Yazarın, Osmanlı matbaası ile ilgili sarf ettiği cümleler şunlardır:

“Osmanlı’nın edebiyat tarihindeki büyük bir devrimi yerine getirme onuru ise bilgin ve becerikli İbrahim Efendi ve Ahmet tarafından Fransa’ya gönderilen Türk büyükelçiliğinin sekreteri olan Sait Efendi’ye aittir. Ama bu konuda itibarı azmi ve çabası ile İbrahim hak etmiştir. Müslümanların dini şüphelerinin üstesinden gelmek gibi

zor bir görevi başarmıştır; sanatın faydaları hakkında bilimsel bir eseri ile ilgilerini çekmiştir: matrisleri keserek ve kalıpları bularak çabaları ile Sultanın ve Müftünün iznini kazanmıştır; kendi ürününün ve hünerinin etkisiyle görevi tamamlamıştır. Osmanlıların önyargılarının üstesinden gelmekle kalmayıp Konstantinopolis İmparatorluk Yayınevini kurmuş ve edebiyatlarını özenli bir şekilde geliştirmeye kendini adanmıştır. “

Davids, basımı yapılan eserlerden Nizam’ül Ümem, Tarih-i Afgan ve Füyuzat-ı Mıknatissiye gibi pek çok eseri sıraladıktan sonra, Osmanlı Devletinin ilk yayınevinde basılan ilk kitap olduğu için Vankulu Sözlüğünün üzerinde durur. Vankulu Sözlüğü’nün esin kaynağı olan İmamul Lugat’tan da bahsedilir:

“Hacı Halife’nin hayatı, Nizam’ül Ümem yani ”Devlet Üzerine Tez”, Füyuzat-ı Mıknatissiye “gemici pusulasının kullanımı” gibi eserleri yazmıştır. Ayrıca Guzevati Bosnia eserini düzenlemiş ve Tarih-i Afgan Krusinski’yi Türkçeye çevirmiştir. Bu kullanışlı ve çalışkan adamın uğraşları yeni kuruluşa sağladığı himaye ve yetenekleri ile Osmanlı Edebiyatı’nın yıllıklarında onurlu bir yer kazanan büyük vezir İbrahim Paşa tarafından desteklenmiştir. İmparatorluk basınının gelişmesi ve kalıcı bir yere sahip olması konusunda kendi içinde endişeli olan İbrahim Efendi devletin önemli adamlarını oraya fahri görevli olarak atamıştır. Ayrıca kamu hazinesinden yeterli fon da ayarlanmıştır. Kraliyet izni alındıktan iki yıl sonra, Konstantinopolis Yayınevi’nden ilk eser olan Vankulu’nun Türkçe Arapça sözlüğü yayımlanmıştır ve sözlük Osmanlı’da matbaacılığın ilk ürünü olarak tanınmıştır. Sözlük iki ciltten oluşmaktadır; ilk cilt 666, ikinci cilt 756 sayfadır. Arapça dilbilgisinin kısa bir özeti ile başlayıp, daha sonra sözlük kısmına geçilerek tüm Arapça kelimeler Türkçe açıklanmış ve cümle içinde örneklendirilmiştir. Bu sözlüğün orijinali Türkistan Farab’lı olan Cevheri tarafından oluşturulmuş Sıhah’dır. Arapça bilgisi oldukça iyi olan Cevheri İmamul Lugat yani “Kelimelerin Prensi” unvanını almıştır. Van doğumlu ve soyadı Vankulu olan Muhammed bin

Mustafa, Cevheri'nin bu sözlüğünü Türkçeye çevirmiştir ve bu çalışma büyük itibar görmüştür. Yayınlanan bu baskının satış fiyatı, mahkeme kararı ile otuz beş kuruştur, ama şuan çok nadir hale geldi.”

Davids, Vankulu Sözlüğünün üzerinde durmaya devam eder ve makalesinin pek çok yerinde övgüyle bahsettiği Hacı Halife (Kâtip Çelebi) ve eserleri ile ilgili açıklamalar da yapar:

“Vankulu Sözlüğü gibi oldukça geniş bir eseri düzeltme işlemi epey bir zaman aldığı için, İbrahim Efendi yayınevinin boşta kalmasını engellemek adına daha az kapsamlı 2 el yazısı esere başlamıştır. Bunlar, Hacı Halife'nin “Osmanlı Deniz Savaşları” ile kendi eseri olan “Tarih-i Seyyah”dır. Bu eserlerden ilki Vankulu Sözlüğü ile hemen hemen aynı zamanda ortaya çıkmıştır, ikincisinin tamamlanması ise bir süre zaman almıştır. “Osmanlı Deniz Savaşları” dört yapraklı eser olarak basılmış ve Müdür İbrahim'in çalışması ile beş coğrafi tabakayla süslenmiştir. Tarih-i Seyyah bir diğer adı ile “Gezgin'in Seyir Defteri “ Misyoner Krunski'nin Latince eserinden çevrilmiştir. Eser, yazarın da görgü tanığı olduğu İran'ın Afganlar tarafından işgal tarihini ve Sefi İran hanedanlığının yıkımını anlatmaktadır. İbrahim bu çevirisinde eserin orijinal halini çok geliştirmiş, kronolojideki ve olaylardaki hataları düzelterek aslına dönüştürmüştür. Eser hicri 1142 (1729) yılında bir küçük quarto boyutunda basılmıştır. “

İbrahim Müteferrika'nın basımını yaptığı eserlerden “Tarihi Hindi Garbi” ile ilgili açıklamalar yapan Davids, eserin kime ait olduğuna dair rivayetleri de söyler ve eserin içeriğinden kısaca bahseder:

“Tarihi Hindi Garbi” İmparatorluk Basınının çıkardığı bir sonraki eserdir. Türkçe anlamı “Batı Hint Adalarının Tarihi” olan eserin yazarı net olarak bilinmemektedir. Kimileri bu eserin Hacı Halife'ye verilmiş olduğunu düşünürken geriye kalan kısım tarafından da İbrahim kitabın yazarı olarak nitelendirilir. Bu ilginç kitap on yedi tabaka ile süslenmiştir. On üç tabaka yenedünyanın yerlileri, bitkileri

ve hayvanları ile kalan dört tabaka ise yöresel ve astronomik olarak betimlenmiştir. Yazar antik düşünürlerin dünya hakkındaki fikirlerini inceleyerek başlamaktadır. Daha sonra İspanyollar ve diğer ulusların keşfinin detayına girmektedir ve son olarak Amerika'nın ve ürünlerinin genel bir tanımını vermektedir. Anlatımların büyük kısmı bir şekilde olağanüstülüğe yaklaşmıştır. Bir bütün olarak baktığımızda ise ilgi çekici bir çalışmadır. Eser İbrahim tarafından Hicri 1142 (1729) yılında 182 sayfalık küçük quarto boyutunda bastırılmıştır. Tam ve mükemmel kopyası oldukça nadirdir.”

Dauids, Nazmi Zade'nin “Tarih-i Timur Gürgan” adlı eserine de yer verir. İbn Arabşah'ın Tarihi'nin model alınarak yazıldığını belirtir ve eserin içeriğinden de bahseder:

“Önceki eserin yayınlanmasından hemen sonra Tarih-i Timur Gürgan Osmanlılara sunulmuştur. Zarif ve başarılı yazar Nazmi Zade tarafından İbn Arabşah'ın Tarihi model alınarak yazılmıştır. Bu çalışmada, Timur masum kurbanların kanı ile ellerini boyayan zalim ve acımasız bir hükümdar, kendi türünün katliamından ve onların emeklerinin yıkımından keyif alan bir canavar olarak betimlenmiştir. Eser iki bölümden oluşmaktadır. Ana bölüm Timur'un hikâyesini içerir. Kalan kısmı ise Timur'un torunu sevimli ve aşırı savurgan prens Sultan Kali'den ve muhteşem güzellikteki bir bayana olan aşkının onu nasıl da büyük talihsizliklere sürüklediğini konu edinmiştir. Stili rafine ve zarif olsa da tüm rivayetlere sıklıkla ulusal önyargılarla renklenebilen dini içerikler yerleştirmemeliyiz. Nazmi Zade bu çalışmayı 1689 yılında yazmıştır fakat ertesi yıl tarzını gözden geçirip, düzeltmiştir. Metnin son hali İbrahim'in seçtiği, eserin başına önsöz ile içindikiler tablosunun eklendiği şekildedir. Eser 258 sayfalık quarto boyutunda oluşturulmuştur.”

Mısır tarihini konu alan “Tarih-i Mısru'l-Cedid ve'l-Kadim ve Gülşen-i Hülefa” da yazarın ele aldığı diğer eserlerdir. Yazar, eserlerin içeriklerinden, basımına ve şekline kadar pek çok özelliklerine değinir:

“Aynı yıl, önceki üç eserle birlikte Tarih-i Mısri’l-cedid ve’l-kadim “ Antik ve Modern Mısır Tarihi” adlı eserin baskısı piyasaya çıkartılmıştır. Yazar resmi görev nedeniyle Kahire’de bulunan şair Süheyl Efendi’ dir. Eser yaklaşık 1629 yılında yazılmıştır. Eser iki küçük quarto ciltle ayrılmıştır. İlki 130 sayfa, ikincisi ise 102 sayfadır. İlk cilt Kahire valisi Mustafa’ya ithaf olunmuştur ve eski zamanlardan Sultan Kansu’nun Halep yakınlarında 1. Selim tarafından mağlup edildiği Hicri 922 yılına kadar olan Mısır Tarihini içermektedir. İkinci cilt Memphis valisi Osman Bey’e ithaf olunmuştur ve modern Mısır Tarihini içermektedir. Bu eser Hicri 922 (1516)’den Hicri 1038 (1629)’e kadar olan tarihteki olaylar arasında ilişki kurar. Yazarın Mısır’ın tarihi konusunda nadir belgelere ve eski antik eserlere erişme izni ele alındığında bu iş oldukça değerlidir.

Nazmi Zade’nin bir diğer ürünü Gülşen-i Hülefa yani “II. Ahmet’e kadar olan Osmanlı Prenslarının ve Halifelerinin Tarihi’dir ve İmparatorluk Basınının bir sonraki ürünüdür. Eser kısmen Arapça’dan çeviriler içermektedir. Hicri 1143(1730) yılında folio’ya basılmıştır. Matbaa adresi ve indeks dışında 260 sayfadan oluşmaktadır.

İbrahim Müteferrika’nın basımını yaptığı Fransızca yazılmış Türkçe gramer kitabı olan “Grammaire Turquer” adlı eser üzerinde de duran Davids, eserin yazarının belli olmadığını belirtir:

“Frenklerin ricasıyla Grammaire Turquer, Fransızca yazılmış bir Türkçe Gramer kitabıdır ve İbrahim tarafından basılan sıradaki eser olmuştur. Hiçbir yazar adı taşımamaktadır fakat çoğunlukla uzun süre Galata’da ikamet eden Alman Jesuit Holderman’a ithaf edilmiştir. Bu çalışmayı basmak için matrislere bütün Avrupa harfleri dizilmiştir ve bu işle uğraşan kişinin ve basıcıların Fransızcadan tamamen bihaber oldukları düşünülünce beklenenden daha az hatayla basım gerçekleşmiştir. 38 baskı hatası eklenmiştir ve çok daha fazlası eklenecektir. Yine de bu tipografinin ilginç bir örneği olmuştur ve

sonradan çok nadir hale gelmiştir. 194 sayfalık küçük bir quarto idi ve Kardinal Fleury'e ithaf edilen bir mektupla, dizgi hataları ile giriş ve içindekiler tablosu ile seçkin bir baskı idi."

Makalenin sonlarına doğru eserler hakkında verdiği bilgileri toparlayan Davids, içerikleri ve basımlarıyla ilgili bilgileri de vermeye devam eder:

"Hicri 1143(1731) yılında İbrahim'in kaleminden iki ürün yayınlanmıştır. Bunlar daha önce konuşulmuş olan Nizamul Umem ile Fiuzati Magnatisieh olmuştur. Birincisi küçük quatro, 96 sayfa; ikincisi ise çift yüzölçü 46 sayfadan oluşmaktadır. Fiuzati Magnatisieh, Denizci Pusulası'nın Kullanımı ve Gücü hakkında yazılmış bir eserdir. Yazar mıknatıs taşının meziyetlerini, denizci pusulanın icadını ve kullanımını Arap ve Latin yazarlardan konu ile alakalı yazıları da ele alarak yazmıştır. İbrahim'in kurumundan çıkarılmış ve daha önce de bahsedilmiş beş başarılı eser şunlardır: Hacı Halife'nin Cihannüma ve Takvimi Tevarih, Tarihi Naima, Tarihi Raşid ve Tarihi Çelebi Zade. Bunları takiben, 1736-1739 yılları arasında Bosna'nın Avusturya'ya karşı mücadele tarihini anlatan Ahvâl-i Gazavat Der Diyar-ı Bosna isimli hicri 1154(1741) yılında çıkan 61 sayfalık eser vardır.

Kelime dağarcığı ve diyaloglar eklenmiştir, birçok olay açısından hatalı olsa da bu esere eklenmiş Kelime Dağarcığı ve Diyalogları düzenlememde bana oldukça yardımcı olmuştur. 8 olarak adlandırılmıştır ve Hicri takvime göre 1154 (1741) yılında basılıp 62 sayfadan oluşmaktaydı. Yazar Bosna'nın yerlisi olan Ömer Efendi idi, ama eser yorulmaz İbrahim tarafından düzenlendi. Emperyalistlerin felaket getiren ve 1739'da Belgrad antlaşması ile bitirilen seferlerinin öyküsünü içeriyordu. Hicri takvime göre 1149, miladi takvime göre 1736'ya yerleştirilen bu savaşın başlangıç tarihini bizim yazarlarımız 1737'ye yerleştirmişti ve bu açıdan bir farklılık söz konusu idi. Bosna'nın işgali için Avusturyalıların hazırlıkları ile bağlantı kurduktan sonra Yönetici İbrahim'in ordusunun toplanmasını, üç

seferde yer alan olayları ve çatışmaları, sonunda emperyalistleri Belgrad ötesine süren Osmanlı zaferlerini ve bu önemli büyük kalenin kollarına teslimini tarifliyordu.”

Yukarıda Davids'den alıntıladığımız yazıda “Ahvâl-i Gazavat Der Diyar-ı Bosna”dan bahsederken Osmanlı Devletiyle savaşan Rusya ve Avusturya için “emperyalist” ifadesinin kullanılması dikkat çekmektedir.

Ülkenin ve sakinlerinin bir hikâyesi, alışkanlıkları ve davranışları ile editörün eseri yayınlamasındaki nedenlerle birlikte bitiriyordu. Farsça- Türkçe sözlük olan Ferhengi Şüuri, Vankulu Lügati'nin ikinci baskısı İbrahim Efendi'nin son ürünleri idi. Ferhengi Şüuri, Fars dilinin Türkçe açıklanmış mükemmel bir sözlüğü idi ve Fars gramerine bir bilimsel eser eklenmişti. Hicri takvime göre 1155 (1742) yılında ilki 444, ikincisi 450 sayfa içeren iki büyük ebat kitap cildi halinde basılmıştı. Vankuli'nin sözlüğünün ikinci basımı hicri takvime göre 1169 (1756) basımından alınmıştı ve daha önceki baskısından çok az farklıydı, sadece kâğıt o kadar da kaliteli değildi.”

İbrahim Müteferrika'nın ölümünden sonraki süreci anlatan Davids, onun ölümüyle yayınevinin akıbetini anlatır ve Sultan I. Abdulhamit'in matbaa konusundaki tavrını ele alır:

“Bu zamanlarda İbrahim öldü. Onun ölümü ile Konstantinopolis Yayınevinin canlandırılmış ruhu yoldan çıkmıştı ve 28 yıl boyunca kasvetli sessizlikte kalarak onun kaybının yası tutulmaya devam etti. Bu zaman diliminde hiçbir eser basılmadı ve kurum unutulmaya yüz tuttu. Basımın ürünlerinin bu kesintisi, işleri matbaanın kopyalayıcı gücü tarafından zarar gören birçok kopyacının başkaldırışına atfedildi, ama gerçek neden yetenekli ve enerji dolu emekleri ile kurumu yücelten ve dehası onu yükselten yöneticinin kaybı idi. İbrahim'in ofisi asistanı Gazi İbrahim'e bahşedildi, ama hiçbir iş üretilmeden öldü ve 1769'da patlak veren savaş padişahın ve edebiyata meraklı insanların ilgisini çekince kurum kapandı. Osmanlılar tipografya'nın geri dönüşünü Sultan Abdulhamit'e

borçludurlar. Rebiülevvel ayının 18'inde, Hicri takvime göre 1158 Miladi takvime göre 1745 yılında, bu Sultan Yayınevini yeniden kuruluşu için kraliyet emrini imzaladı. Bununla birlikte, Muhammedanların kutsal gördüğü eserler dışında bütün eserlerin Türkçe, Arapça ve Farsça basılma ayrıcalığı yayınevine tanındı. Divan'ın başkanları yöneticileri oldu, en yetenekli Osmanlılar sadece amirleri tarafından kabul edilmekteydi ve enstitü artmış enerjisiyle yeniden yenilendi."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARTHUR LUMLEY DAVIDS'IN TÜRK DİLİNİN GRAMERİYLE İLGİLİ TASNİF VE DEĞERLENDİRMELERİ

4.1. Gramer Bölümünün İşlenişi ve Gramer Bölümüne Dair Bulgu ve Yorumlar

Dil bilgisi öğretimine Osmanlı alfabesinin tanıtımıyla başlayan yazarın alfabe hakkında detaylı vermesi dikkat çekicidir.

Şekil 1: Osmanlıca Alfabe Tablosu

THE TURKISH ALPHABET.								
Origin.	Numerical Power.	Unconnected.	Finals Connected.	Medials.	Initials Connected.	Representations.	Powers.	NAMES.
A. P. T.	1	ا	ا	ا	ا	a e i u	a e i u	Alif.
A. P. T.	2	ب	ب	ب	ب	b p	b p	Ba.
P.	...	پ	پ	پ	پ	p	p	Pa, or Ba-i-adgemi.
A. P. T.	400	ت	ت	ت	ت	t	t	Ta.
A.	500	ث	ث	ث	ث	s th	s th	Sa.
A. P. T.	3	ج	ج	ج	ج	dg	dg j	Dgim.
P.	...	چ	چ	چ	چ	tch	tch	Tchim, or Dgim-i-adgemi.
A.	8	ح	ح	ح	ح	h	h	Ha.
A. P.	600	خ	خ	خ	خ	kh	kh	Kha.
A. P. T.	4	د	د	د	د	d t	d t	Dal.
A.	700	ذ	ذ	ذ	ذ	z dh	z dh	Zal, or Dhal.
A. P. T.	200	ر	ر	ر	ر	r	r	Ra.
A. P. T.	7	ز	ز	ز	ز	z	z	Za.
P.	...	ژ	ژ	ژ	ژ	zh	zh	Zha, or Za-i-adgemi.
A. P. T.	60	س	س	س	س	s	s	Sin.
A. P. T.	300	ش	ش	ش	ش	sh	sh	Shin.
A. P.	90	ص	ص	ص	ص	s	s	Sad.
A.	800	ض	ض	ض	ض	z	z	Zad.
A. P.	9	ط	ط	ط	ط	t d	t	Tai.
A.	900	ظ	ظ	ظ	ظ	z s	z s	Zai.
A. P.	70	ع	ع	ع	ع	a i o u	a i o u	Ain.
A.	1000	غ	غ	غ	غ	gh	gh	Ghain.

Origin.	Numerical Power.	Unconnected.	Final Connected.	Medial.	Initials Connected.	Representations.	Powers.	NAMES.
A. P. T.	80	ف	فـ	فـ	فـ	f	f	Fa.
A. P. T.	100	ق	قـ	قـ	قـ	k	k	Kof.
A. P. T.	20	ك	كـ	كـ	كـ	k	k	Kaf.
P.	...	گ	گـ	گـ	گـ	g	g	Gaf, or Kaf-i-adgemi.
T.	...	ث	ثـ	ثـ	ثـ	n ng	n ng	Saghir-noon.
A. P. T.	30	ل	لـ	لـ	لـ	l	l	Lam.
A. P. T.	40	م	مـ	مـ	مـ	m	m	Mim.
A. P. T.	50	ن	نـ	نـ	نـ	n	n	Noon.
A. P. T.	6	و	وـ	وـ	وـ	v w o u	v w o u	Vaw, or Waw.
A. P.	5	ه	هـ	هـ	هـ	h	h	Ha.
A. P. T.	10	ي	يـ	يـ	يـ	i y	ee i y	Ya.

Şekil 1’de görüldüğü gibi, yazar alfabe hakkında dokuz sütunda bilgi vermiştir.

Tablo sağdan sola doğru açıklanmıştır. Sırasıyla, harflerin adı (names), power başlığı ile harflerin fonetik transkripti verilmiştir. Temsil ettiği şekil (representations) belirtmiş ve harflerin başta (initial), ortada (medial), sonda (final connected), bağlanmadığı (unconnected) haller, verilmiştir. Sayısal değer (numerical power) maddesinde harflerin ebced değerleri verilmiş, Farsça ya da Türkçe orijinli harfler için sayısal değer belirtilmemiştir. Köken (origin), maddesinde harflerin menşei belirtilmiştir. Tabloda, hangi harfin Arapça yahut hangi harfin sadece Farsçada kullanıldığını net bir şekilde görmekteyiz.

“Harflerin Telâffuzu “ ve “Sesler” başlıklarında harfler hakkında bilgi verilmiş, söylenişleri, harflerin yazılışlarıyla ilgili örnekler verilip, İngilizcede hangi harfe karşılık geldiği belirtilmiştir. Sesler başlığına Şekil 2’de görüldüğü gibi hareketler hakkında bilgi verilmiş, kullanım şekilleri örneklendirilmiştir.

Şekil 2: Harekeler Tablosu

<i>Ustun,</i>	بَ or بَا,	<i>bā or bé;</i>	as in <i>balm, bake.</i>
<i>Esreh,</i>	بَ or بِي,	<i>bi or bee;</i>	as in <i>bin, been.</i>
<i>Ôteru,</i>	بَ or بُو,	<i>bü or bo;</i>	as in <i>bull, bone.</i>
<i>İki ustun,</i>	بَ or بَا,	<i>ban, bén.</i>	
<i>İki esreh,</i>	بَ or بِي,	<i>bin, been.</i>	
<i>İki ôteru,</i>	بَ or بُو,	<i>biin, bôn.</i>	

İsim başlığına **Artikel – Tanımlık** kavramıyla başlayan yazar, *article* başlığının karşısına Osmanlıca “**Marife**” sözcüğünü yazmıştır. Marife; mana ve mefhumu belirtilmiş olan söz, Arapça harf-i ta’rifi (el-) anlatan kelime (devellioğlu: 2004, sf.581) Harfitarif; tanım edatı (Ferit Devellioğlu, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, s.330) “Arapçada addan önce gelerek onun belirli olduğunu gösteren elif ve lam harfleri, harfitarif” (TDK) olarak tanımlamak mümkün.

TDK, harf-i tarif’i **tanımlık** olarak belirtmektedir. **Tanımlık** ise; (Alm. artikel, Fr. article, İng. article) Kimi dillerde, ad diziminin zorunlu ögeleri arasında yer alan belirleyici öge. (örn. Fransızca le pere “baba” dizimindeki le) (Dilbilim Terimleri Sözlüğü – Berke Vardar, s.190)

Yazar, esasen Türkçede artikel olmadığını ancak artikel olarak kullanılabilecek kelimeler olduğunu belirtmiştir. **Belirsizlik artikeli** olarak İşaret zamiri - “bu”, sayı sıfatı - “bir”i kullanmıştır. Yazar, İngilizce artikellerle örneklendirmesini yapmıştır.

İşaret zamiri olarak verilen “bu” zamiri için verilen örnekler şunlardır: **bu** ;
, **bu** adem “bu adem” - “**the** man”, , **bu** awret “bu avrat” – “**the** woman”

Sayı sıfatı olarak verilen “**bir**” sıfatı için verilen örnekler şunlardır :
bir orish “bir vuruş” - “**a** head”, “**bir** reis”- **a** head

Yazar, bazı formlarda Farsça unsurların da kullanılabildiğini belirtmektedir.
harfinin kullanım şeklini “bulbuli” sözcüğüyle örneklendirmiştir.

Cinsiyet maddesinde yazar, Türkçede cinsiyet olmadığını belirtmiş, cansızlarda cinsiyet ifade eden kelimler olmamakla beraber bazı canlıların cinsiyetlerinin kullanılan

kelimelerden anlaşıldığını da örneklerle ifade etmiştir. Örnek olarak – **er**, – **awret**, – **bogha**, – **inek** sözcüklerini veren yazar cinsiyeti belirtmek için bazı sözcüklerin, isimlerin önüne önek olarak kullanılabildiğini belirtmektedir. “er “–

“erkek “ örneğiyle “**er**” sözcüğünün takı olarak kullanıldığını belirmiş ve – er karindash, “er oghlan” sözcükleriyle örneklendirmiştir. Aynı şekilde , “**kiz**” sözcüğü için de – kiz karindash , – kız oghlan örneklerini verilmiştir.

(erkek) ve (dishi) sözcüğünün sadece hayvanların cinsiyetini belirtirken kullanıldığını dip not olarak açıklayan yazar, – erkek arŞ lan, – dishi arŞ lan örneklerini vermiştir.

Yazar, Türklerin Farsça ve Arapçada cinsiyet ifade eden sözcükleri sıkça kullandığını da eklemiştir.

Çoğul başlığında yazar, sayıları tekil ve çoğul sayılar olarak ikiye ayırmıştır. Tekil forma ekler getirilerek çoğul yapıldığını belirten Davids, “ ” -ler/ -lar eklerinin bu amaçla kullanıldığını belirtmiştir. – âdemler, – âtler, – aghalar gibi örnekler vererek / -ler ekinin – âdemlerun, örneğine olduğu gibi isim durumlarından önce geldiğini belirtir.

Şekil 3’te de görüldüğü gibi Davids, Türklerin bazen Fars ve Arap çoğul eklerini/çekimlerini kullandığını söylemektedir.

Şekil 3: Çoğul Eklerinin Kullanımı

Turkish manner, at the pleasure of the writer or speaker: thus کتاب *kitab*, “a book,” may have for its Plural either کتب *kutb*, کتابها *kitabha*, or کتابلر *kitabler*; گرگ *gurg*, “a wolf,” either گرگان *gurgan*, or گرگلر *gurgler*; شریف *sherif*, “a noble,” either شرفا *sherfa*, or شریفلر *sherifler*.

Çekim başlığında Davids isim çekimlerinden ve çekim eklerinin istisnai durumlarından bahsetmiştir. İsimleri, ünsüzle bitenler ve ünlü ile bitenler olmak üzere ikiye ayırır. Ünsüzle biten kelimelere – er, – ât, – arŞ lan, – t auk

örnekleri verilirken, ünlü ile biten kelimelerin sonunda , , , seslerinin olduğunu belirtilip – baba, – kapu, – mufti örnekleri verilmiştir.

Ancak bu kuralın bir istisnası olduğunu ifade eden Lumley, , seslerinin ünsüz olarak kullanılabilen harfler olduğundan bahseder. harfi için ; – āw, – ev, – pishrew örneklerini harfi içinse; – tchai (çay) örneğini verir.

Lumley, iki noktayla biten sesinin ünsüz kabul edildiği tespitinde de bulunmuştur:

Durum başlığından sonra Yazar bazı isimlerin çekimlerini yapmıştır. Birinci çekim ve ikinci çekim şeklinde iki bölüme ayıran yazar, birinci çekimde konsonantla biten kelimeleri verirken, ikinci çekim başlığında sonunda vokal bulunan sözcükler verilmiştir. İsimler, tekil ve çoğul halleri olmak üzere nominatif, genitif, datif, akkuzatif, vokatif, ablatif olmak üzere altı şekilde çekimlenmiştir

Türkçede bulunan isim halleri ve bu hallerin ekleri ise tam olarak şöyledir:

1. Nominatif Hali (yalın hal)
2. Genitif Hali (ilgi hali / –ın, – in, –un, ün , –nın, –nin, –nun, –nün)
3. Datif Hali (yaklaşma hali / –a ve –e)
4. Akusatif Hali (yapma hali / –i, –ı, –u, –ü , –nı, –ni –nu, –nü)
5. Lokatif Hali (bulunma hali / –de, –da, –te, –ta)
6. Ablatif Hali (uzaklaşma hali –dan, –den, –tan, –ten)
7. Instrumental Hali (vasıta hali –le, –la, –maksızın, –meksizin)
8. Ekvatif Hali (eşitlik hali) –ca, –ce, –ça, –çe, –casına, –cesine , –çasına, –çesine, –cak, –cek, –çak, –çek –layın, –leyin
9. Direktif Hali (yön gösterme hali / –ra, –re ve –arı, –eri)

Yazarın **sessizlerin çekimi** için seçtiği sözcükler şunlardır: , (at), (adem), (kalpak), ⚡ (kopek), (ev), (pishrew), – (tchai)

Ünlülerin çekimi için seçilen sözcükler ise şunlardır: (baba – a father),

(kughu- a swan),

(āri- a bee),

(tcheshmeh/ çeşme – a fountain)

Şekil 4: Yazarın ünsüz çekiminden bir örnek

چاي T'chai, a River.	
SING.	PLUR.
N. چاي tchai, a river.	N. چايلر tchailer, rivers.
G. چاينك tchaiun, of a river.	G. چايلرنك tchailerun, of rivers.
D. چايله tchaih, to a river.	D. چايلره tchailereh, to rivers.
Ac. چايي tchahi, the river.	Ac. چايلري tchaileri, the rivers.
V. اي چاي ai tchai, o river.	V. اي چايلر ai tchailer, o rivers.
Ab. چايدن tchaiden, from a river.	Ab. چايلردن tchailerden, from rivers.

The three preceding examples, though ending in و and ي, are of the First Declension, those letters being considered as consonants.

Şekil 4’de görüldüğü üzere ünsüz bir harfle bitmiş olan “çay” sözcüğü hem tekil hem de çoğul halleriyle çekimlenmiştir. Şekilde **ismin –de** hali ile çekimlenmemiş olduğu görülürken sadece ünsüz ile bitmiş kelimelerin çekiminde karşımıza çıkan **vokatîf** çekimi de dikkat çekicidir.

Şekil 5: Yazarın ünlü çekiminden bir örnek

چشمه Tcheshmeh, A Fountain.	
SING.	PLUR.
N. چشمه tcheshmeh, a fountain.	N. چشمه لر tcheshmeh ler, fountains.
G. چشمه نك tcheshmeh nu, of a fountain.	G. چشمه لرنك tcheshmeh lerun, of fountains.
D. چشمه يه tcheshmeh yeh, to a fountain.	D. چشمه لره tcheshmeh lereh, to fountains.
Ac. چشمه يي tcheshmeh yi, or چشمه ه tcheshmeh h, the fountain.	Ac. چشمه لري tcheshmeh leri, the fountains.
Ab. چشمه دن tcheshmeh den, from a fountain.	Ab. چشمه لردن tcheshmeh lerden, from fountains.

Şekil 5'te “çeşme” sözcüğünün hem tekil hem de çoğul çekimini görülmektedir. Lokatif halin yokluğu burada da görülmektedir. Yazar, sesli bir harfle biten çekimlerinde vokatif hali sadece “baba” sözcüğünün çekiminde kullanmıştır.

Şekil 6: “baba” sözcüğünün çekimi

اي	V. اي بابا <i>aī baba, o father.</i>
اي	V. اي بابالر <i>aī babaler, o fathers.</i>

Yazar, çekimlerin sonunda bazı istisnai durumların olabileceğinden bahsetmiştir. Bu durum bazı kelimelerde oluşabilecek düzensizliktir. Davids, bunu bazı seslerin kesişmesini önlemek amacıyla araya giren harften kaynaklandığını ifade etmiştir. Yazar, bu harflerin mahiyeti hakkında bilgi vermemektedir ancak kaynaştırma harfinden bahsettiği anlaşılmaktadır. **Şekil 7’de** görüldüğü gibi yazar, örnek bir çekim de yapmıştır:

Şekil 7: Kaynaştırma harfinin kullanımı

SING.		PLUR.	
N.	سو <i>su, water.</i>	N.	سولر <i>sular, waters.</i>
G.	سويك <i>suini, of water.</i>	G.	سولرك <i>sularun, of waters.</i>
D.	سويك <i>suieh, to water.</i>	D.	سولره <i>sulareh, to waters.</i>
Ac.	سويي <i>suii, the water.</i>	Ac.	سولري <i>sulari, the waters.</i>
Ab.	سودن <i>sudan, from water.</i>	Ab.	سولردن <i>sularden, from waters.</i>

Durum başlığında Davids, Türkçede altı hâl olduğunu söyleyip, bu hâllerin Latince karşılığını vermiştir. Davids’e göre ismin halleri şöyledir: nominatif, genitif, datif, akusatif, vokatif, ablatif

İsmin hallerinden olan –de hali olarak da bilinen “**lokatif** ” hali çekimlerde görülmemektedir.

Nominative (nominative/yalın hâl): Ergin, “ Bu hâl ismin, karşıladığı nesne ve kendisine tabi olan isim dışında hiçbir münasebet ifade etmeyen hâldir. Demek ki isimlerin başka bir unsura bağlı olmayan normal teklik, çokluk ve iyelik şekilleri yalın hallerdir.” der.

Davids, yalın haldeki sözcüklere ekler getirilerek diğer hâllerin oluşturulacağını belirtmiştir.

Genitive (genitif- ilgi hâl): Bu hâl ismin başka bir isimle ilişkisi olduğunu ifade eden bir hâldir. Genitif eki, ismi esas itibariyle isme, bazen de fiile bağlar.

Davids'in tespitleri ise şöyledir; Sessiz harfle biten sözcüklere - (-un) eki eklenir. Sesli harfle biten sözcüklere de - (-nun) eki getirilir.

Lumley, Tatar lehçesinde ; nng veya ning eklerinin kullanıldığını belirtmektedir. Örnek: – ademnng veya – ademning

Accusative (akusatif- yapma/yükleme hâli): İsmi geçişli bir fiilin etkisinde olduğunu gösteren bir hâldir. Ergin, “ Bugün Türkiye Türkçesinde umumî akkuzatif eki –ı, -i, -u, -ü'dür. Bunu yanında bir de bir iki zamirde kullanılan –nı, -ni, -nu, -nü şeklinde ikinci bir akkuzatif eki vardır.” Lumley ise akusatif hâl il ilgili şu tespitlerde bulunuyor: Sessizle biten sözcüklerde - -i eki gelirken, sesli harfle bitmiş bir sözcükte - yi eki kullanılmaktadır.

Davids, Tatar formunda ekin - ni şeklinde olduğunu söylemektedir.

Vocative (vokatif): Genellikle Hint- Avrupa dil ailesinde mensup dillerde görülen kişiye, hayvana ya da eşyaya hitap için kullanılan vokatif, Türkçede olmayan ismin hâllerindendir. Ancak yazarın isim çekimlerinde vokatifi de kullandığı görülmektedir. Vokatif olarak bazen “ ” harfinin kullanıldığını söylemektedir. Bazı ünlemleri de vokatif örneği olarak verdiği görülmektedir. Örnek: – ya, – aya, - breh

Ablative (ablatif- çıkma/ayrılma hâli): Genellikle uzaklaşma, ayrılma, çıkma, kopma ifade eder. Ancak, bazen de yaklaşma anlamı da katabilir. Ablatif eki, ismi genellikle fiile bağlayan bir ektir.

- den, -ten ekleriyle çekimin yapıldığını belirten yazar Tatar diyalektiğini de vermiş; – dan veya şeklinde kullanıldığını belirtmiştir.

Aşağıdaki tabloda Davids'in tespitleriyle birlikte, Tatarca, Eski Türkçe ve Günümüz Türkçesinde ismin hallerinin kullanım biçimini tablo üzerinde karşılaştırdık.

Şekil 8: Tatarca, Eski Türkçe ve Günümüz Türkçesinde ismin hallerinin kullanım biçimi kıyas tablosu

	Lumley	Tatarca	Eski Türkçe	Günümüz Türkçesi
İlgi hali (Genitive)	Sessizle bitince- – un Sesli ile bitince- – nun Tatar; nng veya ning	+nın, +nén	+° □, +n° □	Sessizle bitince: -ın, - in, -un, -ün Sesli bitince: - nın, -nin, - nun, -nün
Yönelme Hali (Dative)	Sessiz: – yeh Sesli: - eh	+gA, +kA	+ka, +kă / +a, + ă +ya, +yă	-a, -e
Yükleme Hali (Accusative)	Sessiz: - -i Sesli: - yi Tatar; - ni	+nı, +né	+° ğ, +° g	-ı, -i, -u, -ü -nı, -ni, -nu, - nü
Vokatif		-	-	-
Ayrılma Hali (Ablative)	-den, -ten Tatar; – dan veya	+dAn, +tAn	+tın, +tin; +dın, + din bazen + tan	-dan, -den , - tan, -ten

Sıfat konusunu yazar; sayı sıfatı, sıra sayı sıfatı, üleştirme sıfatı başlıkları altında incelemiştir.

Sıfat kısaca, adın niteliğini belirten ya da onu belirleyen sözcüktür. Sıfat, ad diziminin zorunlu nitelik taşımayan ögesidir ve bu nedenle de bir yayılım özelliği taşır. Türkçede sıfatlar işlev anlam açısından niteleme ve belirtme; biçim açınsındansa yalın, türemiş ve bileşik sıfatlar olmak üzere çeşitli öbeklere ayrılır. (Vardar:2002)

Türkçede sıfatları şu şekilde sınıflandırıyoruz:

1. Niteleme Sıfatları

2. Belirtme Sıfatları

a. İşaret Sıfatları

b. Sayı Sıfatları

- Asıl Sayı Sıfatları

- Sıra Sayı Sıfatları

-Kesir Sayı Sıfatları

-Üleştirme Sayı Sıfatları

-Topluluk Sayı Sıfatları

c. Belgisiz Sıfatlar

d. Soru Sıfatları

Davids, Türkçede İngilizcedeki gibi cinsiyet, sayı ve durum bakımından sıfat çeşitliliği olmadığını söyler. Ancak derecelendirme anlamı katan eklerle anlam kazandırıldığını belirtir. Yazar, – dakhi(dahi/ daha: yazar Türkiye’nin bazı yerlerinde “daha” şekliyle görüldüğünü dipnot olarak belirtmiştir) , - tchiok (çok), sözcükleri ile – rek, – rak eklerini verir.

Positive (olumlu) başlığında niteleme sıfatlarını belirtilirken comparative (kıyaslama) başlığında ise üstünlük derecesi gösteren sıfatlar yazılmıştır:

Şekil 9: Niteleme sıfatları ve derecelendirme sıfatları

Positive	<u>Comparative (karşılaştırma)</u>
_____ – biuk	_____ – dakhi biuk (daha büyük) ;
_____ – éiu	_____ – tchiok éiu (çok iyi);
_____ – guzel	_____ - guzelrek
_____ – altchiak (alçak); (mütevazı)	_____ – altchiakrak

Şekil 9’da da görüldüğü gibi “daha” ve “çok” sözcükleriyle üstünlük derecesi belirtilmiştir. İngilizcedeki *than* sözcüğü ile Türkçedeki ablatif halin aynı olduğu belirtilmiştir.

Karşılaştırma anlamı taşıdığı belirtilen _____ nehkeh / _____ nekeh sözcükleri şu cümleye örneklendirilmiştir.

Üstünlük derecesi belirten isimlerin genitif hallerinde _____ - i, ve _____ – si harflerinin eklendiği belirtilmiş _____ – awretlerin khoşi ve _____ – ademlerin éiusi örnekleri verilmiştir.

_____ - tchiok (much), _____ - tchiok tchiok (very much), _____ – sik sik (most frequently) sözcüklerinin iki katı üstünlük anlamı kattığını belirten Lumley, şu örneği vermiştir:

(Türkçe iyi söylemek için sık sık söylemek gerek.)

“In order to speak Turkish well, it is necessary to speak it *very frequently*”

Küçültme anlamı katan sıfatların; (-ç), - dgik (-çek), - dgak (-çak), - tcheh (-ça), - dgeh (-çe) ekleriyle yapıldığını belirten yazar (buik) => _____ (buidgik) => _____ (biudgidgeh) örneğinde olduğu gibi yüksek, ak ve güzel sözcüklerini de örnek olarak vermiştir.

Davids, küçültme anlamın veren _____, -çe, -ça eklerinin _____ - biudgidgeh / büyükçek örneğinde olduğu gibi. “ ”harfiyle de karşılanabildiğini de belirtmiştir.

Sayı sıfatlarına **Asıl Sayı Sıfatları** (Cardinal Numbers) başlığıyla başlanmıştır. **Şekil 9’da görüldüğü gibi** yazar, “Cardinal Numbers” başlığında sayıların Osmanlıca yazılışları ve Türkçe okunuşlarını Latinize ederek vermiştir. Yazar, ayrıca sayıların Farsçasını ve okunuşlarını da vermiştir. Karşılarında da harf ve rakamsal değerleri verilmiştir. Türklerin Pers sayı sistemini kullandığını vurgulayan yazar, sayıların Farsça imgelerini de yazmıştır. Dikkat çeken husus şudur ki, bilindiği üzere Fars sayı sistemi ile Arap sayı sistemi hemen hemen aynıdır. Tek farklılık 4 ve 6 sayılarının yazılışındadır. Farsça _____ şeklinde yazılan 4 sayısı Arapça _____ ; Farsça _____ şeklinde yazılan 6 Arapça _____ şeklinde yazılmaktadır. Yazar, 4 rakamını Farsçaya göre yazarken, 6 rakamını Farsçaya göre yazmamıştır. Ebced sayılarının karşısında Batı sayı sistemindeki karşılıkları da verilmiştir:

Şekil 9: Sayılar

CARDINAL NUMBERS.						
The Cardinal Numbers are expressed by Words, Letters, and Figures, as follow :						
TURKISH.		PERSIAN.		Letters.	Figures.	Values.
بر <i>bir</i>	...	يك <i>yek</i>	..	ا	۱	1
ايكي <i>iki</i>	...	دو <i>du</i>	..	ب	۲	2
اوچ <i>ütc</i>	...	سه <i>seh</i>	..	ج	۳	3
دورت <i>dort</i>	...	چهار <i>tchehar</i>	..	د	۴	4
بش <i>besk</i>	...	پنج <i>pendg</i>	..	ه	۵	5
التي <i>alti</i>	...	شش <i>shesh</i>	..	و	۶	6
يدي <i>yedi</i>	...	هفت <i>heft</i>	..	ز	۷	7
سكز <i>sekiz</i>	...	هشت <i>hesht</i>	..	ح	۸	8
طوقوز <i>dokuz</i>	...	نه <i>nuh</i>	..	ط	۹	9
اون <i>ön</i>	...	ده <i>deh</i>	..	ي	۱۰	10
اون بر <i>ön bir</i>	...	يازده <i>yaздеh</i>	..	يا	۱۱	11
اون ايكي <i>ön iki</i>	...	دوازده <i>duaздеh</i>	..	يب	۱۲	12
اون اوچ <i>ön ütc</i>	...	سيزده <i>sizدهh</i>	..	يج	۱۳	13
D						

TURKISH.	PERSIAN.	Letters.	Figures.	Values.
اون دورت <i>ön dort</i> ...	چهارده <i>tchehardeh</i> ..	ید	۱۴	14
اون بش <i>ön besh</i> ...	پانزد <i>panzede</i> ..	یہ	۱۵	15
اون التی <i>ön alti</i> ...	شانزد <i>shanzede</i> ..	یو	۱۶	16
اون یدی <i>ön yedi</i> ...	هفده <i>hefteh</i> ..	یز	۱۷	17
اون سکز <i>ön sekiz</i> ...	هشده <i>heshteh</i> ..	یح	۱۸	18
اون طوقوز <i>ön dokuz</i> ...	نوزده <i>nuzdeh</i> ..	یط	۱۹	19
یگریمی <i>yegirmi</i> ...	بیست <i>bist</i> ..	ک	۲۰	20
یگریمی بر <i>yegirmi bir</i> ...	بیست یک <i>bist yek</i> ..	کا	۲۱	21
اوئز <i>ötüz</i> ...	سی <i>si</i> ..	ل	۳۰	30
قرق <i>kirk</i> ...	چهل <i>tchehel</i> ..	م	۴۰	40
الی <i>elli</i> ...	پنجاه <i>pendgah</i> ..	ن	۵۰	50
التمش <i>altmish</i> ...	ششت <i>shesht</i> ..	س	۶۰	60
یتمش <i>yetmish</i> ...	هفتاد <i>heftad</i> ..	ع	۷۰	70
سکسن <i>sekşen</i> ...	هشتاد <i>heshtad</i> ..	ف	۸۰	80
طوقسن <i>doksan</i> ...	نود <i>nued</i> ..	ص	۹۰	90
یوز <i>yoz</i> ...	صد <i>sad</i> ..	ق	۱۰۰	100
ایکی یوز <i>iki yoz</i> ...	دو صد <i>du sad</i> ..	ر	۲۰۰	200
اوچ یوز <i>üç yoz</i> ...	سیصد <i>şisad</i> ...	ش	۳۰۰	300
دورمت یوز <i>dort yoz</i> ...	چهار صد <i>tchehar sad</i> ..	ت	۴۰۰	400
بش یوز <i>besh yoz</i> ...	پانصد <i>pansad</i> ...	ث	۵۰۰	500
التي یوز <i>alti yoz</i> ...	ششصد <i>sheshsad</i> ...	خ	۶۰۰	600
یدی یوز <i>yedi yoz</i> ...	هفتصد <i>heftsad</i> ..	ذ	۷۰۰	700
سکزیوز <i>sekiz yoz</i> ...	هشتصد <i>heshtsad</i> ..	ض	۸۰۰	800
طوقوز یوز <i>dokuz yoz</i> ...	نهصد <i>nusad</i> ..	ظ	۹۰۰	900
بیك <i>bin</i> ...	هزار <i>hezar</i> ..	غ	۱۰۰۰	1000
ایکی بیك <i>iki bin</i> ...	دو هزار <i>du hezar</i> ..	بغ	۲۰۰۰	2000
اون بیك <i>ön bin</i> ...	ده هزار <i>deh hezar</i> ..	یغ	۱۰,۰۰۰	10,000
یوز بیك <i>yoş bin</i> ...	صد هزار <i>sad hezar</i> ..	قغ	۱۰۰,۰۰۰	100,000

Yazar, Türk tüccarlarının genellikle Fars sayılarını kullandığını belirtir.

Sayıların dizimi konusunda da bilgi veren yazar, en büyük sayının her zaman sol tarafta yer aldığını belirtir. Rakamla yazıldığında (1832) bu şekilde olan sayılar, yazı ile her zaman en büyük sayı sağ tarafta yer alır. “Bin sekiz yoz otuz iki” şeklinde latinize edilmiş örneğinde olduğu gibi.

Türkçe ile Farsça arasında bir kıyaslamaya yapan yazar, Farsçada sayıların arasında bağlaç bulunduğunu, Türkçede bulunmadığını belirtmiş ve örneklendirmiştir:

(1832) tarihinin Farsçası

(hezar u hesht sad u si u du) şeklinde yazılmaktadır. (va) bağlacının kullanıldığı belirtilip, Türkçede bağlaca ihtiyaç duyulmadığı vurgulanmıştır.

Yazar, Türkçede rakamların isimlerden önce geldiğini belirmiş ve şu örnekleri vermiştir: (besh yoz at), (bin adem)

Yazar, Türklerin bu kullanım şekli hakkında bir tahmin yürütmektedir. Büyük bir ihtimalle İbranice, Arapça veya Farsçadan almış olduğunu düşünmektedir.

Türkçede **sıra sayı sıfatlarında** – indgi ekinin kullanıldığını belirten yazar, burada da Farsça ile kıyaslamaya gitmiştir. Farsçada – um ekinin kullanıldığını belirten yazar, hem Türkçe hem de Farsça yediye kadar olan sayıları vermiştir:

Şekil 10: Sıra Sayı Sıfatları

TURKISH.		PERSIAN.
برنجي birindgi, or ايلک ilek ... First	...	يگم yegum, or نخست nukhušt.
ايکنجي ikindgi Second	...	دوم duum.
اوچنجي ütchindgi Third	...	سوم şuum, or سيوم şium.
دودنجي dordindgi Fourth	...	چهارم tcheharum.
بشنجي beshindgi Fifth	...	پنجم pendgum.
التنجي altindgi Sixth	...	ششم sheshum.
يدينجي yedindgi Seventh	...	هفتم heftum.

Şekil 10'da da görüldüğü gibi “ilk” sözcüğünü de sıra sayıları arasında yazmıştır. “son” veya “sonuncu” sözcüğünü yazmadığını görüyoruz.

Sayı sıfatlarının da çekime tabi olduğunu belirten yazar, iyelik eki almış bir örnek verir: – birindgisi, “the first of them.”

Sıra sayı sıfatının isimden önce geldiğini belirten yazar, şu örneği verir:

– kırkindgi bab

Üleştirme sayı sıfatlarının, –er ve –şer ekleriyle oluşturulduğunu belirten yazar, konsonantla biten sayı sıfatlarına –er; vokal ile biten sayı sıfatlarına da –şer eklerinin getirildiğini belirtmektedir.

Farsça üleştirme sıfatlarının tekil veya çoğul kullanılabileceğini de belirten yazar, şu örnekleri vermektedir: yegan; yegan yegan veya yek yek, du du

Şekil 11: Üleştirme Sıfatları

(20)					
TURKISH.			PERSIAN.		
بر birer	...	One by one	...	يك يك yek yek.	
ايكيشر ikisher	...	Two by two	...	دو دو du du.	
اوچر ütcher	...	Three by three	...	سه سه seh seh.	
دوردر dorder	...	Four by four	...	چهاران tcheharan.	
بشر besher	...	Five by five	...	پنج پنج pendg pendg.	
التيشير altisher	...	Six by six	...	ششان sheshan.	

Şekil 11’de görüldüğü üzere yazar, altıya kadar sayıları Osmanlıca yazmış, karşısına Latinize edilmiş halini vermiş, onun da karşısında İngilizce üleştirme sıfatları verilmiştir. Şekilde Farsça üleştirme sıfatlarının da verilmesi diğer örneklerden de alıştığımız bir durumdur

Yazar, Türkçede sayı ve miktar belirtirken bahsi geçen şeye sıklıkla belli kelimeler eklendiğini belirtmektedir. Eğer bahsi geçen isim insana ait sayı ya da miktar belirtiyorsa nefer, kishi “person” sözcükleri eklenir.

Bahsi geçen hayvan ise, bash veya reis gibi sözcükler eklenir.

Yazar, yoz bash bogha; dört reis bargir, örnekleriyle de konuyu aydınlatmıştır.

Askeri terimlerde de kullanılan birtakım sözcük olduğunu belirten yazar, kiteah (kıt’a) ve kibzeh (kabza) sözcüklerini verir.

Küçük şeyler için daneh ve lokmah sözcüklerinin kullanıldığı belirtilmektedir. Örnek olarak da bir daneh indgiu, bir lokmah etmek cümleleri verilmiştir.

Ayrıca cansız varlıklar için pareh ve vekieh sözcüklerinin de kullanıldığı belirtilmiştir.

Yazarın, **kesir sayı sıfatlarına** ayrı bir başlıkta değil de üleştirme sıfatları başlığında yer vermesi dikkat çekmektedir. Yazar, kileh(kilo), aded (adet), pai (pay), butchuk (buçuk), yarım, yari, tchirek (çeyrek), yarum / yari, kat, kadar, kerreh sözcüklerini ayrı bir paragrafta vermiş ve bu sözcüklerin kullanım yerlerini örneklerle izah etmiştir.

Yazar, **Zemair (Zamir)** başlığında zamirleri, kişi, işaret, ilgi ve iyelik konularına da yer vererek incelemiştir.

Kişi zamirleri ben, sen, o olarak tanıtılmış ve “ben, sen, o, kendi” sözcükleri hem tekil hem de çoğul olarak isim halleriyle çekimi yapılmıştır. İsmi hallerinden **lokatiif** halin burada da kullanılmadığı görülmektedir.

Şekil 12: Zamirler Tablosu

SING.		بن Ben, I.	PLUR.	
N.	بن ben, I.		N.	بز biz, or بزر bizler, we.
G.	بنم benum, of me.		G.	بزم bizum, or بزرم bizlerum, of us.
D.	بنا bana, to me.		D.	بزه bizeh, or بزره bizlereh, to us.
Ac.	بني beni, me.		Ac.	بزي biži, or بزري bizleri, us.
Ab.	بندن benden, from me.		Ab.	بزدن bizden, or بزردن bizlerden, from us.

SING.		سن Sen, Thou.	PLUR.	
N.	سن sen, thou.		N.	سز sz, or سزر szler, you.
G.	سنگ senun, of thee.		G.	سزگ szun, &c. of you.
D.	سا saña, to thee.		D.	سزه szeh, to you.
Ac.	سني seni, thee.		Ac.	سزي szzi, you.
Ab.	سندن senden, from thee.		Ab.	سزدن szden, from you.

SING.		PLUR.	
N.	اول <i>ól</i> , or او <i>ó</i> , he, she, it.	N.	انلر <i>anlar</i> , they.
G.	انك <i>anin</i> , of him, &c.	G.	انلرك <i>anlari</i> , of them.
D.	اگا <i>ana</i> , to him, &c.	D.	انلره <i>anlarih</i> , to them.
Ac.	اني <i>ani</i> , him, &c.	Ac.	انلري <i>anlari</i> , them.
Ab.	اندن <i>andan</i> , from him, &c.	Ab.	انلردن <i>anlardan</i> , from them.

“kendi” dönüşlülük zamirinin Farsça (*khod*) ve Arapça (*nefs*) karşılığı verilmiş, kendi zamirinin hal ekleriyle tekil ve çoğul çekimi yapılmıştır.

Şekil 13: Dönüşlülük Zamiri Çekim Tablosu

SING.		PLUR.	
N.	گندو <i>gendu</i> , himself, herself, itself.	N.	گندولر <i>genduler</i> , themselves.
G.	گندونك <i>gendunin</i> , of himself, &c.	G.	گندولرك <i>gendulerin</i> , of themselves.
D.	گندويه <i>genduyeh</i> , to himself, &c.	D.	گندولره <i>gendulereh</i> , to themselves.
Ac.	گندوي <i>gendui</i> , himself, &c.	Ac.	گندولري <i>genduleri</i> , themselves.
Ab.	گندودن <i>genduden</i> , from himself, &c.	Ab.	گندولردن <i>gendulerden</i> , from themselves.

Yazar, **Tatar** ve **Uygur** diyalektiğine göre de çekim yapmıştır. Uygurcada “öz”; Tatarcada “üz” olan dönüşlülük zamirinin “öz” şekliyle çekimi yapılmış ve Tatarca olduğu belirtilmiştir.

Davids, Tatar ve Uygur diyalektiğinin Türkçeden farklarının çok az olduğunu göstermek için “ben” kişi zamirinin hem tekil hem de çoğul çekimini yapmıştır. Bu bağlamda Davids, (men) ve (biz) zamirlerinin çekimini yapmıştır. Yazar belirtmese de bu çekim Uygurcadır. **Şekil 14** ve **Şekil 15**'te de görüldüğü üzere Tatarca birinci tekil şahıs ve birinci çoğul şahıs “min” ve “bez” şeklindedir.

Şekil 14: Men ve biz zamirlerinin çekimi

SING.		PLUR.	
N.	من <i>men</i> , I.	N.	بىز <i>biž</i> , we.
G.	ميننگ <i>mening</i> , of me.	G.	بىزنىڭ <i>bižning</i> , of us.
D.	مىڭا <i>manga</i> , to me.	D.	بىزگا <i>bižga</i> , to us.
Ac.	منى <i>meni</i> , me.	Ac.	بىزنى <i>bižni</i> , us.
Ab.	مىندىن <i>mendin</i> , from me.	Ab.	بىزدىن <i>biždin</i> , from us.

Şekil 15: Birinci tekil şahıs zamiri kıyas tablosu:

Türkiye Türkçesi	Tatarca	Uygurca
ben	min	men
sen	sin	sen
o	ul	u

Şekil 15’te, birinci tekil şahıs zamirinin Türkiye Türkçe, Tatarca ve Uygurca yazım biçimlerini verdik. Zira yazar sık sık Tatarca ve Uygurcaya atıfta bulunmaktadır.

Tatarca, üçüncü çoğul şahıs olarak **У** alar ve **У** alarning verilmiştir.

İşaret Zamirleri: bu, shu, işbu, ol olarak verilmiştir ve “bu” işaret zamirinin de isimin hallerine göre çekimi yapılmıştır.

shu ve işbu zamirlerinin “bu” şeklinde de kullanılabileceğini belirten yazar, ol zamirinin hem işaret hem de kişi zamiri olarak kullanıldığını da belirtmiştir. Kaynaştırma harfi zamir n’sini de vurgulamıştır Davids, nun harfiyle gösterilen kaynaştırma harfine örnek olarak, bunsiz zamirini vermiştir.

Türklerin bazen Farsça zamirleri kullandığını belirten yazar, Farsça zamirlerin tekil ve çoğul hallerini yazmıştır. Bu zamirler şunlardır: in (bu), an (o), inan (bunlar), anan (onlar)

İlgi Zamiri başlığı altında zamir olarak verilen sözcükler şunlardır: ki, kim, o, ne, ne kadar, nice, ne sebep, ne asıl (nasıl), ne için (niçin), hangi (çekimi de yapılmıştır: hangimiz, hangisi, hangimizin, hangisinin), hangi bir (hangi birinin, hangi birine), kaç, kaçınıcı, ne kadar, ne miktar, ne denli, her, her kim, her bir

Yukarıda da sıraladığımız zamirlerin bir kısmı soru zamiri olmasına rağmen ilgi zamiri başlığında incelenmiştir. Zaten yazar, belgisiz zamir ve soru zamiri için ayrı

başlık açmamıştır. Bu başlık altında Personal Interrogative (kişi soru zamiri) adı altında birkaç paragraf boyunca açıklama yapılmıştır.

Yazarın, “Relative Pronouns” olarak ifade ettiği paragrafta iyelik eki olarak *keh*, / kim zamirleri verilmiş ve çekimleri yapılmıştır.

Yazar, İngilizce “who” yani “kim” karşılığını verdiği *keh* sözcüğünün genellikle “ki” veya “ghi” şekline dönüştüğünü belirtmektedir. Bununla ilgili örnekler de verilmiştir.

Jean Deny ve Muharrem Ergin ki’nin edat olduğunu vurgulamaktadırlar. Ergin, ki’yi bağlama zamiri değil, bağlama edatı olarak kabul etmektedir. Ergin, Türkçede tek bağlama zamiri kabul eder, o da “kim”dir. Osmanlıcadaki “kim” zamiri “ki” edatı olmuştur. Yazar, “ki” hakkında bir tartışmaya girmeden “ki” ve “kim” in esasen aynı olduğunu, sadece değişimin söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Şekil 16: İlgi Zamirleri Tablosu

ك كه, Who, Which, What.			
SING.		PLUR.	
N.	ك كه, who, which, what.	N.	ك كه, who, &c.
G.	ك كه انك, of whom, &c.	G.	ك كه انلرك, of whom, &c.
D.	ك كه انا, to whom, &c.	D.	ك كه انلره, to whom, &c.
Ac.	ك كه اني, whom, &c.	Ac.	ك كه انلري, whom, &c.
Ab.	ك كه اندن, from whom, &c.	Ab.	ك كه انلردن, from whom, &c.

Sonraki inceleme, yazarın **kişi soru zamiri** dediği zamirlerle ilgilidir. Bu bağlamda, kişi soru zamiri olarak belirttiği, / kim zamirinin çekiminin yapılabileceğini belirtmiş ve örnek bir cümle de vermiştir: bu awret kimun dur.

Soru zamiri olarak “**ne, hangi, kaç,**” sözcükleri verilmiştir. İnsan dışında kalan cansız varlıklar için kullanılan “**ne**” neh kadar, nitcheh, neh kadar zaman, neh asil, neh sebeb,

neh itchiun, neh zeman, neh wedghileh halleriyle
incelenmiştir.

(h) harfinin düşüp yerine (y) harfinin gelebildiği belirtilmiştir. ;
nenun, niler örneğinde olduğu gibi.

kanghi “**hangi**” *Soru zamiri* olarak tanıtılmış ve çekimsiz halinde herhangi
bir değişiklik olmadan yanına isim getirilerek kullanıldığı belirtilmiştir.

“kanghi kitabden” örneğinde olduğu gibi. İyelik eki almış halini de şöyle vermiştir:

kanghimuz, kanghisi, kanghimuzun,
kanghisinun, kanghi bir, kanghi birinun, kanghi
birineh

Sayı ve nicelik anlamındaki kullanılan **Kaç** soru zamirinin
katchindgi, neh kadar, neh mikdar, ne denlu,
katchindgi şekilleriyle vermiş bazen kanghi şeklini de alabileceği belirtilmiştir.

her kim, her bir, her ne sözcükleri de bu başlık altında
verilmiştir.

İyelik Zamiri: Davids, “benim, senin, onun, bizim, sizin, onların” formundaki
kişi zamirlerine ki ekinin eklenmesiyle oluşan; benimki, seninki şekillerine
değinmiştir. Yazar, “-im, -in, i/si; -muz, -nuz,-i/-si,-leri” iyelik eklerini de örnek
cümlelerle anlaşılır kılmıştır.

Şekil 17’de görüldüğü gibi “baba” sözcüğünün birinci tekil ve çoğul şekilleriyle
birlikte, nominatif, genitif, datif, akusatif, ablatif halleri olmak üzere beş halde
çekimlenmiştir. Yazarın, nominatif halde “baba” sözcüğünü “babam” halinin “benum
babam” olarak da söylenebileceğini belirttiğini de görmekteyiz. Yazar, diğer şahıslar
için de çekimler yapmıştır.

Şekil 17: “Baba” sözcüğünün çekimi

SING.		PLUR.	
بابام <i>Babam</i> , or بنم بابام <i>Benum babam</i> , My Father.			
N.	بابام <i>babam</i> , or بنم بابام <i>benum babam</i> , } my father.	بابالرم <i>babalerum</i> , or بنم بابالرم <i>benum babalerum</i> , }	my fathers.
G.	بابامك <i>babamuk</i> , of my father.	بابالرمك <i>babalerumuk</i> , of my fathers.	
D.	بابامه <i>babameh</i> , to my father.	بابالرمه <i>babalerumeh</i> , to my fathers.	
Ac.	بابامي <i>babami</i> , my father.	بابالرمي <i>babalerumi</i> , my fathers.	
Ab.	بابامدن <i>babamden</i> , from my father.	بابالرمدن <i>babalerumden</i> , from my fathers.	

Fiiller başlığında Davids, sekiz tür fiilden, altı kip ve beş zamandan bahsetmektedir. Davids’e göre **fiil türleri**; Auxiliary (yardımcı fiil), Active (etken fiil), Passive (edilgen fiil), Negative (Olumsuz fiil), Impossible (???), Causal (ettirgen fiil), Reciprocal (İşteş fiil), Personal (kişi) şekillerinden oluşmaktadır. **Kipler ise**; Indicative (Haber kipi), Imperative (emir kipi), Optative (İstek kipi), Suppositive (ek fiil), Subjunctive (Dilek kipi) Infinitive (matar/eylemlik) olarak karşımıza çıkmaktadır. **Zamanların** bazılarının tıpkı İngilizcedeki gibi olduğundan bahseden Davids, Şimdiki Zaman, Hikaye Birleşik Zaman, Geçmiş Zaman, -miş’li Geçmiş Zaman ve Gelecek Zamanı Türkçede bulunan zamanlar olarak belirtmiş ve bu başlıkta incelemiştir.

Edilgen fiilin etken fiile –il ekinin getirilmesiyle oluşturulduğu belirtilmiş, -mak/-mek matar ekleri de kullanarak edilgen fiile örnekler verilmiştir. Bu bağlamda bazı istisnalardan bahsedilmiş, (lam) harfinin yerini alabilecek harflere değinilmiştir. Davids, bu harflerin (elif), (vav), (he), (ye), (nun) olduğunu belirtmiş, (he) harfinin kullanıldığı “bizehmet” (nun) harfinin kullanıldığı, “bilenmek, okunmak, kapanmak” fiillerini örnek vermiştir.

Akabinde, bazen ve harflerinin edilgen bir fiille kullanılabileceğinden bahsedilmiştir. => **Yinilmek**, => **yunilmek** fiilleri örnek olarak verilmiştir. Dönüşlü fiille arasındaki farkı izah eden bir açıklama mevcut değildir.

Bileşik fiil bahsinin geçtiği paragrafta “olmak” fiili değerlendirilmiştir. Arapça veya Farsça isimle bir Türkçe yardımcı fiilin bir araya gelerek oluşturulduğu belirtilmiş,

bu şekilde edilgen fiil oluşturulabileceği belirtilmiştir. Katil olunmak, tebdil olunmak, maktul olumak, mubdil olumak örnekleri verilmiştir.

Uygur ve Tatar diyalektiğinde **edilgen fiil** takısı; / olarak belirtilmiş, **kılmak** fiili örnek olarak verilmiştir.

Olumsuz fiillerin; ekleriyle oluşturulduğunu belirtip, sevmemek, bakmamak, sapmamak fiilleri ile örneklendirilmiştir. Edilgen fiilin olumsuz hali ise
=> (sevilmemek) fiili ile izah edilmektedir.

Çekimsiz fiillerin olumsuz halleri yazılırken duruma göre; harflerinin kullanıldığı belirtilmiştir, hangi durumlarda kullanıldığı belirtilmeden şu şekilde bir örneklendirme yapılmıştır: (yazmamak) => (yazamamak),
(sevmemek) => (sevememek), (içmemek) => (içememek). Çekimsiz fiillerin olumsuz kullanımında (sevilmemek) => (sevilememek) örneklerindeki gibi bir kullanım da olabileceği belirtilmiştir.

Şekil 16'da da görüldüğü üzere **ettirgen fiil** –dur (-tur) eki kullanılarak oluşturulmaktadır.

Şekil 16: Ettirgen Fiil

- sevdirmek	Causal active – Ettirgen	Fiil + dir + mastar
-sevdirmek	Causal passive-	Fiil + dir + il + mastar
- sevmek	Verb Passive- Edilgen	Fiil + il + mastar
- sevdirmek	Passive causal	Fiil + il + dir + il + mastar

Şekil 17:

Latinize	Sözcük	Ek
Aldamak => Aldatmak	=>	
Kapamak => Kapadmak	=>	
Küpermek => Kuperdmek	=>	

Şekil 17’de, eki yerine veya harflerinin kullanılabileceği durumlar belirtilmiştir.

Karşılıklı yapılan eylemleri ifade eden **İşteş Fiilin** eki olarak harfi gösterilmiştir. **Şekil 18’de** de görüleceği üzere yazar olumlu ve olumsuz halleriyle çekimlerini yaptığı örnekler vermiştir.

Şekil 18’de de görüleceği üzere fiillerin, etken, edilgen, ettirgen, işteş yapılarıyla birlikte olumsuz durumları ve eklerini şu şekilde özetlemek mümkün:

Şekil 18: Fiilde çatı tablosu

Etken	Sevmek-sevmemek-sevilmemek	-il
Edilgen	Sevilmek Sevilmemek-sevilememek	-il + -e
Ettirgen-Edilgen	Sevdirmek-Sevdirmemek-sevdirememek sevdirilmek- sevdirilmemek sevdirilememek	-dir -dir + -e -dir, -il, -e
Edilgen Ettirgen	Sevildirmek-Sevildirmemek sevildirememek	-il + -dir -il + -e
İşteş	Sevişmek Sevişmemek-sevişememek Sevişilmemek-Sevişilememek sevişdirmek	-iş -iş + e -iş + il -iş + dir

Şekil 19: Ettirgen Fiil

Kudgermak -		
Kudgmak -	-	-
Artchurmak-		
Atchmak-	-	-
Bulashermak – لا		
Bulashmak - لا	-	-

Şekil 19’da, mastar ekinden önce harfleri geldiği vakit eki yerine veya eklerinin kullanılabildiğini görmekteyiz.

Yazar ettirgen fiil türüne **katmerli ettirgeni** de eklemektedir. ekinin tekrarıyla oluştuğu belirtilmiş, — sevdirdirmek fiili örnek olarak verilmiştir.

Yardımcı fiil ve düzensiz fiiller başlığında (-im), (olmak) (-dur), (durur) fiilleri tanıtılmıştır. (-im) eksikli fiil olarak tanıtılırken, (-dur), (durur) Uygurcada kullanılan bir düzensiz olarak tanıtılmıştır. (-im) ve (olmak) fiillerini çekimleyerek konuyu pekiştirmiştir.

(-im) eksikli fiilinin **haber kipi** başlığında, şimdiki zaman, geçmiş zaman ve hikaye bileşik zaman, geçmiş zaman ve hikaye bileşik zamanın olumsuzu, ikinci geçmiş zaman ve hikaye bileşik zaman, -miş’li zaman çekimleri yapılmıştır. **Dilek kipi** başlığında, şimdiki ve gelecek zaman, hikaye bileşik zaman, -miş’li geçmiş zaman

çekimleriyle örneklendirilmiştir. Ayrıca, ek fiil ve sıfat-fiil çekimleri de verilmiştir. Çekimler yalnızca tekil ve çoğul halleriyle verilmiştir. **Şekil 20’de** (-im) eksikli fiilinin çekimden bir örnek verilmiştir.

Şekil 20: -im Eksikli Fiili Haber Kipi Çekiminden Bir Örnek

SING.		PLUR.	
دگلیم <i>degulim</i> , or دگلم <i>degulim</i> , I am not.		دگلیز <i>deguliz</i> , we are not.	
دگلشن <i>degulshen</i> , thou art not.		دگلشنز <i>degulshenz</i> , you are not.	
دگلدور <i>deguldur</i> , he is not.		دگللدور <i>degullerdur</i> , they are not.	
Preterite and Imperfect Tenses.			
SING.		PLUR.	
ایدیم <i>idum</i> , or دم <i>dum</i> , I was, I have been.		ایدک <i>iduk</i> , we were, we have been.	
ایدک <i>idun</i> , thou wast.		ایدگن <i>iduniz</i> , you were.	
ایدی <i>idi</i> , he was.		ایدیلر <i>idiler</i> , or لرایدی <i>leridi</i> , they were.	
Negative.			
SING.		PLUR.	
دگل ایدیم <i>degul idum</i> , I was not.		دگل ایدک <i>degul iduk</i> , we were not.	
دگل ایدک <i>degul idun</i> , thou wast not.		دگل ایدگن <i>degul iduniz</i> , you were not.	
دگل ایدی <i>degul idi</i> , he was not.		دگل ایدیلر <i>degul idiler</i> , they were not.	
THE DEFECTIVE VERB ایم <i>Im</i> , I am.			
INDICATIVE MOOD.			
Present Tense.			
SING.		PLUR.	
ایم <i>im</i> , ام <i>im</i> , or این <i>in</i> , I am.		ایز <i>iz</i> , or از <i>iz</i> , we are.	
سن <i>sen</i> , thou art.		سنز <i>senz</i> , or سگن <i>shiniz</i> , you are.	
دور <i>dur</i> , he is.		دورلر <i>durler</i> , لردور <i>lerdur</i> , or } they are.	
		انلردور <i>anlardur</i> ,	

Yazar, (olmak) fiilinin çekimini, **haber kipi** başlığında şimdiki zaman, geçmiş zaman ve hikaye bileşik zaman, ikinci geçmiş zaman ve hikaye bileşik zaman,

bileşik geçmiş zaman, -miş’li geçmiş zaman, gelecek zamanlarda çekimlerini yapmış ve ardından **Şekil 21’de** de görüleceği üzere emir kipinde bir çekim yapmıştır.

Şekil 21: “Olmak” Fiili Emir Kipi Çekimi

IMPERATIVE MOOD.	
SING.	PLUR.
اول <i>ól</i> , be thou.	اولالم <i>ólatum</i> , or اولهلم <i>ólahlum</i> , let us be.
اولسون <i>ólsun</i> , or } be he, or let him be.	اولنك <i>ólun</i> , or اولنكز <i>ólunuz</i> , be ye.
اوسون <i>ósun</i> , }	اولسونلر <i>ólsunler</i> , or اوسونلر <i>ósunler</i> , let them be.

Yazar, çekim örneklerine, **istek kipi** (şimdiki ve hikaye bileşik zaman, geçmiş zaman,-miş’li geçmiş zaman, gelecek ve şimdiki zaman), **ek fiil** (dilek kipi, şimdiki ve hikaye bileşik zaman, geçmiş zaman), **dilek kipi** (şimdiki zaman, hikaye bileşik zaman, geçmiş zaman, ikinci geçmiş zaman,-miş’li geçmiş zaman, gelecek zaman, preterital gelecek), **sıfat-fiil** ve **isim- fiil** tablolarıyla devam etmiştir.

Şekil 22: “Olmak” Fiili Sıfat-Fiil ve İsim-Fiil Çekim Tablosu

PARTICIPLES.	
Present.	Past.
اولور <i>ólur</i> , being.	اولمش <i>ólmish</i> , }
اولان <i>ólan</i> , being, that which exists.	اولدق <i>ólduk</i> , } having been.
Future.	
اولاجق <i>óladgiak</i> , }	
اوليسر <i>óliser</i> , }	
اولمالو <i>ólmalu</i> , that which must be (necessarily).	
GERUNDS.	
اولوركين <i>ólurken</i> , in being.	اولنجه <i>ólingeh</i> , while in being.
اولوب <i>ólup</i> , }	اوليغه <i>ólmagheh</i> , }
اوليدجق <i>ólidgiak</i> , }	اوليق ايجون <i>ólmak itchiun</i> , }
	when in being.
	through being.

(olmak) fiilinin olumsuz halinin aynı şekilde yani, haber kipi, emir kipi, istek kipi, ek fiil, dile kipi, sıfat-fiil, isim-fiil şekillerinde çekimlendiğini görüyoruz.

Şekil 23: “Olmak” Fiilinin Olumsuz Çekimlerinden Bir Örnek

The Negative of the Verb **أولمق** *Ólmak* is formed as follows :

INDICATIVE MOOD.	
<i>Present Tense.</i>	
SING.	PLUR.
أولمزم <i>ólmažem</i> , I am not.	أولمزوز <i>ólmažuz</i> , we are not.
أولمزش <i>ólmažšen</i> , thou art not.	أولمزشز <i>ólmažšiz</i> , you are not.
أولمز <i>ólmaž</i> , he is not.	أولمزلهز <i>ólmažler</i> , they are not.
<i>Preterite and Imperfect.</i>	
أولمز ایدم <i>ólmaž idum</i> , I was not &c.	
<i>Second Preterite and Imperfect.</i>	
أولمز ایشم <i>ólmaž imishem</i> , I was not &c.	
<i>Compound Preterite.</i>	
أولمز اولدوم <i>ólmaž öldum</i> , اولمدم <i>ólmadum</i> , and اولمماشم <i>ólmamishem</i> , I have not been.	
<i>Preterpluperfect Tense.</i>	
أولمماش ایدم <i>ólmamish idum</i> , and اولمماش ایدم <i>ólmađi idum</i> , I had not been.	
<i>Future Tense.</i>	
أولمايم <i>ólmaim</i> , اولمايغيم <i>ólmađiaghim</i> , and اولمزم كرك <i>ólmažem gerek</i> , I shall or will not be.	

Yazar, (olmak) fiilinin Tatar diyalektiğine göre de çekimini yapmıştır. Tatarca’da “bolmak” halinde olan “olmak fiilinin yazar tarafından çekimlenmiş hallerinden emir kipinde ve haber kipinden örnekleri **Şekil 24** ve **Şekil 25**’te görmekteyiz.

Şekil 24: Tatarca “Bolmak” “ Fiili Emir Kipinde Çekimi

IMPERATIVE MOOD.	
SING.	PLUR.
بول <i>bol</i> ,	بولونگیز <i>bolungiz</i> ,
بولغل <i>bolghil</i> ,	بولونگ <i>bolung</i> ,
بولغاي سن <i>bolghai sen</i> ,	بولغاي سز <i>bolghai siz</i> ,
بولادур <i>boladur</i> ,	بولادурингиз <i>boladuringiz</i> ,
болсун <i>bolşun</i> ,	болсунлар <i>bolşunlar</i> ,
بولغون <i>bolghun</i> ,	بولغونлар <i>bolghunlar</i> ,
بولغاي <i>bolghai</i> ,	بولغайлар <i>bolghailar</i> ,
بولадурсен <i>boladursen</i> ,	بولадурсунлар <i>boladursunlar</i> ,
be thou.	be you.
let him be.	let them be.

Şekil 25: Tatarca “Bolmak” Fiili Haber Kipinde Çekiminden Örnek

INDICATIVE MOOD.			
Present Tense.			
SING.		PLUR.	
بولامى bolamen, I am.		بولامىز bolamez, we are.	
بولاسى bolasen, thou art.		بولاسىز bolasez, you are.	
بولادي boladi, he is.		بولادىلار boladilar, they are.	
Imperfect Tense.			
SING.		PLUR.	
بولدىم boldim, I was.		بولدۇق bolduk, we were.	
بولدۇڭىز boldung, thou wast.		بولدۇڭىز boldungiz, you were.	
بولدى boldi, he was.		بولدىلار boldilar, they were.	
Second Imperfect Tense.			
SING.		PLUR.	
بولغانمىن bolghanmen, I was.		بولغانمىز bolghanmez, we were.	
بولغانسىڭىز bolghansen, thou wast.		بولغانسىز bolghansez, you were.	
بولغاندى bolghandi, he was.		بولغاندىلار bolghandurlar, they were.	
Preterite.			
SING.		PLUR.	
بولمىشمىن bolmishmen, I have been.		بولمىشمىز bolmishmez, we have been.	
بولمىشسىڭىز bolmishsen, thou hast been.		بولمىشسىز bolmishsez, you have been.	
بولمىشدۇر bolmishdur, he has been.		بولمىشدۇرلار bolmishdurlar, they have been.	
Second Preterite.			
SING.		PLUR.	
بولۇبمىن bolubmen, I have been.		بولۇبمىز bolubmez, we have been.	
بولۇبسىڭىز bolubsen, thou hast been.		بولۇبسىز bolubsez, you have been.	
بولۇبدى bolubdi, he has been.		بولۇبدىلار bolubdilar, they have been.	
Preterpluperfect Tense.			
SING.		PLUR.	
بولادۇرغانمىن boladurghanmen, I had been.		بولادۇرغانمىز boladurghanmez, we	} had been.
بولادۇرغانسىڭىز boladurghansen, thou hadst been.		بولادۇرغانسىز boladurghansez, you	
بولادۇرغاندى boladurghandi, he had been.		بولادۇرغاندىلار boladurghandurlar, they	

William Burckhardt Barker gibi bazı Batılı yazarlarca düzensiz ve eksikli fiil olarak tanıtılan (var) ve (vardur) fiillerini yazar da **düzensiz fiil** olarak tanıtmıştır. David's ayrıca haber, emir ve dilek kipleriyle sıfat-fiillerin çekimini de eserinin ilgili bölümünde göstermiştir. Ayrıca (vardur) fiilinin, (-dur) şeklinde de kullanılabileceğini belirten yazar, **Uygur** diyalektiğindeki “Bar” halini de vurgulamıştır.

Şekil 26: “Var”, “Vardur” / “dur” Düzensiz Fiillerinin Çekiminden Örnek

INDICATIVE MOOD.	
Present Tense.	
وار War, وارد Wardur, or د Dur, There is.	
SING.	PLUR.
بنم وار <i>benum war</i> , I have (there is to me).	بزم وار <i>biżum war</i> , we have.
سنک وار <i>şenuñ war</i> , thou hast.	سزک وار <i>şizun war</i> , you have.
انک وار <i>anun war</i> , or } he has.	انلرک وار <i>anlarun war</i> , or } they have.
واردur <i>wardur</i> ,	واردur <i>wardur</i> ,
Preterite and Imperfect Tense.	
وارايدى Warīdi, or وارايش Warīmish, There was.	
SING.	PLUR.
بنم وارايدى <i>benum warīdi</i> , I had.	بزم وارايدى <i>biżum warīdi</i> , we had.
سنک وارايدى <i>şenuñ warīdi</i> , thou hadst.	سزک وارايدى <i>şizun warīdi</i> , you had.
انک وارايدى <i>anun warīdi</i> , he had.	انلرک وارايدى <i>anlarun warīdi</i> , they had.
IMPERATIVE MOOD.	
وار اول <i>war ola</i> , or سنک وار اولسون <i>şenuñ war olşun</i> , have thou.	
SUBJUNCTIVE MOOD.	
Present Tense.	
وارايشه <i>warīseh</i> , if there be.	
Preterite and Imperfect Tense.	
وارسيدي <i>warşīdi</i> , if there was.	
PARTICIPLE PRESENT.	
وارايکن <i>warīken</i> , there being, having.	

(var) fiilinin olumsuzu “ (yok)” olarak verilmiştir. Konu ile ilgili çeşitli cümleler verilerek konu bitirilmiştir.

Zaman analizleri başlığında yazar, Türkçede zaman ifade eden kelimelerin başka bir zamana getirilen eklerle oluşturulduğunu belirtmiştir. Kitabını okuyan öğrencilerine verdiği örnekleri dikkatlice incelemelerini tavsiye eder. Zira örneklerde her şeyin çok net görülebileceğini ifade eder. Bu bağlamda ilgili başlıklarda ekler ve sözcüklere ekleniş şekilleri örneklenmiştir.

Şekil 27: Çatı, Kip ve Zaman

	Biçim	Anlam
Çatı	Etken, edilgen, ettirgen, oldurgan, işteş, bilinmez, dönüşlü, bildirici	Yapan, yapılan, yaptıran, birlikte yapma, yapanı bilinmez, var olan
Kip	İstek, emir, şart, gereklilik	İstek, emir, şart, gereklilik
Zaman	Geçmiş, şimdi, gelecek	Geniş, görülen geçmiş, öğrenilen geçmiş, şimdi, gelecek

Anlaşılır olması bakımından yazarın örneklerini bir tablo halinde verip kullanılan ekleri de tabloda belirteceğiz. Eklerin, Eski Türkçe, Eski Anadolu Türkçesi ve Türkiye Türkçesindeki hallerini ve yazarın kullanım şeklini de belirtmiş olacağız.

Şekil 28: Şimdiki Zaman Ekler Tablosu

Eski Türkçe	-ar/-er; -r
Eski Anadolu Türkçesi	-a/-e (> -ga/-gen>-gay/-gey
Türkiye Türkçesi	-makta/mekte; -mada/-mede, -yor

Şekil 29: Gelecek Zaman Ekler Tablosu

Eski Türkçe	-taçı/-teçi; -sık/-sik; -gay/-gey
Eski Anadolu Türkçesi	-ısar/-iser(istekle beraber),(sonlara doğru -açak/-eçek
Türkiye Türkçesi	-acak/-ecek

Şekil 30: Geniş Zaman Ekler Tablosu

Eski Türkçe	-ar/-er; -r, -ur/ür
Eski Anadolu Türkçesi	-ar/-er; -r, -ur/ür
Türkiye Türkçesi	-ar/-er; -r

Şekil 31: Görülen Geçmiş Zaman ve Öğrenilen Geçmiş Zaman Ekler Tablosu

	Görülen Geçmiş Zaman	Öğrenilen Geçmiş Zaman
Eski Türkçe	-tı/ -ti; -dı/-di	-mış/-miş
Eski Anadolu Türkçesi	-dı/-di; (bazen) -tı/-ti	-mış/-miş
Türkiye Türkçesi	-tı/-ti; -dı/-di, -tu/-tü; -du/-dü	-mış/-miş, -muş/-mü

Şekil 32: Şart, İstek ve Gereklilik Kipleri Ekler Tablosu

	Şart Kipi	İstek Kipi	Gereklilik Kipi
Eski Türkçe	-sar/-ser	-gay/-gey(>-ga/-ge)	...kergek
Eski Anadolu Türkçesi	-sa/-se	-a/-e	-ma+lı/-me+lı, -malu/-melü
Türkiye Türkçesi	-sa/-se	-a/-e	-malı/-meli

Dauids'in Türkçenin grameriyle ilgili bir diğer tespiti ise **haber (bildirme) kipleriyle ilgilidir**. Yazar, **emir, istek, dilek kipleriyle ek fiil** başlıklarıyla konuya devam etmiş ve konuyla ilgili örnek sözcükler vermiştir. Aşağıdaki tablolarda konularla ilgili verilen sözcük, ek ve zamanlar belirtilmiştir

Şekil 33: Haber bildirme kipi

Fiil	Ek	Zaman
Soilerum -	erum / urum	Şimdiki zaman
dogiurum - geliurum -	iurum	Gelecek zaman

dogur –		Şimdiki zaman
Dogmezem – dogmem-	mezem mem	Şimdiki zamanın olumsuzu
Dogur imishem dur	imişem, ,miş, , dur	Hikâye birleşik zaman
Geliurdum-	iur, dum	Hikâye birleşik zaman
Dogmish oldum- Dogur oldum- Dogmish degul imishem	, oldum, miş, degul	Miş’li Geçmiş zaman Değil- olumsuzluk takısı
Dogdgikim/ dogdgigm – /	dgik, dgak	Gelecek zaman
Dogmelium-	mehlu, im	Gelecek zaman- gerekliklik

Bir eylemde emir ifade edilirken ve bir iş, oluş veya hareketin olmasını, yapılmasını veya yapılmamasını emretmek için kullan kipe **emir kipi** denir. Bugün kullanılan emir kipleri şöyledir:

Şekil 34: Emir Kipi

Tekil:	Çoğul
1. kşi: ayım, eyim	1. kşi: alım, elim
2. kşi: ø	2. kşi: ın. in un, ün; nız, nız, nuz, nüz
3. kşi: sın, sin, sun, sün	3. kşi: sınlar, sinler, sunlar, sünler

Yazar emir kipi konusunda **şekil 34’te** görülen kelimeleri vermiş ve bu kelimelerin yazılışında kullanılan ekleri belirtmiştir. Konu hakkında teferruatlı bir açıklama yoktur.

Şekil 35: Emir Kipi

Sözcük	Ek
Kork-korkah=>	-
Korkghil => Gel imdi =>	ghil, imdi
Dogmeh =>	- meh

Yazar, **İstek kipinin** işlendiği başlıkta **Şekil’de** görülen örnek kelimeleri vermiş ve şu örnek cümlelerle de konuyu pekiştirmiştir: Kiashkeh bulaiki, Neh olaidi, Allah wirsen, Allah wirdi

Şekil 36: İstek Kipi

Sözcük	Ek	Zaman
dogem -	-	Şimdiki Zaman
dogmiem -	mi	Olumsuz
dogidum - dogeh idum-	idum / eh idum	Hikâye Birleşik Zaman
dogmish olam - ʎ	ʎ olam/ olem	Miş’li Geçmiş Zaman
dogmemish olam-		Miş’li Geçmiş Zaman Olumsuz

Ek fiil (Ek eylem), isim soylu sözcüklerin sonuna gelen ve bu isimlerin yüklem olmasını sağlayan ek halindeki fiildir. Ek fiil, basit zamanlı fiillerin sonuna da gelerek bu fiillerin birleşik zamanlı fiil olmasını sağlar. Ek-fiilin dört kipi mevcuttur. Bunlar **Geniş Zaman, Görülen Geçmiş Zaman, Öğrenilen Geçmiş Zaman** ve **Şart Kipleridir**. Yazar bu başlıkta, Görülen Geçmiş Zaman için “dogur mishidum” sözcüğünü örnek verirken, Öğrenilen Geçmiş Zaman bağlamında “dogurdum” sözcüğünü örnek olarak vermiştir. Kullanım şekilleriyle ilgili detaylı bir açıklama yapmayan yazar örnek vererek konuyu işlemiştir. Bu konuyla ilgili yazılan dip nottan, Meninski ve M.Jaubert’den yararlandığını öğreniyoruz. **Şekil 37’de** de yazarın konuyla ilgili örnekleri görülmektedir.

Şekil 37: Ek Fiil

Sözcük	Ek	Zaman
Dogurdum -	- -dum	Şimdiki zaman
Dogmezdum -	yerine	olumsuz
Dogur mishidum -		Geçmiş zaman
dogmish olurum -		Şimdiki zamanın hikâyesi

Şekil 31’de de görülen Şimdiki zamanın hikâyesi olarak verdiğimiz örnek için yazar, geçmiş zamanda veya hikâye birleşik zamanda “-miş” eki ve “olmak” fiili eklenerek yapılan oluşturulan zamanı Suppositive Present Tense olarak ifade etmiştir. Türkçede çok kullanılmadığı belirtilen bu zaman için şu sözcükler örnek olarak verilmiştir: dövmüş olurum (dövmüştüm), korkmuş olurum

Yazar, **Dilek Kipi** başlığında ilk olarak şimdiki zaman konusunu açıklamıştır. Eğer anlamını verdiğini söylediği kip için “döversem” sözcüğünü örnek olarak vermiştir. **Şimdiki Zamanın Hikayesi** olarak da “dövsem” sözcüğü verilmiştir. **Geçmiş zaman** bağlamında da “korkmuş olsam” örneği verilirken, **-miş’li Geçmiş Zaman** için “dövmüş olsaydım”, **Gelecek Zaman** için “dövecek isem” örnekleri

verilmiştir. Zarfların eklenmesiyle ilgili şu ekleri ve sözcükleri verip, örneklendirmiştir.

–dukten / – dukten, –meṣ den, evvel , korktuktan evvel, korkmazdan evvel

Bu konunun akabinde yazar, 28 sayfa boyunca “dövmek” ve “korkmak” fiillerinin çekimlendiği, **düzenli fiillerin çekimi, negatif fiillerin çekimi ve Pasif (edilgen) fiillerin çekimi** başlıklarıyla fiilleri analiz etmeye devam etmiştir.

Türetme ve Birleştirme başlığında yazar, Türkçede sözcüklerin **kök** ve **türemiş** şekillerde bulunduğunu belirtir. Kök halindeki sözcüklerin dile ait bir takım unsurlarla işlenerek türetilmesini **İsim Türetme** ve **Fiil Türetme** başlıklarıyla incelemiştir. Konuyla ilgili detaylı açıklama yapılmadan eklerin isim ya da fiil kökenli sözcüklere nasıl eklendiği belirtilmiş ve örnek sözcükler verilmiştir.

Türkçe bileşik sözcüklerin Türk edebiyatında kullanımını zarif bulan ve Türk edebiyatını bilemeyenlerin bile anlayacağı kadar anlaşılır tamlamalar olarak gören yazar; Farsçadan Türkçeye geçen bileşik sözcüklerin abartılı ifadeler olduğunu belirtir. Bu tamlamaları tam olarak anlamak için az da olsa Farsça bilinmesi gerektiğini vurgulayan yazar, Sir William Jones’ın Grammer of that Language adlı eserini tavsiye etmektedir. Türkçede bileşik sözcüklerin üç şekilde oluşturulduğu belirtilmiştir. İki isimden oluşan bileşik sözcükler, bir sıfat ve bir isimden oluşan bileşik sözcükler ile bir isim ve sıfat-fiilden oluşan bileşik sözcükler olarak ele alınmıştır.

Bu bölüm **İsim türetme** konusuyla başlanmış ve eklerin kullanımıyla ilgili örnekler verilmiştir. Yazar, **fiilden isim yapma eki** olan – idgi / dgi (-ıcı, -ici) eklerini örnekleriyle verdiği paragrafta isim-fiil forumundaki fiillerde mastar ekinin yerine bu eklerin getirildiğini belirtir. Örnek olarak da şu sözcükleri verir:

Bakmak - bakidgi

İrlamak - ırlaidgi- ل

Dilenmek - dilendgi

İsimden isim yapan eklerin örneklerle verildiği paragrafta şu ekler yer almaktadır: – dgi/ – tchi (-çı, -çi) Yazarın örnek verdiği sözcükler de şunlardır:

Kapı- Kapudgi – Taş – tashtchi-

Kelimelerin Farsça eklerle kullanımına örnekler veren yazarın kullandığı sözcükler ve sözcüklere gelen ekler şunlardır:

– gar/ –ger => günah - giunah **gar** , kifeş – kifesh**ger** –

- dar/ –ban => emek - emek**dar** – , shuter- shuter **ban** -

Yazarın isim mastar olarak ifade ettiği paragrafta ; – ish, – ish, – um, eh, – gu ekleri verilmiş ve şu sözcüklerle konu örneklendirilmiştir.

– ish, – ish => ırlamak – irlaish - ﻻ , inlemek- inlish -

eh, – gu => bilmek- bileh/bilgu - /

- um => atmak- atum –

Yazarın İngilizce “Local Noun” olarak Osmanlıca is “İsmi Kesret” olarak ifade ettiği “İsimden İsim Yapan Yapım Eklerinin” örneklendiği paragrafta –lik ve –lek ekleri verilmiştir. İğineh lik, donuzlek, misheh lik sözcükleri örnek olarak verilmiştir. İlerkeyen paragraflarda soyut kavramlarda kullanım şeklinden bahsedilmiş ve kol-kollik (kul-kulluk), behalu- behalulik (pahalı- pahalılık), biaz- biazlek (beyaz- beyazlık) örnekleri verilmiştir.

Farsça isimden isim yapma ekleri olan “-stan, -zar, -dÂn, -gÂh” yer ve zaman isimleri yapmakta kullanılır. Türkçede Farsça ödünçlemelerde yer alan bu eklere Yazar şu örneklerle yer vermiştir.

- istan = > Frank- Frankistan

– dan => kelemdan

– gah => khuab gah

dga => örnek verilmemiş

– zar => laleh zar

Bir kelimenin sonuna nispet y’esi denilen bir “î” getirilerek yapılan sıfata İsm-i Mensub denir. (osm. Sözlük: 451) Arapça gramer kuralı olan ismi mensub “sal, sel, li,lu, lık,luk,cıl,ci,cü” anlamlarına gelen sıfatları oluşturur. Bunun için ismin sonunda

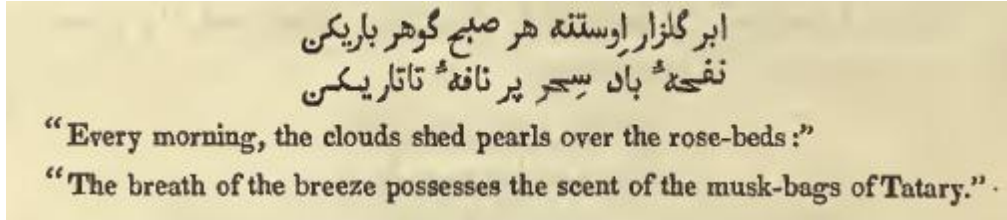
müenneslik tesi () varsa atılır, ismin son harfinin harekesi esre yapılır ve sonuna şeddeli bir ye () konulur. Ait olma anlamında kullanılan –lu, –li eklerini, yazarın İsmi Mensup olarak adlandırdığı bölümde kullanım şekilleriyle birlikte örnekler verilmiştir. İşte örneklerden bazıları: mal-mallu, akıl-akillu, su-suli, İstanbul-İstambollu, Pariz-Parizli

İyelik belirten ve renkler için kullanılan şu ekler verilmiştir: tcherdeh, yaghiz, fam, gun. Bu ekler için kullanılan örnekler ise şunlardır: biaz tcherdeh, karahyaghiz, zemerde fam, gulgun.

Farsça ve Arapçadan geçen ve Türkçede sıkça kullanıldığı söylenen son ek olarak; –sar, mend, var, ön ek olarak ise ba, zu ekleri verilmiştir. Örnek olarak da “tashar, hunermend, umidvar, ba vekar, zu dgian” verilmiştir.

Ön ek olarak kullanılan Farsçada isim tabanlarına getirilen pur eki için Mesihi'den bir beyitle örnek verilmiştir:

Şekil 38: Mesihi'den Bir Beyit Örneği

sahib, ehl ile ilgili de örnek veren yazar, Türkçede pek çok sıfatın fiillerle yapıldığı belirtilmiş ve şu ekler verilmiştir: kun, kun, ghun, ko, mish Örnek olarak kullanılan sözcükler ise şunlardır: duzmek- duzkun, katchmak- katchkun, parlamak – parlaghun, shishmak- shishko, okumak-okumish.

Yazarın “İsmi Tasgir” olarak ifade ettiği küçültme anlamı katan ve genelde sevimlilik ifade eden ekler şunlardır: dgik, dgek, tchik, tchek. “Babadgek, anatchik, kitabtchek” sözcükleri örnek olarak verilmiştir.

Küçültme anlamı katan diğer eklerin ise, büyük objelerin derecelendirilmesinde kullanıldığı belirtilmiş ve şu ekler verilmiştir: , , , bu ekler için verilen örnekler ise şunlardır: el-eldgik- eldgigez, kush-kushdgek-kushdgeghez.

Yokluk veya red anlamında kullanılan eklerden kelime başına eklenenler, na, bi, لا la, ghir; ekleri olup yazarın verdiği örnekler şunlardır: Na hekk, bi tchiareh, la yufhem. Sona eklenenler ise siz, degul ekleridir ve verilen örnekler şunlardır: tchengilsiz, billu degul

Bağlaç görevinde ya da bağlama amacıyla kullanılan ekler olarak hem, tash, dash ekleri tanıtılmıştır. Örnek olarak ise şu sözcükler verilmiştir: hemdum, hemsheher, hemshir, hemsaiieh, hemsofreh, hemsinor, khoadgiah tash, dushek tash, ayaktash, yoldash, karindash, serdash

Son olarak Türkçede bazı birleşik sözcüklerin önüne getirilen ve ön ek görevinde olan sözcüklerden bahsedilmiştir. **Şekil 39**'da da görüldüğü gibi sıfatlara getirilen ön ekler verilmiştir.

Şekil 39: Sıfatlarda Kullanılan Ön Ekler

حاضر اپ <i>ap hazır</i> , "quite prepared."	قوب قورو <i>kup kuru</i> , "entirely dry."
بوش بون <i>bom bosh</i> , "entirely empty."	بوزيوك <i>boz biuk</i> , "very large."
دپ دري <i>dip diri</i> , "all alive."	يم يشيل <i>yem ishîl</i> , "quite green."
سم سياه <i>sem şiah</i> , "wholly black."	بک بياض <i>ben biâz</i> , "quite white."
صپ صاري <i>sap sari</i> , "entirely yellow."	يام ياش <i>yam yash</i> , "very wet."
طوب طولو <i>top tolu</i> , "quite full."	ماس ماوي <i>maş mauî</i> , "all blue."
دوز دوهرو <i>doz doghru</i> , "all right."	ياب يالکز <i>yap yalenîz</i> , "all alone."
قپ قزل <i>kip kızıl</i> , "quite red."	

Fiil türetme başlığında ilk olarak Türkçe fiillerde kullanılan -lemek, -lamak, -lenmek, -lanmak, -lashmak ekleriyle birlikte, "muherlemek, avlamak, ferehlemek, atlanmak, bazarlashmak" örnekleri verilmiştir. Akabinde Türkçe, Farsça ve Arapça forumundaki bazı fiillerde kullanıldığı belirtilen yardımcı fiiller ve kullanılışları verilmiştir. Bu fiiller; "itmek, ilmek, kılmak, biurmak (buyurmak)" fiilleri olup şu örneklerle pekiştirilmiştir: tesliyeh itmek, sabit ilmek, siper kılmak, riaiet biurmak.

Verilen diğer fiiller ve örnekleri ise şunlardır: **bulmak** -kolaini bulmak, zufer bulmak, istila bulmak, vudgiud bulmak; **gelmek**- naz gelmek, rast gelmek, vudgiudeh gelmek; gustermek - iltifat gustermek; **İmek**- gham imek, giotek imek; **tchikmek** -

siklet tchickmek, ad tchikmek; **gurmek** - riaiet gurmek, ilik gurmek; **bilmek**- fali bilmek, ideh bilmek; **komak** - Sipar komak, atchmaz komak; **virnek** - dgian virnek, el eleh virnek; **almak**- tchashni almak, tchiog almak; **tchialmak** - nubet tchialmak, tcheng tchialmak.

Fiil türetiminde bitişik yazılan birleşik fiillere de değinilmiştir. ve harflerinin birleştirici bir unsur olduğu belirtilmiştir. Birleşik fiilin oluş biçimi şu örneklerle verilmiştir:

almak + komak : alıkomak

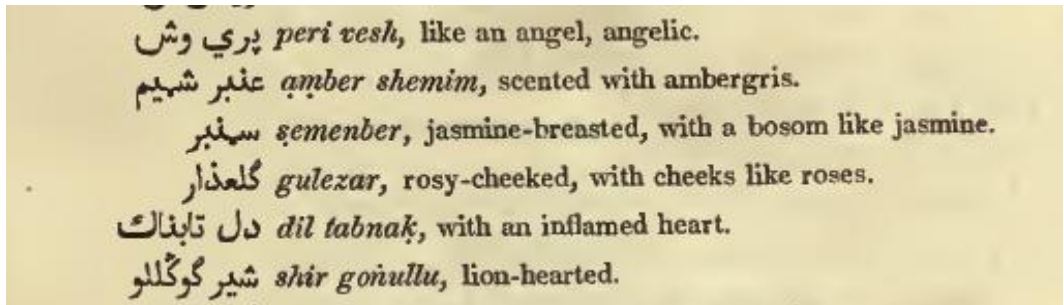
koimak + virnek: koiuvirmek

bulmak + virnek: bulivirmek/ buluvirmek

(olmak) ve (olunmak) yardımcı fiilleri de şu örneklerle pekiştirilmiştir: nazir olmak, hazir olmak, gushadeh olmak, maktul olmak, katil olunmak, mubdil olmak, tebdil olunmak.

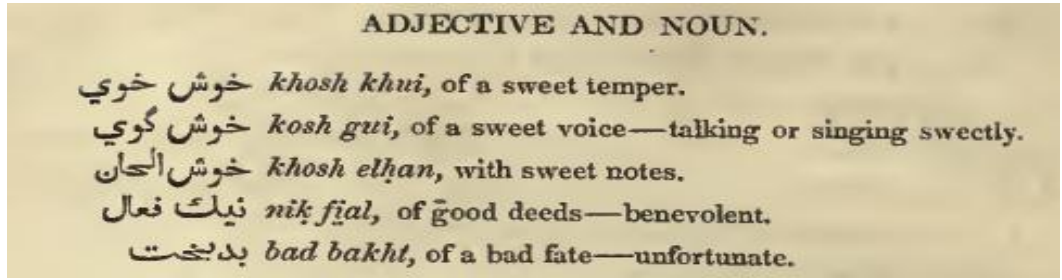
İki isimden oluşan birleşik sözcüklerin olduğu başlıkta **şekil 40'da** da görüldüğü gibi örnekler sıralanmıştır. 34 sözcük örnek olarak verilmiştir.

Şekil 40: İki İsimden Oluşan Birleşik Sözcükler

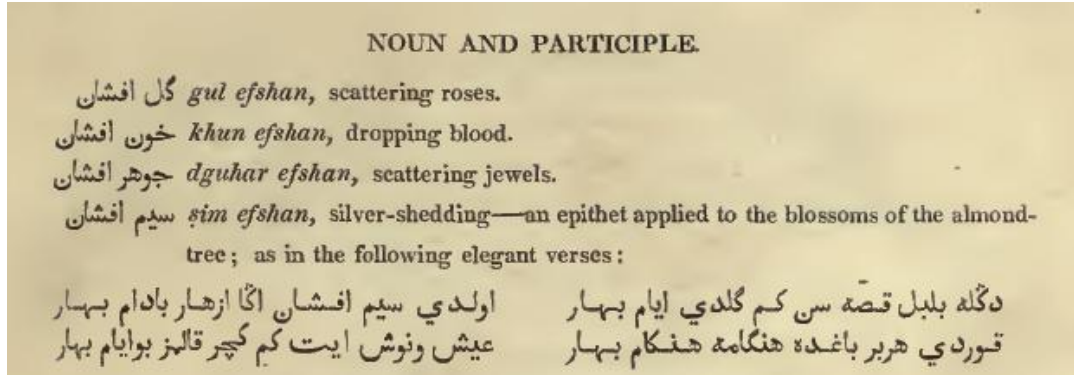
Bir sıfat ve bir isimden oluşan birleşik sözcükler için 30 adet sözcük **şekil 41'de** de görüldüğü gibi sıralanmıştır.

Şekil 41: Sıfat ve İsimden Oluşan Birleşik Sözcükler

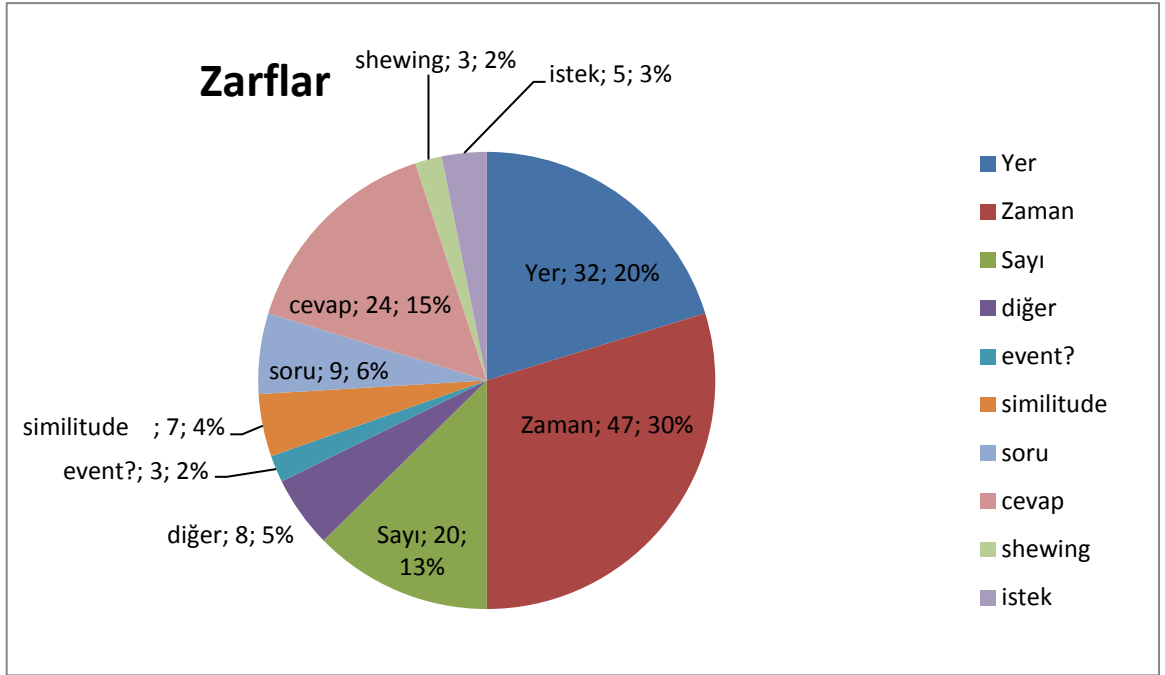
İsim ve ortaç başlığı altında 36 adet birleşik sözcük **şekil 42’de** olduğu gibi sıralanmıştır.

Şekil 42: İsim ve Ortaçtan Oluşan Birleşik Sözcükler

Zarflar konusunda yazar, zarf olarak kullanılan sıfatlardan bahsederek konuya başlamıştır. Eserde *hoş*, *güzel* ve *iyi* sıfatlarının kullanımından bahsedilmiş, *ileh* ve *üzereh* sözcükleriyle ilgili örneklerler verilmiştir. **Farsçadan** alınan *aneh* ve *yaneh* eklerinin kullanım biçimine örnek verilip zarflar türlerine göre sınıflandırılmıştır. **Şekil 41’de** yazarın türlerine göre sınıflan dırdığı zarflarla ilgili bir istatistik verilmiştir.

Şekil 41: Türlerine Göre Zarflar

Edatlar konusunu ön çekim edatlar ve sona eklenen edatlar şeklinde değerlendiren yazar, **ön çekim edatlarının** Farsça menşeli olduğunu belirtip bu edatları şöyle sıralamıştır: az (-den), pes (sonra), beh (içinde, ile), ba (ile), der (içinde), zir (altında), sui, mian (arasında), pish (önce), bi (-sız), aber (üzerinde), firud, (altında), zeber (üstünde), nazd (yakınında). Türkçede kullanılan edatlar ise şöyle sıralanmıştır: ara, art, orta, ileri, aşağı, alt, içeri, bin, üzeri, içeri, ghiri, yan, dip, dışarı, yukarı, karşı, taraf, kat, iç, öte yaka, beri yaka, ön.

Bazı edatlarla ilgili örnekler verildikten sonra nominatif (yalın), datif (-e hali), ablatif (-den hali) hallerinde bazı edatlar verilmiştir. Nominatif halde verilen edatlar; -de, -den, ile, -sız, dgelin, içeri, aşırı, gibi, için, dgeh sıralanırken datif halde; dek, değin, mukabil, göre, doğru, yakın, kerib edatları verilmiştir. Ablatif halde ise; ötürü, yana, hali, evvel, sonra, öte, beri, önden, mukaddem edatları verilerek konu sonlandırılmıştır

Bağlaçlar başlığında 32 bağlaç verilmiştir. **Şekilde** de görüldüğü gibi bağlaçların İngilizce karşılıkları ve Latin harfleriyle yazılmış halleri verilmiştir. Bu konuda kısa bir açıklamaya yapan yazar “**ve, ile**” bağlaçlarıyla ilgili örnek vererek bu bahsi bitirir.

Şekil 42: Bağlaçlar

CONJUNCTIONS.	
و <i>ve</i> , and.	انچق <i>andgak</i> , but.
د <i>deh</i> , and, likewise.	يا <i>ya</i> , or.
حتي <i>hatti</i> , so, also.	ياخود <i>yakhod</i> , or, either.
اگر <i>eger</i> , if.	هم <i>hem</i> , also.
مگر <i>meger</i> , but, except.	اما <i>emma</i> , but.
گرگ <i>gereğ</i> , } whether, either, or.	لكن <i>lakın</i> , nevertheless, notwithstanding.
گا <i>giah</i> , }	گند <i>gineh</i> , still, even.
بله <i>bileh</i> , also, not alone.	پس <i>peş</i> , then, now, but.
گرچه <i>gertcheh</i> , } although.	تا <i>ta</i> , since that.
اگرچه <i>egertcheh</i> , }	زیرا <i>zira</i> , for, because.
تک <i>tek</i> , provided that.	چون <i>tchun</i> , } since, when.
که <i>keh</i> , since, for.	چونکه <i>tchunkeh</i> , }
بویله <i>buileh</i> , } so, thus.	یوخسه <i>yokhsah</i> , else, save.
شویله <i>shuileh</i> , }	ایله <i>ileh</i> , with, and.
استر <i>ister</i> , or, either.	مادامکه <i>madamkeh</i> , whilst.
دخی <i>dakhi</i> , yet, still, also.	نه <i>neh</i> , neither, nor.

Ünlemler konusunda 24 ünlem İngilizce anlamlarıyla ve Latinize şekilleriyle verilmiştir. Bu konuda herhangi bir açıklama yahut örnek mevcut değildir.

Şekil 43: Ünlemler

INTERJECTIONS.	
ا <i>a</i> , O!	ا <i>ah</i> , Oh! Ah!
هاي هاي <i>hai hai</i> , Alas!	واي <i>vai</i> , Woe!
بره <i>bireh</i> , Ho!	با <i>ba</i> , Heigh!
با <i>ba</i> , No!	سوسا <i>suşa</i> , Hist! Hush!
ایوا <i>aivah</i> , Oh!	مدد <i>meded</i> , O help!
دریغ <i>derigh</i> , } Alas!	ا <i>akh</i> , Oh!
دریغا <i>derigha</i> , }	یا <i>ya</i> , O! Ho!
بهی <i>behi</i> , O!	بره <i>bireh</i> , } Hollo! Ho there!
زینهار <i>zinhar</i> , Take care!	هی <i>hi</i> , }
افرین <i>aferin</i> , Well done!	په <i>poh</i> , Fine! Well!
صوله <i>solah</i> , Get you gone!	په <i>poh poh</i> , Very fine!
هایده <i>haidah</i> , Go on!	فی گدر <i>fi gider</i> , Get you gone! Away!

Söz dizimi (sentaks) bölümü gramer bölümünün son konusudur. Bu bölümde önce İsim ve Sıfat tamlamalarından ve birleşik sözcüklerden bahsedilmiştir. Sıfatların

kullanımına dair kısa bilgiler verilmiştir. Zamirler ve fiiller konusunda da bazı detay konulara kısaca değinilmiştir. Yazarın bölümde Türkçeye dair tespitlerini şöyle sıralamak mümkün:

-in hali ve -den haline “bir” artikeli eklendiğinde -i ve -si eklerinin getirildiğini belirten yazar, sessiz harfle biten sözcüklere -i harfinin getirildiğini belirtirken ünlü ile biten sözcüklere -si harfinin getirildiğini ifade etmektedir. Örnek olarak ise; “dervişin biri, padişahlardan birisi, paşanın oğlu, paşanın babası” tamlamaları verilmiştir. Bu tanım ve örneklerin **belirtili isim tamlaması** olduğunu görüyoruz.

Bu konuya bugün **zincirleme isim tamlaması** adını verdiğimiz tamlama biçiminin izahıyla devam eden yazar, üç ismin bir araya gelince -i ve -si’ye ek olarak ikinci isme genitif yani ismin -in halinin getirileceğini ve üçüncü isme de -i veya -si eklerinin getirileceğini belirtir. Örnek olarak da, “paşanın oğlunun atı, paşanın oğlunun atlarından” tamlamaları verilmiştir.

“Paşa oğlu, paşa babası, Tuna suyu” gibi örnekleri yalın hal olarak belirten yazar, bugün **belirtisiz isim tamlaması** dediğimiz tamlama biçimini belgisiz olarak ifade etmiştir.

Sıfat olan sözcükten önce gelen yalın haldeki bir sözcüğün varlığıyla oluşturulan bir tamlamada ablatif halin kullanıldığı belirtilmiş ve tamlamalar örnek olarak verilmiştir: “demir kapı, altın zincir, demirden kapı, altından zincir.”

Bileşik sözcüklerde harfin çekime bağlandığını belirten yazar şu örnekleri vermiştir: guntcheh leb => guntcheh leblerineh

Genellikle isimsi sözcüklerin önüne getirilerek kullanılan sıfatların, cinsiyet, sayı ya da durumunda herhangi bir değişiklik olmadan kullanıldığı belirtilmiştir. Örnek olarak; eiu (iyi) adem => eiu ademlerin

Farsçadan Türkçeye geçen bazı sıfatları eklerken uyarlama yapıldığını Arapçada “izafetun lefziyetun” olarak adlandırıldığı belirtilmiştir Bu durumda ismin ya “ ” harfini alacağı ya da “esre” ile okunduğu belirtilmiştir. Örnek olarak, “ahui güzel”, “imishi sherin” (yemişi şirin) verilmiştir.

Sıfat olan bir sözcüğün, isimsi bir sözcüğe eklendiğinde bir isim gibi çekim aldığı belirtilmiş ve şu örnekler verilmiştir: bir sheheri azimeh dakhil oldum => bir azim shehereh dakhil oldum (bir azim şehre dahil oldum)

İsimlerle karşılaştırıldığında sıfatlar aldığı durumdan sonra eklenir diyerek “ondan yegdur”, “ademlerin güzeli” örnekleri verilmiştir.

Sayı sıfatlarının kullanımına da değinilmiş ve sayı sıfatlarının isme eklendiğinde isim gövdesinde çoğulluk olmayacağı belirtilmiştir “bin âdem”, “on sekiz yıl”, “iki kedah sherab” örnekleri verilmiştir.

Bir sıfatın ismin –den halinde olması ve çokluğu ya da isteği vurgulaması gerektiğinde isimsi bir sözcük kullanılacağı belirtilmiş ve “mihvehden dolu”, “akilden khali” örnekleri verilmiştir.

“Hacet, ihtiyaç, muhtaç” gibi sözcüklerin datif yani ismin –e halini alacağı belirtilmiş ve şu örnekler sıralanmıştır: “benum ireh hadgetim yoktur”, “benum maleh ihtiadgim yokdur.”

Uygunlu-, değer ve yetenek anlamı bildiren sıfatlar, layık, müstahak, talip, kadir, muvaffak, kabil, vakıf gibi sözcüklerin ismin e-halini alacağı belirtilmiş ve “zikre layık”, “katli müstahak”, “ilme talip” gibi örnekler verilmiştir.

Türkçede kesin olumsuzluk belirten sözcüklerde genellikle çift olumsuz sözcük kullanımı olduğunu belirten yazar, İngilizcede olduğu gibi sözcüklerin kendini nötrlemediği belirtilmiştir.

İşaret zamirleri konusunda da kısa bir bilgi veren yazar, “bu, şu ve o” zamirlerini açıklamıştır. En yakın nesneler için “bu”, biraz daha uzaktaki nesneler için “şu”, en uzaktaki nesneler için “o” zaminin kullanıldığını belirtmiştir.

Fiilleri yazarken fiilin yer tayininin, genellikle yalın halden önce gelip, kişi zaminine göre belirlendiğin belirten yazarın örneği şu şekildedir: onlar gittiler => gittiler

Fiillerde, 3.çoğul şahsın 3.tekil tekil şahıs için saygı ifadesi olarak kullanılabileceği belirtilmiş; “Muhammed Efendi ne buyurdular” örneği verilmiştir

Yazar, şahıslarla ilgili özel kullanım durumlarına 1.tekil şahsın 1.çoğul şahıs olarak kullanılabileceğini belirterek devam etmiş ve “gördüm” yerine “gördük” şeklinde kullanılabileceğini gösteren örneklerle izah etmiştir.

Hareket fiillerinin genellikle ismin –i halini aldığı, bununla birlikte eğer kesin bir ifade kullanılmazsa yalın hal gibi kullanılacağı belirtilmiştir. At aldım => bu atı aldım örneğinde olduğu gibi.

“İm” ve “olmak” yardımcı fiillerinin kullanımında yalın halin gerekliliğinden bahsedilmiş, “ismi İbrahimdur”, “babam vezir olmuştur” örnekleri verilmiştir.

Çekimi olmayan fiiller sahiplik belirtmek için kullanıldığında genitif yani ismin –in halini alacağı belirtilmiş, “kimindir bu ev”, “bu kitap onundur” örnekleri verilmiştir.

Sahiplik belirttiği ifade edilen “var” sözcüğünün genitif hali gerektirdiği belirtilmiş ve “bir avratın bir tavuğu var idi” cümlesiyle “var” sözcüğünün genitif hali örneklenmiştir. “var” sözcüğünün kullanıldığı cümlede “avrat” sözcüğü “ismin –in halini” almıştır.

Türkçede fiillerin yukarıda da sıralandığı gibi genellikle datif ve ablatif hal aldığı ifade edilmiştir. Bu konuya fiillerin aldığı datif ve ablatif hallerle ilgili kelime listeleriyle devam edilmiştir. Datif yani yönelme ifade eden ismin –e hali için 96, ablatif yani çıkma durumu ifade eden ismin –den hali için 50 adet örnek verilmiştir. Listenin sonunda da kullanımlarıyla ilgili kısa bir izahta bulunulup, örnekler verilmiştir.

4.2. Sözlük Bölümüne Yönelik Bulgu Ve Yorumlar

Sözlük bölümünde yazar, sözcükleri başlıklar halinde sınıflamıştır. 41 başlık ve 1359 sözcükten oluşan bu bölümde sözcük türlerine göre değil de niteliklerine göre sınıflama yapılmıştır. Sağda Osmanlı alfabesiyle yazılmış olan sözcük, ardından Latin harfleriyle yazılmış ve karşısında da İngilizce anlamları belirtilmiştir.

Şekil 44: Sözlük Bölümünün İlk Sayfası

VOCABULARY.					
ENGLISH.	PRONUNCIATION.	TURKISH.	ENGLISH.	PRONUNCIATION.	TURKISH.
D A Y S.					
Sunday,	<i>Bazar giuni,</i>	بازار گونی	Thursday,	<i>Pendg shembeh,</i>	پنجشنبه
Monday,	<i>Bazar ertesi,</i>	بازار ertesi	Friday,	<i>Dgiumah,</i>	جمعه
Tuesday,	<i>Şali giuni,</i>	صالی گونی	Saturday,	<i>Dgiumah ertesi,</i>	جمعه ertesi
Wednesday,	<i>Tchehar shembeh,</i>	چهارشنبه			
MONTHS.*					
SOLAR MONTHS.					
January,	<i>Kianuni sani,</i>	كانون ثاني	July,	<i>Temuz,</i>	تموز
February,	<i>Shubat,</i>	شباط	August,	<i>Ab,</i>	اب
March,	<i>Mart,</i>	مارت	September,	<i>Eülul,</i>	ايلول
April,	<i>Nisan,</i>	نيسان	October,	<i>Tesherini evel,</i>	تشرين اول
May,	<i>Aiar,</i>	ايار	November,	<i>Tesherini sani,</i>	تشرين ثاني
June,	<i>Haziran,</i>	حزيران	December,	<i>Kianuni evel,</i>	كانون اول

Sözlük bölümüyle ilgili herhangi bir açıklama yapmayan yazar, sözcükleri şu başlıklar altında vermiştir:

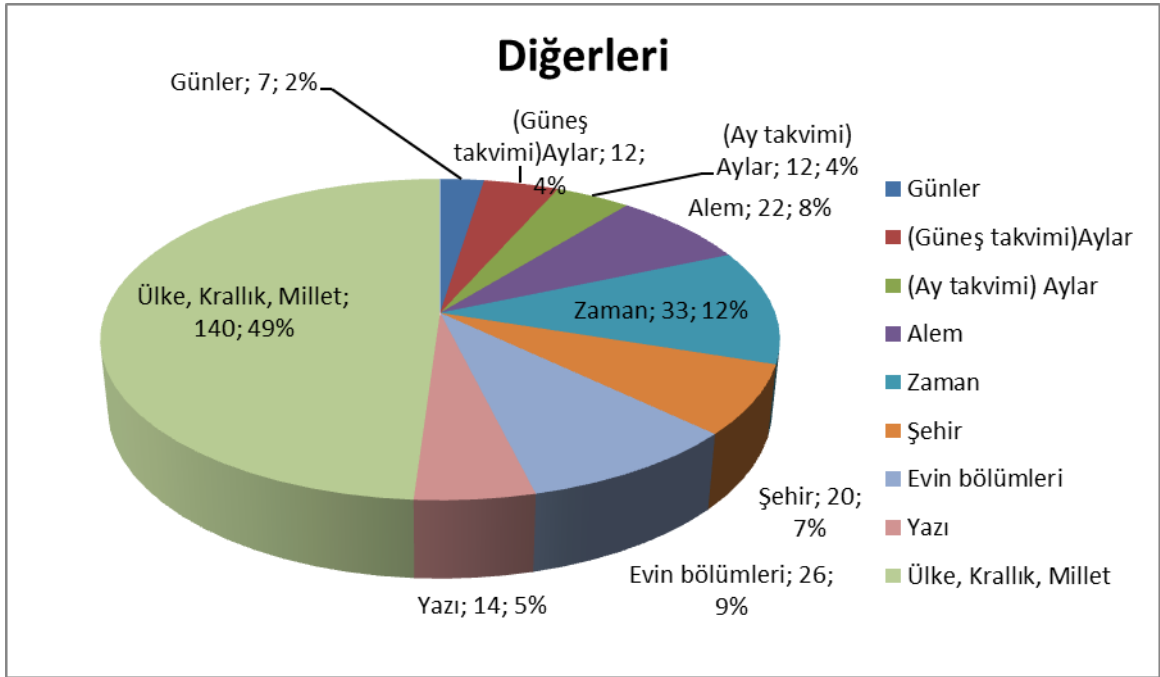
Günler, başlığında haftanın yedi günü verilmiştir. Bugün Türkçede pazartesi ve cumartesinde görülen hece düşmesini görmemekteyiz. Perşembe, penç şenbe; Çarşamba cehar-şenbe şeklinde Farsçada olduğu gibi yazılmıştır.

Aylar, Güneş ve Ay takvimine göre ayrı ayrı verilmiştir.

Alem başlığında 22 sözcük vardır. Bu başlıkta yer alan sözcükler, “Dünya, Cennet, Cehennem, Melek, Mahluk” gibi kavramları ihtiva etmektedir.

Zaman başlığında, 33 sözcük yer almaktadır. “Sabah, akşam, ikindi” gibi zaman kavramları yer aldığı gibi, “Ezeli, Ebedi, Nihayet” gibi kavramlar da yer almaktadır.

Şekil 45: Sözlük Bölümünde Yer Alan Diğer Başlıklar

Diğerleri adıyla Şekil 45’de görüldüğü gibi bir sınıflandırma, diğer grafiklerde olduğu gibi bize aittir. Sözlüğün dağarcığı hakkında genel bir fikir edinilmesi adına böyle bir sınıflandırma yoluna gidilmiştir.

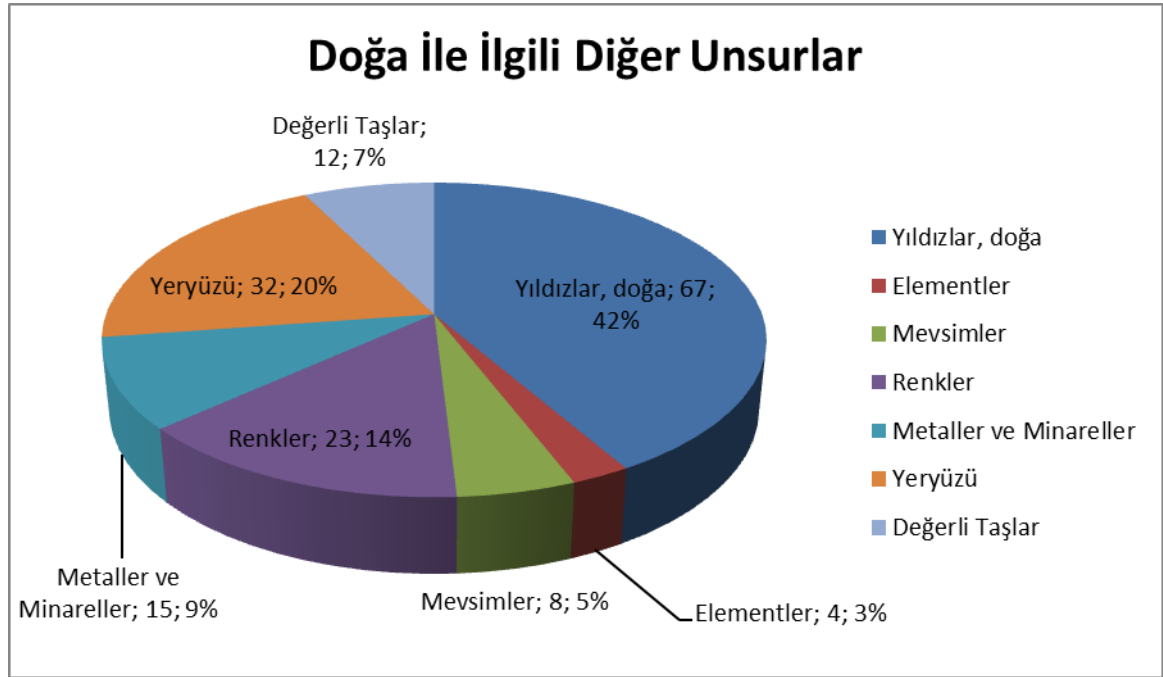
Şekil 45’de de yer alan **evin bölümleri** başlığı 26 sözcükten oluşmaktadır. “oda, mutfak, kuyu, çeşme, avlu, duvar, harem, selamlık” gibi sözcükler yer almaktadır.

Yazı başlığında 14 sözcük yer almaktadır. Yazıyla ilgili unsurlardan oluşan başlıkta “mürekkep, mühür, mektup” gibi sözcükler yer almaktadır.

Şehir başlığında 20 adet sözcük vardır. Bu başlıkta yer alan sözcükler şehir hayatında yer alan bazı mekânlarla ilgilidir. “köprü, sokak, saray, dükkân, pazar, hamam, medrese” gibi sözcüklerden oluşmaktadır.

Ülke, krallık ve millet başlığında 140 adet yer adı yazılmıştır. Misal, ülkeler arasında “Yeni Dünya” adıyla verilmiş “Amerika”, “Rus memleketi”, “Tataristan, Acemistan” gibi ülke adları yer almıştır. İngilizce “Turkey” sözcüğü “Osmanlı vilayeti” olarak verilirken, İngilizce “an Ottoman” sözcüğü “Osmanlı” olarak verilmiştir. Bu başlık altında “Anadolu, Kürdistan” gibi bölge adları verildiği gibi “Diyarbakır, Trabzon, Paris, Londra, Halep, Selanik” gibi şehir adları da verilmiştir. “Sakız adası, Malta adası, Kıbrıs, Balkan dağları, Fıra ve Nil” gibi sözcükler de mevcuttur.

Şekil 46: Sözlük Bölümünde Yer Alan Doğa İle İlgili Başlıklar

Şekil 46’da da doğa ile ilgili unsurların sözcük dağılımı gösterilmektedir.

Yıldızlar ve Doğa başlığında 67 sözcük bulunmaktadır. “Güneş, ay ve yıldız” gibi gök cisimleri ve “dolu, kar, poyraz, sulu sepken” gibi doğa olayları verilmiştir. Ayrıca astrolojide yer alan on iki burcun da adı bu başlık altında verilmiştir.

Element başlığında dört element verilmiştir. **Mevsimler** bölümünde ise dört mevsimin adının dışında, “dört mevsim, orak zamanı, gül mevsimi, eyyamı bahar” gibi kavramlar verilmiştir. Toplamda 8 sözcük yer almaktadır.

Renkler başlığında 23 renk adı verilmiştir. Bunlar arasında “ devetüyü, ateş rengi, zafrani, sud mavisi, meneviş” gibi sözcükler yer almaktadır.

Metal ve Minareller başlığında 15 sözcük yer almaktadır.” Mürdesenk, demir, kükürt, kalay” gibi sözcükler yer almaktadır.

Yeryüzü başlığında 32 sözcük yer almaktadır. “ toprak, kara, orman, dere, körfez, Akdeniz, Karadeniz, sel ve göl” gibi sözcükleri görüyoruz.

Değerli taşlar başlığında 12 adet değerli taş adı görüyoruz.

Şekil 47’de de görüleceğiz üzere insanla direkt ilgili unsurların sözcük dağılımı yer almaktadır. Meslek, anatomi ve hastalıklarla ilgili sözcüklerin yoğunluğu dikkat çekmektedir.

İnsan soyuyla ilgili kavramlardan oluşan başlıkta 14 sözcük yer almaktadır. “erkek, kadın, evli kadın, bekâr, çocuklu” gibi kavramlar bu başlıkta toplanmıştır.

Duyu organlarıyla algılanan kavramların yer aldığı başlıkta 10 sözcük vardır. “Boya, ses, fena koku” gibi sözcükler yer almaktadır.

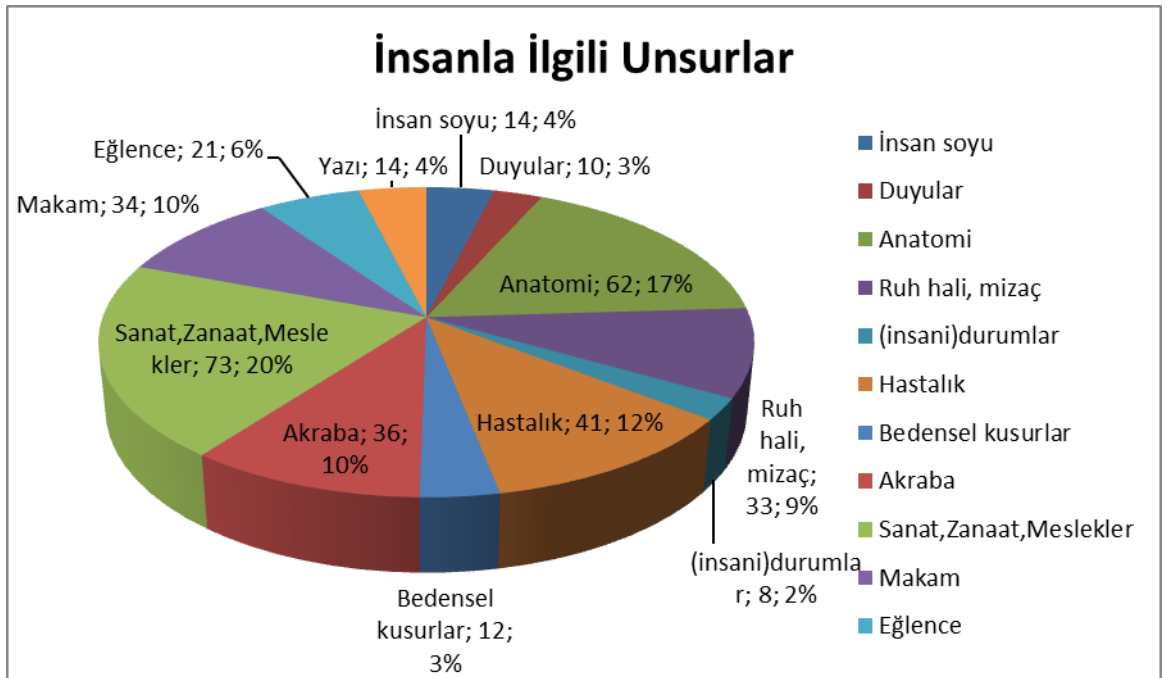
Anatomi ile ilgili kavramların yer aldığı başlık 62 sözcükten oluşmaktadır. “diş, ağız, çene, sinir, göbek, bağırsak” gibi sözcükler vardır.

Mizaç ve ruh halini ifade eden sözcüklerin toplandığı başlıkta 33 sözcük mevcuttur. Bu başlıkta “akıl, zihin, merhamet, rahmet, utanma, haset, dargınlık” gibi sözcüklere yer verilmiştir.

İnsani özelliklerin 8 sözcükle belirtildiği başlıkta, “aksırmak, öksürmek, gülmek, nefes” gibi sözcükler verilmiştir.

Hastalık başlığında 41 tane hastalığın adını görmekteyiz. “diş ağrısı, hararet, kızamık, ishal, verem, tutarik (epilepsi)” gibi pek çok hastalığın adı yer almaktadır.

Şekil 47: Sözlük Bölümünde İnsanla İlgili Unsurların Yer Aldığı Başlıklar

Bedensel eksikleri ise başka bir başlıkta toplayan yazar bu bölümde 12 sözcüğe yer vermiştir. “sağır, dilsiz, çolak, topal” gibi sözcüklerin yanı sıra “peltek, bodur” gibi sözcükler de vardır.

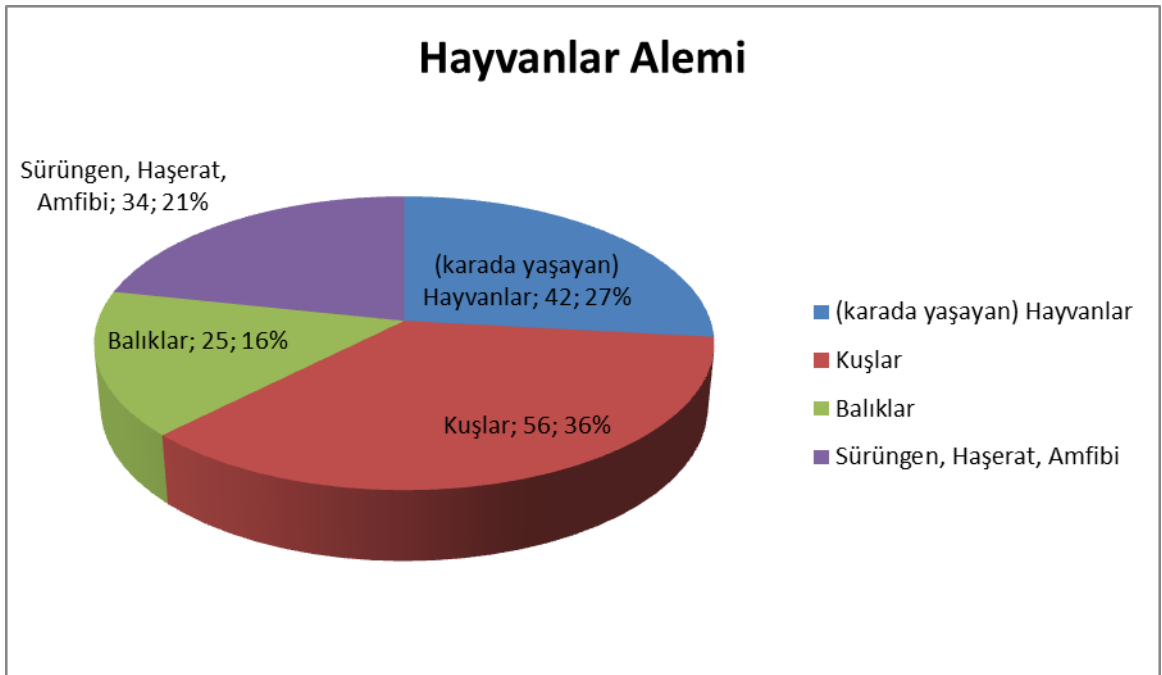
Akraba isimlerinin yer aldığı başlıkta 36 sözcüğe yer verilmiştir.” Baba, ana, büyük validenin anası, amcaoğlu, gelin, kayın, baldız” gibi sözcükler yer almaktadır.

Sanat, zanaat ve meslekler başlığında 73 sözcük yer almaktadır. “ fıçı, kuşbaz, şamdancı, sütçü, kuşbaz, mimar, terzi, berber” gibi sözcükler yer almaktadır.

Makam başlığında ise, 34 makamın adı verilmiştir. Bu makam adları arasında “ padişah, şehzade, sultan” gibi Osmanlıda kullanılan unvanlar olduğu gibi “şah, kraliçe, mirza” gibi unvanlar da yer almaktadır. Devlet kademesinde belli görevlerde bulunan kişilere verilen “veziri azam, müftü, defterdar, beylerbeyi, paşa, ulema” gibi bazı unvanlara da yer verilmiştir.

Eğlence başlığında 21 sözcük yer almaktadır. “satranç, çengi, tavla oyunu” gibi sözcüklerin yanı sıra satranç ve tavla gibi oyunlara ait malzemelerin de adı verilmiştir.

Şekil 48: Sözlük Bölümünde Yer Alan Hayvanlar Alemi ile İlgili Başlıklar

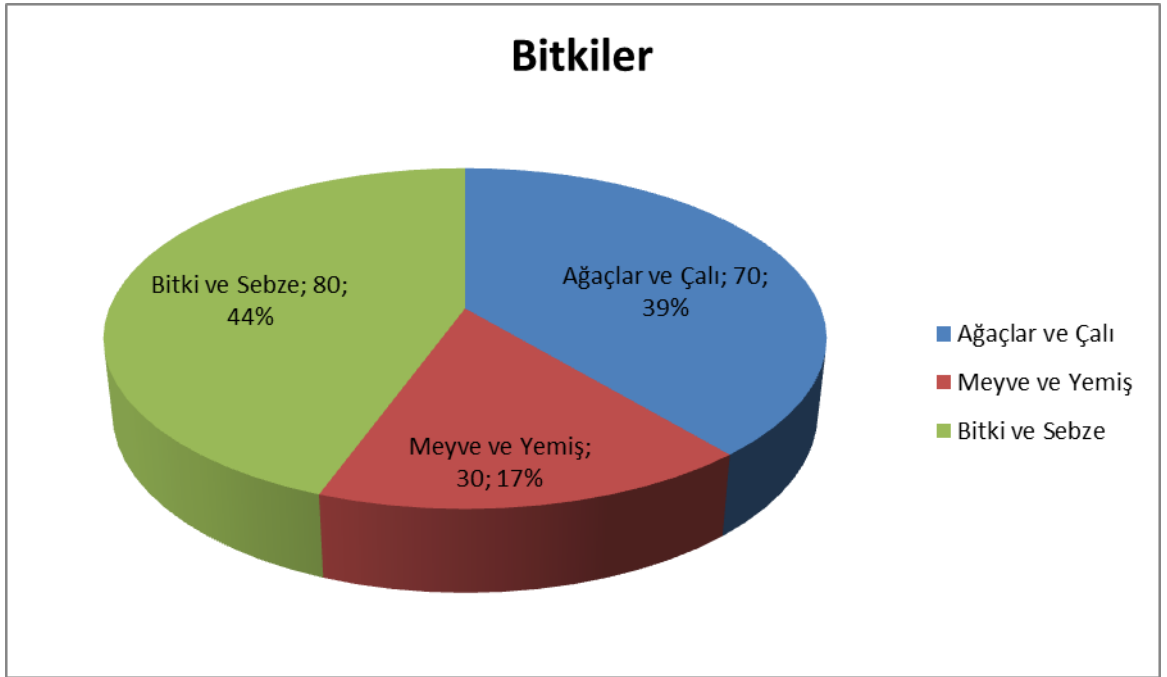

Şekil 48’de görüldüğü gibi **Hayvanlar** hakkında toplamda 123 sözcük veren yazar, bunları farklı başlıklarda toplamayı tercih etmiştir. Kuşlarla ilgili sözcüklerin daha fazla olduğu gözlemlenmektedir.

Öncelikle “**Hayvanlar**” başlığı altında 42 hayvan adına yer verilmiştir. “aslan, kaplan, kurt, deve, beygir, tilki, kedi” gibi karada yaşayan hayvan adları verilmiştir.

Kuşlar başlığında 56 tane kuş adı verilmiştir. **Balık** başlığında ise 25 çeşit balığın adına yer verilmiştir. **Sürüngen, haşarat ve amfibi** türünden hayvan adlarının yer aldığı başlıkta bu türe ait 34 sözcüğe yer verilmiştir.

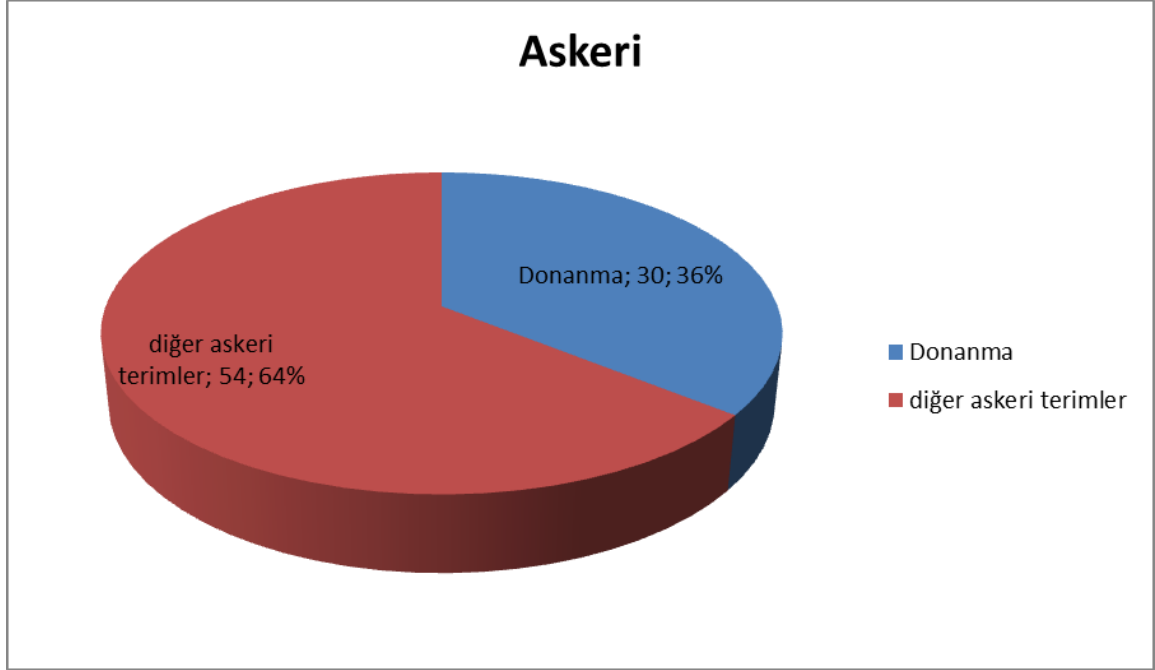
Şekil 49: Sözlük Bölümünde Yer Alan Bitkilerle İlgili Başlıklar

Şekil 49 ‘da da görüldüğü gibi bitki örtüsü hakkında toplamda 113 sözcük veren yazar, onları da tasnifleyerek farklı başlıklar altında vermeyi tercih etmiştir. **Ağaçlar ve Çalı** başlığı altında 70 çeşit ağaç adı görülmektedir. **Meyve ve yemişlerin** olduğu başlıkta ise 30 sözcük yer almaktadır. **Bitki ve sebze** başlığı altında 80 türün adını

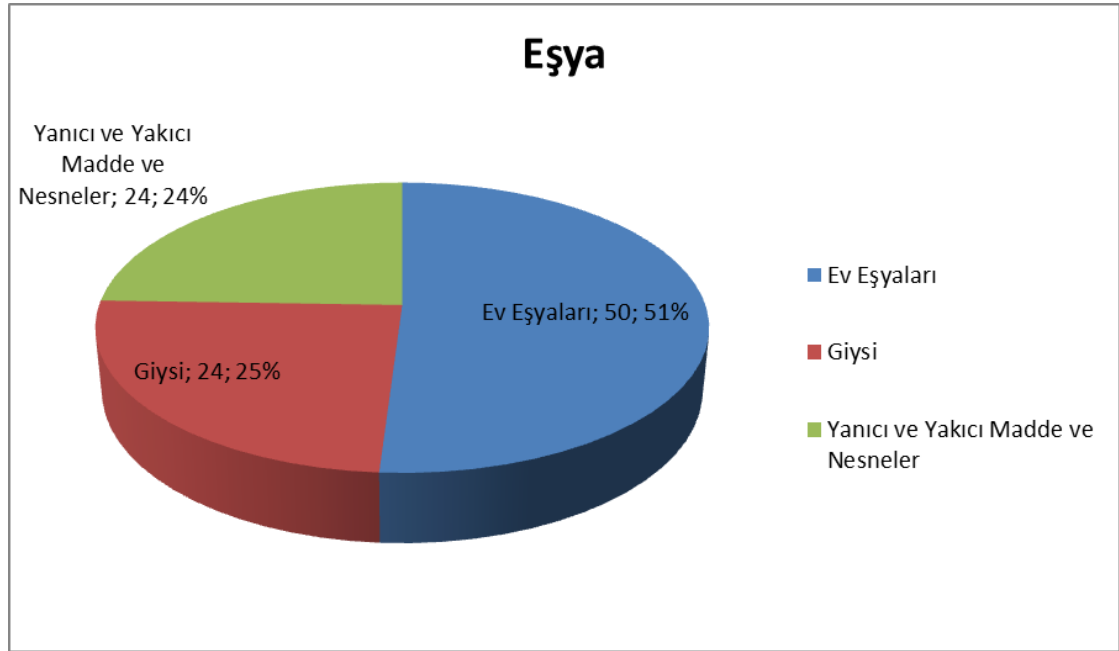
görmekteyiz. Bunlar arasında “tere, rezene, papatya, dulavrat otu, pelin, çay, kereviz, pancar, hindiba” gibi bitkiler yer almaktadır.

Şekil 50: Sözlük Bölümünde Yer Alan Askeri Terimlerle İlgili Başlıklar

Şekil 50’de görüldüğü gibi askeri terimlere 84 sözcükle yer verilmiştir. **Donanmaya** ayrı bir başlıkta 30 sözcükle yer verilmiştir. **Askeri** unsurların yer aldığı diğer başlıkta ise 54 sözcük yer almaktadır. “hisar, bölük, ordu, siper, dizgin, sipahi” gibi terimler yer almaktadır.

Şekil 51: Sözlük Bölümünde Yer Alan Eşyaya Ait Başlıklar

Ev eşyaları başlığında 50 adet nesne adı görüyoruz. Bunlar arasında “kazan, anahtar, mandal, ibrik, ip” gibi sözcükler yer almaktadır.

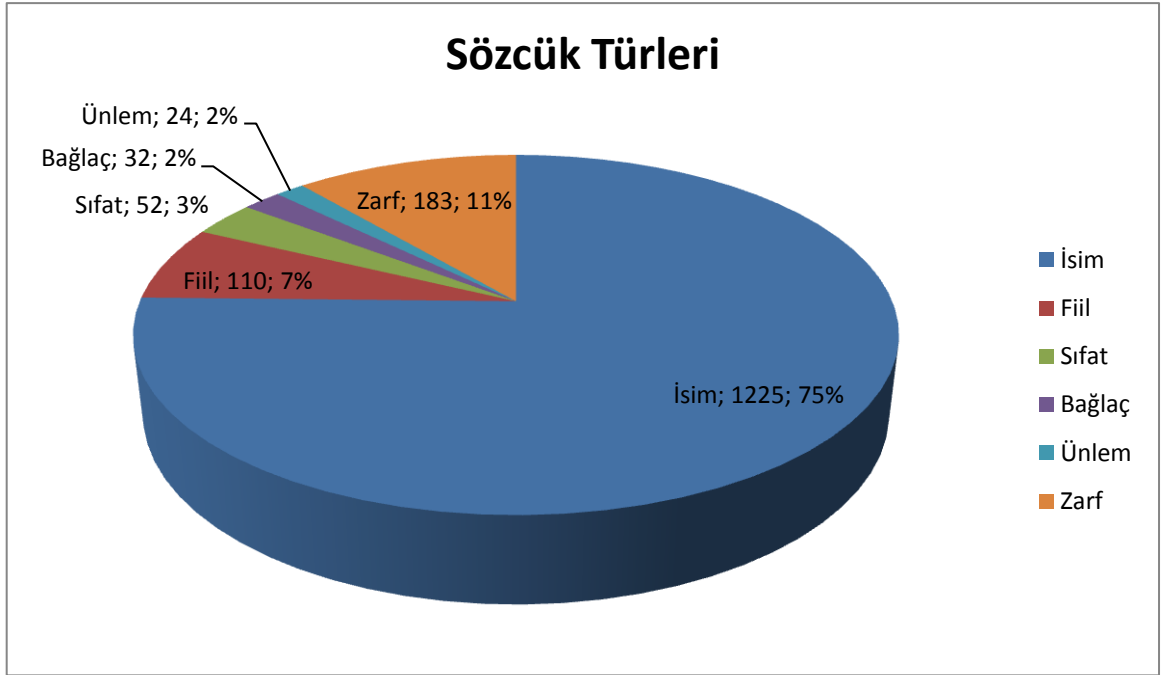
Giysi başlığında 24 sözcük yer almaktadır. Bu sözcükler arasında “esbap, kalpak, zebun, kuşak, çizme, düğme, ilik” gibi sözcükler yer almaktadır.

Yanıcı ve yakıcı madde ve nesnelerin yer aldığı, ateşle ilgili unsurlar olarak nitelendirilen başlıkta 24 adet sözcük yer almaktadır. Bu sözcükler arasında “ateş, ocak, fırın, ateş közü, mum, kül, kurum, kibrit” gibi sözcükler vardır.

Bu başlıklar haricinde **Nitelik** ve **Fiiller** başlıklarında iki başlık daha yer almaktadır. **Nitelik** başlığında 52 sözcük **Fiiller** başlığında 110 sözcük yer almaktadır. Nitelik başlığında “ uslu, büyük, küçük, dar, kolay, temiz, yaramaz, kolay, kuru” gibi sözcükler yer almaktadır. **Şekil 52’de** görüldüğü üzere sözlükte yer almayan ancak yazarın ilgili başlıklarda verdiği sözcüklerde eklenmiştir. **Ünlem** ifade eden sözcükler 24 adet iken, **bağlaç** türündeki sözcük sayısı 32’dir. 183 adet **zarf** da grafiğe eklenmiştir.

Buna göre 1225 sözcükle en fazla paya sahip sözcük türü **isimlerdir**.

Şekil 52: Sözcük Türlerinin Oransal Dağılımı

4.3. Diyalog Bölümüne Yönelik Bulgu ve Yorumlar

Sözlük bölümünden sonra gelen, dokuz başlık altında verilen diyaloglarda kişiler belli değildir. Bazı cümle kalıplarının alternatifleri de verilmiştir. Cümleler, İngilizce, Osmanlı alfabesi ve Osmanlıcanın Latinize şekilleriyle verilmiştir. Verilen cümleler ilgili başlıktaki olay akışına uygun verilmiştir. Metinlerin çok yeterli olduğunu söylemek mümkün değil. Bu diyalog metinlerinden yola çıkarak, kitabın bir yabancı için rehber/kılavuz kitabı olmaktan uzak olduğunu söyleyebiliriz.

Bu diyalog başlıkları sırasıyla şunlardır:

Selamlama; 63 cümle kalıbından oluşan bu başlıkta birbirleriyle karşılaşmış iki kişinin konuşabileceği diyaloglardan oluşmaktadır. “Sabahınız hayır ola Efendim”, “Hoş geldiniz sultanım, efendim/ sefa geldiniz” , “Akşamınız hayır ola”, “Agamın size selamı var” gibi cümle kalıplarını görmekteyiz. **Şekil 53’de** bu başlıktan bir bölüm görülmektedir.

Şekil 53: Selamlama Bölümünden Bir Kesit

MODES OF SALUTATION.

Good morning, Sir!	<i>Sabahınız kheir ola Efendim.</i>	صبحاڭز خیر اولا افندیم
You are welcome.	<i>{ Khosh geldunuz şulţanum, efendim, or Şefa geldui. }</i>	خوش گلدڭز سلطانم افندیم صفا گلدڭ
How are you?	<i>Keifünüz éiu-mi.</i>	کیفڭز ایومی
How are you, Sir?	<i>N'asl şiz şulţanum.</i>	نه اصل سز سلطانم
Very well.	<i>Éiu, khosh.</i>	ایو خوش
How do you do?	<i>Mizadgi sherifünüz n'asl dur.</i>	مزاج شریفڭز نه اصل در
Well, thank God! How are you?	<i>Shukur, ya şiz nidgeh şiz.</i>	شکر یاسز نجه سز
I am glad to see you in good health!	<i>{ Şizi sagh şelim gurdukmeden şevinurum. }</i>	سزی صاغ سلیم گورد کیدن سونرم
I am, thank God! in perfect health.	<i>Allaheh shukur khosh iz.</i>	اللهه شکر خوش ایز
Well met!	<i>Khosh bulduk şulţanum.</i>	خوش بولدق سلطانم
Good-day!	<i>Bu waktunuz kheir ola.</i>	بو وقتڭز خیر اولا
Good-bye, Sir!	<i>{ (lit. May your end be fortunate!) Akibetünüz kheir ola şul- şanum. }</i>	عاقبتڭز خیر اولا سلطانم
Your servant, Sir!	<i>{ (lit. I kiss your hand!) Bendeñüz el üper. }</i>	بندهڭز ال اوپر

Yeme ve İçme başlığı altında 34 adet cümle kalıbı görmekteyiz. “Ne istersiniz sultanım”, “kuzu eti yok mu”, “şarabını getir”, “ne istersiniz buyurun ağalar” gibi cümle kalıplarında oluşan bir diyalog vardır. Şekilde bu bölümden bir kesit görülmektedir.

Şekil 54: Yeme-İçme Bölümünden Bir Kesit

OF EATING AND DRINKING.

Have you any thing ready for breakfast?	<i>{ Kahvehaltiyeh hazır bir shiin yokmi. }</i>	قهوةالتییه حاضر بر شییک یوقی
What do you wish, Sir?	<i>Neh istersiz şulţanum.</i>	نه استرسز سلطانم
Have you any lamb?	<i>Kuzi eti yokmi.</i>	قوزی اتي یوقی
Yes, Sir.	<i>Evet şulţanum.</i>	اوت سلطانم
Very well: get some wine, and put it to cool.	<i>{ Pek éiu war sherabtcheğ ve sootmagheh ko. }</i>	پک ایو وار شرابچک و صوتیغه کو
One of my friends breakfasts with me.	<i>{ Doştlarimdan birisi gelub benim ileh kahvahalti idehdgik. }</i>	دوستلرمدن بریسی گلوب بنم ایله قهوةالتی ایدهجک

Üçüncü diyalog başlığına da **Türkçe Konuşma** adı verilmiştir ve 18 cümle kalıbından oluşmaktadır. “Türkçeyi iyi söylemek için sık sık söylemek gerek”, “Korkma Türkçe söylemek o kadar güç değil” gibi cümle kalıpları yer almaktadır. Aşağıdaki **şekil 55**’de bölüme ait diyaloglardan bir bölüm görülmektedir.

Şekil 55: Türkçe Konuşma Bölümünden Bir Kesit

TO SPEAK TURKISH.

They say that you are well versed in the Turkish Language.	<i>Turktchehyi kıamül bilürşin dirlir.</i>	ترکچه یی کامل بیلورسن دیرلر
I wish it were so.	<i>Allah virek üileh ôlaidi.</i>	الله ویره اویله اولیدی
I assure you I have been told so.	<i>İnan keş baña üileh didiler.</i>	اینان که بگا اویله دیدیلر
Perhaps I have spoken a few words, which I got by heart.	<i>Belki ezberden ügrendighim bir katch şuşi bilmish ôlam.</i>	بلکی ازبردن اوگرندهم بر قاق سوزی بلش اولم
How fortunate you are, to speak so many languages !	<i>Neh mutleq saña keş bukadar dîl bilürşen.</i>	نه متلع سگا که بوقدر دل بلورسن
It is very necessary to know them.	<i>Anlari bilmek pek lâzım dur.</i>	انلری بلمک پک لازم در
On that account I have asked you to teach me Turkish.	<i>Anuñ itchiun ridgia ideruz keş bîzeh turktcheş ôgredeşen.</i>	انک ایچون رجا ایدرز که بزه ترکچه اوگرده سن
Do you not understand what I say ?	<i>Soılduklerumi anılamazmısen.</i>	سویلدکلرمی اگلزمیسن
I understand, but I cannot speak.	<i>Anılarum andgiak soıliehemem.</i>	اگلرم انجق سویلیهمم

Yazı ile ilgili diyalogların geçtiği bölümde 27 adet cümle kalıbı yer almaktadır. **Şekil 55**’den de anlaşılacağı üzere mektup yazma üzerine bir diyalog verilmiştir.

Şekil 56: Yazma Bölümünden Bir Kesit

OF WRITING.		
Is not this Post-day?	<i>Bugiun pošta giuni deîul mi,</i>	بوگون پوشتا گونی دگلی
Why?	<i>Nitchiun.</i>	نیچون
Because I have a Letter to write.	<i>Bir mektub yazadgikim.</i>	بر مکتوب یازاجکم
Whom do you write to?	<i>Kimeh yazadgekşen.</i>	کیه یازاجکسن
To my Brother.	<i>Kardashimeh.</i>	قرداشیه
Give me a sheet of paper, a pen, and some ink.	<i>{ Kiaghid ileh kelem ve murekkeb } vir bana.</i>	کاغذ ایله قلم و مرکب ویر بنا
Step into my closet: you will there find all that you require.	<i>{ Ódayeh girun isteduklerunuzu } bulursız.</i>	اوطیه گیرئ استدکلرگزری بولورسز
There is no pen.	<i>Kalem yoktur.</i>	قلم یوقدر

Aalışverişle ilgili diyalogların geçtiği bölümde uzun diyaloglar da yer almaktadır. Bu uzun diyaloglarla birlikte 37 cümle kalıbı gözlemlenmektedir.

Şekil 57: Alışveriş Bölümünden Bir Kesit

OF BUYING AND SELLING.		
Pray, Sir, come here. Have you need of any thing?	<i>{ Gel tchelebi bir shei lazım mi. }</i>	گل چلبی بر شی لازم می
I have: but whether you have what I want, I do not know.	<i>{ Lazım dur emma şızdeh varmi } bilmem.</i>	لازم در اما سزده وارمی بلیم
Say what you require — what you seek.	<i>{ Şöleniz neh lazım dur neh } istersiz.</i>	سویلنیز نه لازمدر نه استرسز
I want a handsome good cloth.	<i>Bir güzel ve éiu tchoha isterim.</i>	بر گوزل و ایو چوقه استرم
Come in, Sir: you will here find the best cloths in Constantinople.	<i>{ Buiur itchru İstambolun en éiu } tchohalari bundah bulunur.</i>	بیور ایچرو استانبولئ ائ ایو چوقه لری بونده بولنور
I am not ashamed of my goods.	<i>Ben malimdan ôtarımmam.</i>	بن مالیدن اوتانم
Shew me the best you have.	<i>En éiusini tchikar,</i>	ائ ایوسنی چقار

Yazarın “Giysi” adını verdiği başlıkta 37 adet cümle kalıbı mevcuttur. “Esbabımı bana ver”, “Çoraplarımı getir”, “Kunduralarım hani?” gibi cümle kalıplarının yer aldığı bir diyalog aktarılmıştır. Şekil 58’de bu başlıktan bir örnek görülmektedir.

Şekil 58: Giysi Bölümünden Bir Kesit

OF DRESSING.

Who is there ?	<i>Kim var.</i>	کیم وار
What do you wish, Sir ?	<i>Lebeik şultanum.</i>	لبیک سلطانم
Quickly light the fire, and dress me. <i>Tiṣ atesh yak deh beni gidur.</i>		تیز آتش یق ده بنی گیدر

Yolculuk başlığı altında ise 29 cümleden oluşan bir diyalog verilmiştir. “Köprü nerededir?”, “Gemiler uzak mı bu yerden”, “Gemiler var mı?” gibi cümle kalıplarından oluşan diyalog bölümünden bir bölüm **şekil 59’da** görülmektedir.

Şekil 59: Yolculuk Bölümünden Bir Kesit

OF TRAVELLING.

How far is it from Constantinople ?	<i>Bundan İstanbul’a uzak mı.</i>	بوندن استانبول’ه اوزاق می
About sixty miles.	<i>Altmış kadar saat yol olur.</i>	التمش قدر ساعت یول اولور
Is the road straight ?	<i>Yol düz doğru mi.</i>	یول دوز دوغری می
Is it hilly ?	<i>Daglı mi.</i>	طاغلو می
Which is the way to the pass ?	<i>Getchdeh nereden giderler.</i>	گچده نره دن گیدرلر
What mountain is that ?	<i>Bu ne dağ dur.</i>	بو نه طاغ در
How wide is the plain ?	<i>Shu bair vasi’ mi.</i>	شو بایر واسع می
Is that river fordable ?	<i>Shu sudan getchenur mi.</i>	شو صودن گچنور می
How deep is it ?	<i>Derin mi.</i>	درین می

Arkadaşlara konuşma başlığı en fazla cümle kalıbının olduğu bölümdür. “O çelebi ki seninle lakırdı ederdi, kim idi”, “İngiliz’dir”, “İngilizce göre Türkçeyi pekiyi söyler”, “Türkçeyi çok Müslümandan iyi bilir” gibi diyalogların yaşandığı bölümden bir kesit **şekil 60’da** görülmektedir.

Şekil 60: Arkadaşlarla Konuşma Bölümünden Bir Kesit

CONVERSATION BETWEEN FRIENDS.

I wish you good morning, Sir.	<i>Şabahınız kheir ola şultanum.</i>	صباحکمز خیر اولا سلطانم
You are welcome, Sir.	<i>Khosh geldun tchelebim.</i>	خوش گلدت چلبم
Is Mohammed Agha with you?	<i>Moammed agha bileh mi.</i>	محمد اغا بيله مي
Here he comes !	<i>Ishteh geliur.</i>	اشته گليور
Good morning, Mohammed Agha !	<i>{ Şabahınız kheir ola Moammed Agha.</i>	صباحکمز خیر اولا محمد اغا
Good day, Sir !	<i>Akibetunuz kheir ola şultanum.</i>	عاقبتکمز خیر اولا سلطانم
Do you know any news?	<i>Bir haberin yokmi.</i>	بر خبرت یوقمي
They say war is declared against our enemies.	<i>{ Beaxi dushmen üzerineh şefer } { öladgiaktur didiler.</i>	بعض دشمن اوزرنه سفر اولاجقدر دیدیلر

Hava ile ilgili diyalogların yer aldığı başlıkta 15 cümle kalıbı yer almaktadır.

Şekil 60’da bu bölümden bir kesit görülmektedir.

Şekil 61: Hava İlgili Diyalogların Olduğu Bölümden Bir Kesit

OF THE WEATHER.

What weather is it?	<i>Hava n’asıl dur.</i>	هوا نه اصل در
It is very bad weather?	<i>Hava buzuk dur.</i>	هوا بوزقدر
It is very fair.	<i>Hava guzel dur.</i>	هوا گوزلدر
Is it cold?	<i>Hava souk mi dur.</i>	هوا صوق میدر
It is rather warm.	<i>Hava işidgaktır.</i>	هوا اسیجقدر
It appears to rain.	<i>Yagmur yaghiur gibi.</i>	یغمر یغیور گبی
It will not rain to-day.	<i>Bu giun yagmur yagmaz.</i>	بو گون یغمر یغمز

4.4. Metin Bölümüne Yönelik Bulgu Ve Yorumlar

Bizim metin bölümü olarak tanımladığımız bölüm için Yazar “Ekstra” ifadesini kullanmıştır. Bu bölümde herhangi bir amaçtan bahsedilmeksizin metinler Türk dili lehçelerine göre tasniflenip okuyucuya sunulmuştur. Kitabın giriş bölümünden yazarın Türk edebiyatına verdiği kıymet anlaşılmaktadır. Mukaddimede bazı bahsi geçen eserlerden pasajlar verilmesi konuyla ilgilenen okurların merakını gidermek amacıyla

olduğu da anlaşılmaktadır. Kitabın yazıldığı çağda gramer kitaplarındaki tutum Dilbilgisi-çeviri yönteminin prensipleri doğrultusundadır. Yazarda da Dilbilgisi-çeviri yönteminin edebi eserlerin okutulması ilkesini açıkça görüyoruz.

Uygur, Çağatay, Kıpçak ve Osmanlı başlıkları altında bu lehçelere ait edebi eserler verilmiştir. Metinler Osmanlıca olup, İngilizce çevirileri de yer almaktadır. Bazı metinlerin altında alınan kaynaklar da belirtilmiştir.

Uygur Edebiyatı bölümünde verilen eserler şunlardır:

Bahtiyarnâme: İslam dünyasında yaygın olan hikayelerden oluşan bir eserdir. On Vezir Hikâyesi olarak da bilinen eser, Sindbad adlı Hint hikâyesinin İslâm yazarlarınca uyarlanmış halidir. Aslı Pehlevi dilinde olan metnin Uygur harfli nüshası Bodleian Kütüphanesinde yer almaktadır. Yazar bu nüshadan beş sayfa alıntı yapılmıştır. Kaynak olarak da Bodleian Library gösterilmiştir.

Kutadgu Bilig ve Yusuf Has Hacib: 11.yüzyılda Yusud Has Hacib tarafında mesnevi tarzında yazılan Kutadgu Bilig, Siyasetname türünün ilk örneği kabul edilmektedir. Hakaniye lehçesiyle yazılan bu eser, Uygur başlığı altında verilmiştir.

Tezkiretü'l-Evliya: Feridüddin Attar'ın evliyaların menkıbesini ihtiva eden eseridir. Yazar “Miraç” bölümünden bir pasaj vermiştir.

Yazarın önsözde övgüyle bahsettiği **Çağatay Edebiyatına** ait eserlerden altındı yaptığı eserler şunlardır:

Babürname: Babür İmparatorluğu'nun kurucusu Gazi Zahirreddin Babur Şah'ın 1483'ten 1530'a kadar süren hayatını kaleme aldığı, Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir hatıratır. Bugüne kadar üç nüshası bulunan Babürname, Farsça, İngilizce, Almanca ve Fransızcaya çevrilmiştir. Türkiye Türkçesine de Reşit Rahmeti Arat tarafından aktarılmıştır. Metin, East India Company Library'den alınmıştır.

Şecere-i Türki: Cengiz Han'ın soyundan gelen, Hive Hanı Ebu'l Gazi Bahadır Han tarafından Çağatay Türkçesiyle yazılmış bir eserdir. Türklerin soyunu Hz.Adem'den başlatıp kendi çağına kadar anlattığı bir eserdir. Yazar, Oğuz Kağanla ilgili kısa bir bölümden alıntı yapmıştır.

Alî Şîr Nevâyî ve Mecalisü'n-Nefâis: Manzum ve mensur eserler veren Alî Şîr Nevâyî, yalnızca Çağatay edebiyatının değil, bütün Türk edebiyatının önde gelen

isimlerinden biridir. “Farsça Divân’ı ve “Mecalisü’n-Nefâis” adlı tezkiresiyle özellikle İran edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Yazar Davids, Çağatay başlığında oldukça kısa olan Ali Şir Nevâyî’ye ait metni Mecalisü’n-Nefâis’ten, “Ulugh Beg Mirza” başlığıyla alıntılanmıştır.

İlk kez İran edebiyatında ortaya çıkan tezkirenin Türk edebiyatındaki ilk örneği Nevâyî’nin Mecalisü’n-Nefâis adlı eseridir. Semerkant’ta Çağatay Türkçesi ile Hüseyin Baykara adına yazılmıştır. Yazarın ön sözde övgüyle bahsettiği, özel bir yere sahip olduğunu vurguladığı Ali Şir Nevai’nin Mecalisü’n-Nefâis adlı eserinden çok kısa bir alıntı yapılmıştır.

Kıpçak Edebiyatı- Cengiz Han ve Aksak Timur (bu bölüm anlayamamıştır)

Osmanlı Edebiyatını, yazar ön sözde Türk edebiyatının zirvesi olarak değerlendirir. Bölümde şu eserlerden alıntı yapmıştır:

Bâki’nin Divân’ından; yazarın British Museum’dan istifade ettiği şu gazel alınmıştır:

*“Aşkî bülbül gibi beyân edelim
Hâlimiz gül gibi ayân edelim”*

Mısralarıyla başlayan bir gazel verilmiştir. (açıklanması gerek, okuyamadım gazelin hepsini)

Seyahatnâme ve Evliya Çelebi: Evliya Çelebi’nin 17.yy.da yazdığı, 10. Ciltlik gezi kitabıdır. Yazar, metni Hammer’dan almıştır.

(okuyamadığım metin- hadgi khalifeh’s- hacı halife)

Naima Tarihi ve Naima: İlk resmî Osmanlı vak'anüvisi olarak bilinen Mustafa Nâimâ Efendi’nin yazmış olduğu esere “Naima Tarihi” denilmektedir. 17.yy.a ait bu eserden bir sayfalık bir alıntı yapılmıştır.

(Acayip Mahlukat, Hümayünname başlıklarını doğru okuyup okumadığımdan emin değilim. Kontrol edilmesi gerekiyor)

SONUÇ

Kitabı genel hatlarıyla değerlendirecek olursak, yazarın çeşitli gramer kitaplarından istifade ettiğini görüyoruz. Türk edebiyatına da kayıtsız kalmayışı gerek konu işlenişinde örnek olarak verdiği beyitlerden gerek metin bölümünden gerekse de mukaddimede ifade ettiklerinden anlaşılmaktadır. Şekil itibariyle örneklerin hem Osmanlıca hem İngilizce hem de latinize edilmiş Osmanlıca olarak verilmesi Osmanlıca öğrenmek isteyenler için kolaylık sağlayacaktır. Ancak konularda detaylı açıklamaların olmayışı, pek çok bölümde örnekler verilerek okurun anlamasının beklenmesi kitabı öğretici nitelikten uzak kılmaktadır. Kitapta alıştırma olmaması döneminin gramer kitaplarına göre eksik kalan bir unsurdur. Osmanlıca sözcüklerin okunuşunu Latinize ederken ekstra bir açıklamaya gidilmemiştir. Yazarın, Osmanlı ülkesine hiç gitmediği, bu dili de kitaplardan öğrendiği anlaşılmaktadır.

Kitabı yöntem olarak değerlendirdiğimizde, “Dilbilgisi-Çeviri” yönteminin görüldüğünü söylemek mümkündür. Thuleen’in da belirttiği gibi Dilbilgisi-Çeviri yönteminde eğitimin çok az bir kısmı amaç dilde yapılır ve amaç dildeki okuma parçaları ana dile çevrilip, daha sonra ana dilde tartışılır, böylelikle iki dil birbirleriyle karşılaştırılmış olur. Bu durum kitapta bariz bir şekilde görülmektedir. Zira yazar, konu anlatımını İngilizce yapmaktadır ve kitabın sonunda yer alan metin bölümünde okuma parçaları Osmanlıca ve İngilizce olarak verilmiştir. Dilbilgisi-Çeviri yönteminin 19.yy.ın sonları ile 20.yy.ın başlarında hâkim olan geleneksel yabancı dil öğretim yöntemi oluşu bu yöntemin kullanışını sıradan kılmaktadır. Dilbilgisi-Çeviri yönteminin haricinde, telaffuz öğretimine ayrı bir öğretim etkinliği olarak yer vermeyişi Bilişsel Öğrenme Yaklaşımını anımsatmaktadır. Ancak telaffuz bölümünün olmayıp Türkçe seslerin Latinize edilmesine kitabın her safhasında özen gösterilmesi Bilişsel Öğrenme Yaklaşımından soyutlamamıza sebep olmaktadır. Kitap yabancı dil öğretiminde kazanılması gerekli dört temel beceri (dinleme-anlama, okuma-anlama, yazma, konuşma) açısından zayıf kalmaktadır. Konular “basitten karmaşığa, somuttan soyuta” ilkesine uygun olup, örnekler genellikle günlük hayattan verilmiştir.

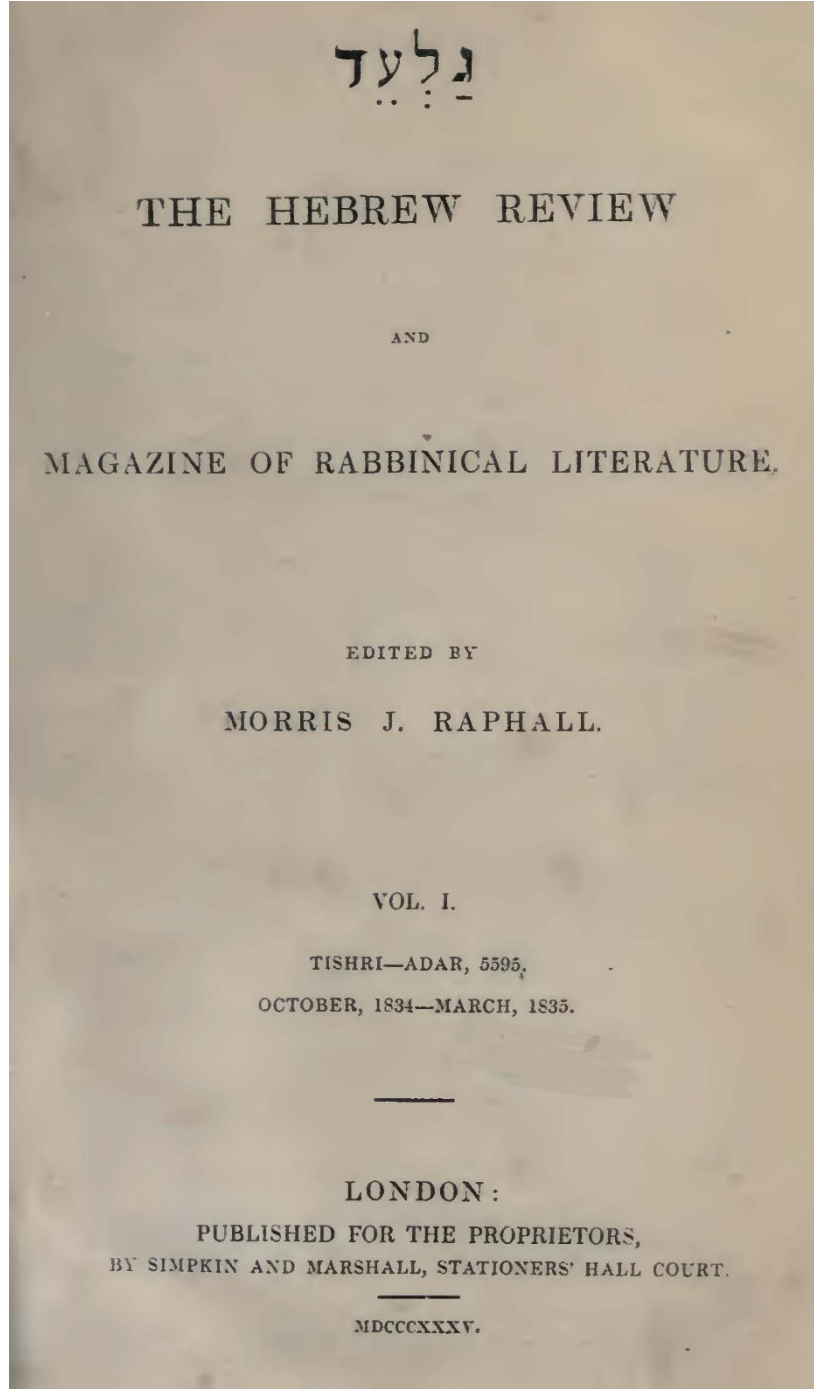
Kitabı dil bilgisi bağlamında değerlendirdiğimizde ilk dikkat çeken durum, dilbilgisi terimlerinin istisnaları olmakla beraber günümüz terimlerine ve tanımlarına uyduğudur. Bazı dilbilgisi terimlerinin adı kullanılmamış olsa dahi tanımları ve örnekleriyle günümüzde birebir kullanılmaktadır. Misal, Sıfat tamlamasında örnek

olarak kullanılan “demir kapı” günümüzde de hala kullanılmakta olan klişe bir tamlama örneğidir. Yazar, sıfat tamlaması terimini kullanmasa da yaptığı tanım ve verdiğimiz örnekte olduğu gibi kullandığı cümlelerle günümüzden pek de uzak durmamaktadır. Bunun gibi pek çok örnek vermek mümkün. İngilizce ile Osmanlıca arasında dil bilgisi açısından büyük ölçüde farklılık olduğu göz önünde bulundurulacak olursa konuların detaylı anlatılmamış olması Osmanlıca’yı öğrenmek isteyenlere için tatmin edici olmayacaktır. Tümdengelimci yaklaşımı ile Dilbilgisi-Çeviri yönteminden izler taşısa da dönemi için teknik açıdan çok iyi olduğu söylenebilecek bir gramer kitabı değildir. Kısaca dil bilgisi anlatım tekniğiyle ilgili ciddi bir şeylerin ortaya konmadığını, teknik olarak bir yenilik getirilmediğini söylemek mümkün.

Sözlük bölümü değerlendirildiğinde 41 başlıktan ve 1359 sözcükten oluşan 35 sayfalık bir sözlük tablosu çıkmaktadır karşımıza. Sözlük bölümünün turist kılavuz kitapçığı gibi günlük hayatta kullanılacak sözcüklerden oluşması ve bu sözcüklerin kullanım yerlerine göre gruplandırılmış olması sözlük bölümünü işlevsel kılmıştır. Sözcükler Osmanlı alfabesi, sözcüklerin latinize şekli ve İngilizce karşılıklarıyla verilmiştir. Sözcükler alfabetik sıraya göre değil, rastgele bir sıralamayla yazılmıştır.

Metin bölümü açısından değerlendirildiğinde, Türk edebiyatının klasik eserlerinin Türk dili lehçelerine göre tasnif edilip verildiği tespit edilmiştir. Metinler Osmanlıca-İngilizce olarak verilmiştir. Kitabın genelinde gördüğümüz latinize yazım bu bölümde yoktur. Eserler hakkında bilgi verilmemiş sadece eserin belli bölümlerinden kesitler verilmiştir. Bazı metinlerde, eserin hangi kaynaktan alındığı dip notlarda belirtilmiştir.

EKLER

Ek: 1 - Arthur Lumley David'in hayatı ve eseri hakkında en geniş bilgiyi veren "*The Hebrew Review*"'in kapağı.

THE Jewish Encyclopedia

A DESCRIPTIVE RECORD OF
THE HISTORY, RELIGION, LITERATURE, AND CUSTOMS OF THE JEWISH PEOPLE FROM THE EARLIEST TIMES TO THE PRESENT DAY

Prepared by More than Six Hundred Scholars and Specialists

UNDER THE DIRECTION OF THE FOLLOWING EDITORIAL BOARD

CYRUS ADLER, PH.D. (<i>Departments of Post-Biblical Antiquities ; the Jews of America</i>).	JOSEPH JACOBS, B.A. (<i>Departments of the Jews of England and Anthropology; Revising Editor</i>).
WILHELM BACHER, PH.D. (<i>Departments of the Talmud and Rabbinical Literature</i>).	KAUFMANN KOHLER, PH.D. (<i>Departments of Theology and Philosophy</i>).
GOTTHARD DEUTSCH, PH.D. (<i>Department of History from 1492 to 1906</i>).	HERMAN ROSENTHAL (<i>Department of the Jews of Russia and Poland</i>).
RICHARD GOTTHEIL, PH.D. (<i>Departments of History from Ezra to 1492 ; History of Post-Talmudic Literature</i>).	ISIDORE SINGER, PH.D. (<i>Department of Modern Biography from 1750 to 1906</i>).
EMIL G. HIRSCH, PH.D., LL.D. (<i>Department of the Bible</i>).	CRAWFORD H. TOY, D.D., LL.D. (<i>Departments of Hebrew Philology and Hellenistic Literature</i>).

ISAAC K. FUNK, D.D., LL.D.
Chairman of the Board

FRANK H. VIZETELLY, F.S.A.
Secretary of the Board

WILLIAM POPPER, M.A., PH.D.
Associate Revising Editor ; Chief of the Bureau of Translation

ISIDORE SINGER, Ph.D.
Projector and Managing Editor

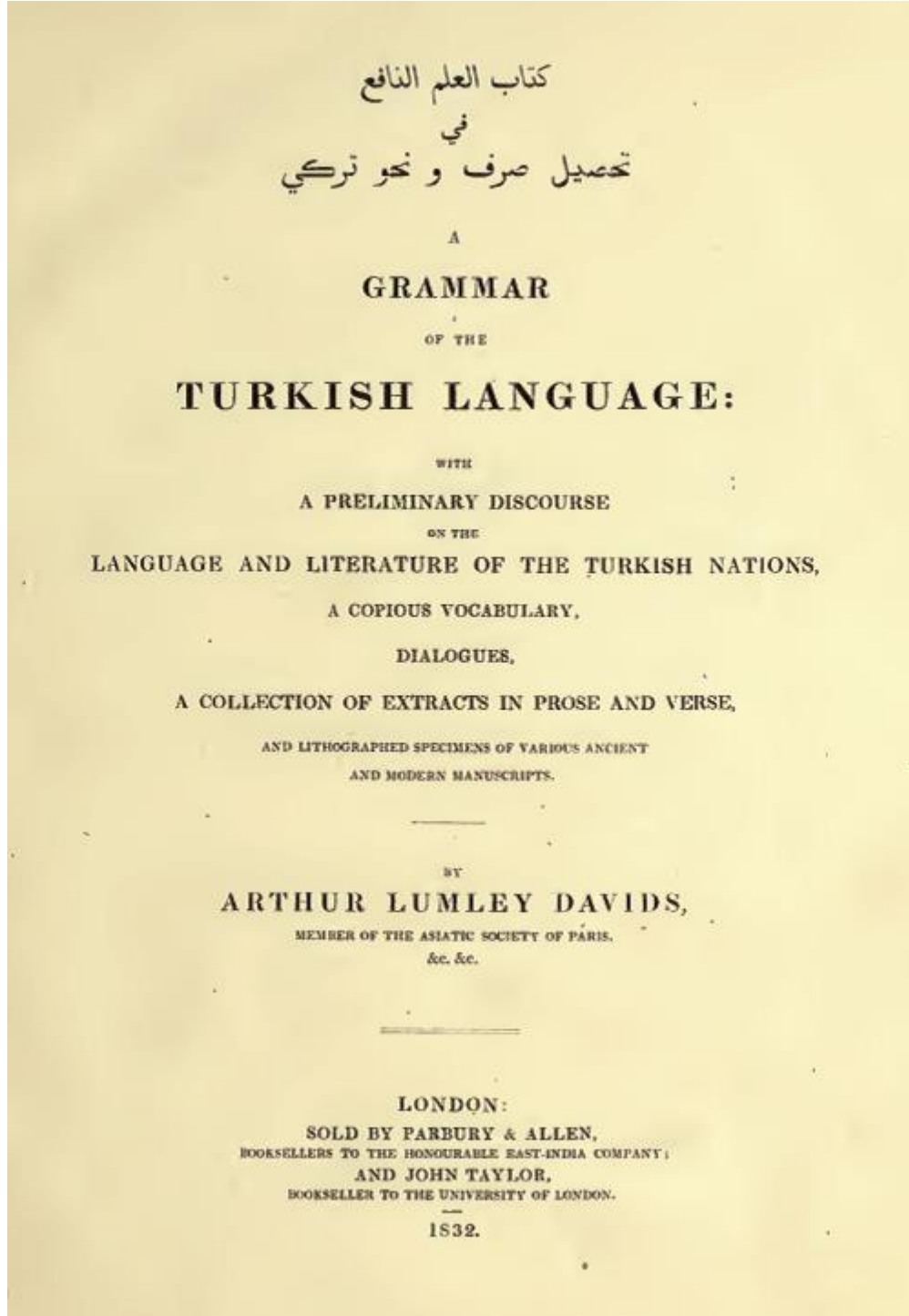
ASSISTED BY AMERICAN AND FOREIGN BOARDS OF CONSULTING EDITORS

COMPLETE IN TWELVE VOLUMES

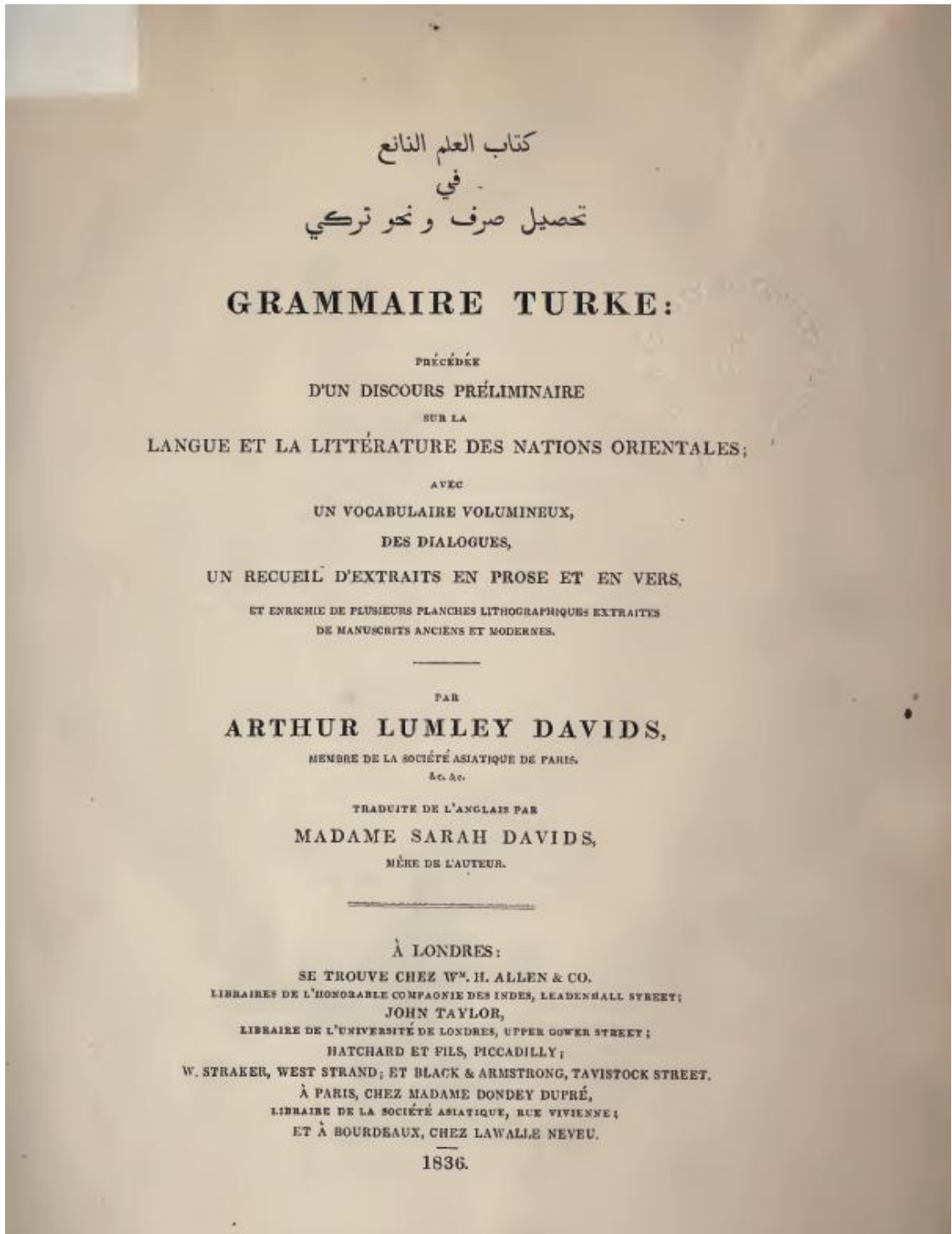
EMBELLISHED WITH MORE THAN TWO THOUSAND ILLUSTRATIONS

FUNK AND WAGNALLS COMPANY
NEW YORK AND LONDON

Ek: 2 - Arthur Lumley David'in hayatı ve eseri hakkında bilgi veren kaynaklardan biri olan "The Jewish Encyclopedia"nın kapağı.

Ek: 3 - Arthur Lumley Davids'in "A Grammar Of The Turkish Language" adlı eserinin Londra baskısının kapağı.

Ek: 4 - Arthur Lumley Davids'in "A Grammar Of The Turkish Language" adlı eserinin Paris baskısının kapağı.

TO
HIS SUBLIME HIGHNESS
SULTAN MAHMOUD KHAN,
BY WHOSE GENIUS AND TALENTS
THE OTTOMAN EMPIRE HAS BEEN REGENERATED,
AND
BY WHOSE INSTITUTIONS IT HAS BEEN RAISED TO A DISTINGUISHED RANK
AMONG THE KINGDOMS OF EUROPE AND ASIA,
THIS
GRAMMAR OF THE TURKISH LANGUAGE
IS,
BY HIS SUBLIME HIGHNESS'S GRACIOUS PERMISSION,
HUMBLY DEDICATED,
BY HIS SUBLIME HIGHNESS'S MOST OBEDIENT HUMBLE SERVANT,
ARTHUR LUMLEY DAVIDS.

Ek: 5 - Arthur Lumley Davids'in "A Grammar Of The Turkish Language" adlı eserini, Osmanlı Sultanı II. Mahmud'a ithaf ettiği sayfası.

شوكتلو قدرتلو عظمتلو مهابتلو جلالتلو كرامتلو
 پادشاه اسلام پناه و شهنشاہ خلافت دستگاہ افتخار آل عثمان
 سلطان البرين و خاقان البحرين السلطان ابن السلطان
 السلطان الغازي محمود خان ابن السلطان الغازي عبد الحميد خان
 خلد الله ملكه و ابد سلطنته
 حضرتلرينك اذن پادشاهانه لري ايله
 هذا كتاب العلم النافع في تحصيل صرف و نحو تركي
 مصنف حقير ارثر لملي داودس دن
 پاي تخت همايونلرينه عرض و تقديم
 اولندي

Ek: 6 - Arthur Lumley Davids'in "A Grammar Of The Turkish Language" adlı eserini, Osmanlı Türkçesiyle Osmanlı Sultanı II. Mahmud'a ithaf ettiği sayfa.

בְּמוֹת אֲשֶׁר שְׁתֵּי נָשִׁים נוֹגוֹת
 הָאֵם מֵר תִּבְכֶּה בְּנִי! דּוּדִי!
 גַּם בֵּת צִיּוֹן מֵאִין הִפְנוֹת
 תִּשָּׂא נְהִי: פָּנָה הוּדִי!
 זֹאת אִמְרַת לִי לִסְפֹּד
 וְזֹאת: שְׁמִשִּׁי בָּא לִפְנֵי הָעֵת
 בְּאוֹר חֲקָמְתּוֹ זֹרַח עוֹד
 לֹא בִנְךָ הָחִי וּבְנִי הָמָת:

At Arthur's death two widows blend
 Their sorrows! Loud, with streaming eyes,
 "My only joy! My dearest friend!
 "My son is gone!" the mother cries:
 Whilst Zion's daughter, sunk in silent woe,
 Weeps her lost gem; her proudest hope laid low.
 The mother sighs, "What grief like mine!"
 "Mine," Zion cries, "is greater yet;
 "His name, his fame alike are thine,
 "Whilst my sun is untimely set:
 "His memory to thee supplies his stead:
 "Thy son is yet alive! My son is dead!"

Ek: 7 - Arthur Lumley Davids'in ölümü üzerine annesi Madam Sarah Davids tarafından İngiliz ve İbrani lisanlarında mersiye niteliğinde yazılan şiir.

THE PAINTER FORGOTTEN.

(From a Design, representing a beautiful Child, about the age of six, falling asleep whilst sitting for her likeness.)

BY R. ROTHWELL, ESQ. R.H.A.

She is of earth, and her charms will not stay,
Oh! you cannot too quickly trace—
The fountain of bitterness sings its spray,
So soon over youth's fair face.
That one stray ringlet on her brow,
Shines like a sunbeam over snow—
Hush! the spirit of slumber has laid his wand
On the blooming child;—the falling hand—
The curtain lid, with the violet blue
Of the eye beneath, just gleaming through;—
The drooping head, and the radiant glow
Of the cheek, suffusing the neck below,
With the bright warm tint of sunset hour—
All, all, proclaim the spirit's power.

'Tis sweet to gaze on her smile,
For not of this world it seems;
Oh! no, but those who are free from guile
As herself—can have such golden dreams.

At once she thought, nor day, nor night,
Could be too long for such delight,
As from her little throne to smile
On the painter,—marvelling the while,
How one, with her own sparkling eyes,
Could as if from a mirror rise;
But change is the charm of childhood's hour,
Proud, laureled bards have owned its power;
And poured forth thrilling minstrelsy,
To embalm their April infancy.

Fair floweret, I would love to trace
The weal or woe ordained for thee;
For fancy mocks at time's slow pace,
And glides into futurity.

Oh! for a prophet eye and tone,
To read thy fate, thou lovely one;
To tell, if, in thy May smiles drest,
Thou wilt wither on thy mother's breast;
Or, whether sunlight shall be on thee,
Until placed in girlhood's bowers;
Then, from those who watch thee fondly,
To fade away—a mildew'd flower—
Blighted by the passion storm,
Which haunts young beauty, to deform;
Or, having passed that wayward hour,
And slept in love's enchanted bower,
Some fairy moments—wake to find
Thy widow'd heart has none to bind
Its many wounds, but one with
As young and fair, as thine is now,
Then, see that last bright bud
And fall, and be the earth-worm.

My lyre! thy tone is all too
Wake not the slumberer;
Full oft thy restless chords
Their solemn swell from

But wherefore did she linger
And thy task a fair child's destiny
Giv'ng sad burden to the strain,
With her sighing voice of care;
Would I had wak'd a light
Or none, thou gentle little

BLUE DEV

BEING STANZAS TO PHOEBE, ON
BIRTH-DAY: BY THE AUTHOR.

"Certe triple divinité se dit
trois noms, trois pouvoirs diffé-
au Ciel, et sur la Terre."—Lett.

When, in dull mood, last evening
Alike I stray'd in thought and
It's verge; the face of Heaven
With many a star; and heard
Float on the breeze, while soft
The moon's bright image danc'd
Why did I marvel, sorrowing
That, in accordance with my
With night's dark robe all heav
Or, at the least, not ting'd w
Ah! why was then the face of
I'll tell you why—bright Phoe
Oh! fairest Phoebe!—fairest ar
Diana! Cynthia! Luna! He
"The night's chaste empress"
Dietynna! also (which is on
Well nigh three hundred years
Humin'd mortals with thy pea
Or, when that face has been av
In Plato's regions, say, hast
To hold dark converse, "other
Call'd Styx, with fate; and
Ah! let your poet never have
On those occasions that you we

Nay, rather say that, in your third capacity,
With nymphly choir, and faithful pack of hounds,
You went to quell the grisly boar's voracity,—
With dart and bow to cover him with wounds;
A boar's fair game, and sure, one kind of less
At least, you'll own is not unknown to you.

With poisoned darts, say, huntress, dost thou war?
And is thine aim taken ever at the heart?
Or mean'st thou but a meaning-nothing scar,
And not directed to a mortal part?
When next you war, choose well your wild boar's hue,
Pray, above all, have mercy on the blue!

I like you best within your heavenly sphere,
Your face unclouded, and your eye serene;
Not when it owes its brightness to the spear
From thence directed to the heart unseen;
While victory sits, in blithe malignity,
Within that eye, himself unscath'd and free.

Sister of Phoebus, cradled in the sea!
May bright Apollo's silver-chorded lyre
Oft rouse thy soul with heavenly harmony,
To spurn dull earth, and, angel-like, aspire
To brighter ways than thou hast trodden here—
No storms to dim thy beauties with a tear.

Shine out, fair Cynthia, with a fairer light,
Thy beam shall chase the ling'ring clouds afar,
That then shall own thee empress of the night,
And far superior to each minor star,
That twinkles brightly for its little hour,
Then falls from Heaven—as fades the dying flower.

Peace to thy name, thy heart, and that soft hand,
Which never may unlawful lover clasp
With ferrous too ephemeral, then to brand
The name of her who gave it to his grasp!
My strain is ended; may thy days be long
And happy!—is the burden of my song.

ROSBURNIAN.

LITERARY INTELLIGENCE, &c.

The Foreign Review is henceforth to be incorpo-
rated with the Foreign Quarterly, which will be
printed, we believe, in Edinburgh. It is a literary
novelty to tell that the Grand Seigneur has been pleased
to allow Mr. Arthur Lumley Davids to dedicate to
him his forthcoming Grammar of the Turkish Lan-

LITERARY INTELLIGENCE, &c.

The Foreign Review is henceforth to be incorpo-
rated with the Foreign Quarterly, which will be
printed, we believe, in Edinburgh. It is a literary
novelty to tell that the Grand Seigneur has been pleased
to allow Mr. Arthur Lumley Davids to dedicate to
him his forthcoming Grammar of the Turkish Lan-
guage. This Grammar proposes to have the rules illus-
trated by examples drawn from the most celebrated
Turkish authors. Mr. Johns, author of the "Dews of
Castalie," announces a poem, in Four Cantos, entitled
The Pyramids.

LIST OF NEW BOOKS.

Webster's Travels in the Crimea, &c. 2 vols. 8vo.
£1. 12s. boards—Binney's Discourses on Faith, 8vo.
10s. 6d. boards—Stratton's Book of the Priesthood,
8vo. 8s. boards—Morton on Christian Friendship, 12mo.
6s. 6d. boards—Woodrow's Church History, 4 vols.
8vo. £2. 8s. boards—M'Gavin on Church Establish-
ments, 12mo. 2s. boards—Wilson's Questions on St.
Matthew and the Acts, 12mo. 3s. 6d. sewed—Sketches
from Nature, 18mo. 2s. 6d. half-bound—Elementary
Lessons from the Italian, 18mo. 1s. 6d. half-bound—Il-
lustrations of the Anglo-French Coinage, royal 4to.
£2. 12s. 6d. boards—Guthrie on the Arteries, 8vo. 14s.
boards—Searle on Cholera, &c. 8vo. 9s. boards—Jeph-
son on Calculus, Vol. II. 18s. boards—Wine Drinker's
Manual, 12mo. 6s. 6d. boards—Henth's Historical Illus-
trations to Waverley Novels, Guy Mannering, 18mo.
5s. 6d. boards; royal 8vo. 7s. 6d.—Columbier, 4to. proofs
12s.—The True Plan of a Living Temple.

Panorama of the Thames.

Just published, price £1. 8s. plain, or £2. 16s. bound.
fully coloured, and folded up in a portable form.

THE PANORAMA of the THAMES,
from London to Richmond. This work is up-
wards of 60 feet in length, and on a scale of sufficient
extent to exhibit every Building on either shore of the
River. It is accompanied by Descriptive Notices of
the most remarkable Places, and preceded by a General
View of London, 5 feet 5 inches in length.
"This is really a very clever and entertaining publi-
cation."—*Literary Gazette*.

London: Published by Samuel Leigh, 18, Strand.
Sold by W. F. WAKEMAN, 9, D'Olier-street, Dub-
lin, and all Booksellers in Ireland.

This day is published, in 1 vol. 12mo. price 8s. boards.

DEUTSCHES LESEBUCH; or Les-
sons in German Literature, divided into Four
Parts. Containing, Part I. an Introductory, Literal and
Free Translation. Parts II. and III. a Literal, or Free
Translation on the opposite pages; and Part IV. a
Translation of the most difficult Words and Phrases at
the bottom of each page. By J. Rowbotham, F.R.S.E.
Author of a German Grammar, a French Grammar,
an Algebra, and a Key, &c.

"The author of this very clever little volume is de-
serving of our warmest praise, for the production of
one of the most simple, ingenious, and complete intro-
ductions to the study of the German languages ever
issued from the press."—*Weekly Times*, Jan. 10, 1830.

"A little work of great utility to the German stu-
dent, and consists of well-selected extracts in prose
and verse, from celebrated authors, with grammatical
explanations and translations, the use of which cannot
fail to facilitate the acquisition of a language the most
difficult perhaps of modern Europe."—*Times*, Feb. 4,
1830.

Printed for W. Joy, St. Paul's Church-yard; and the
author, Marlborough-place Academy, Waltham. Sold
by W. F. WAKEMAN, 9, D'Olier-street, Dublin, and
all Booksellers in Ireland.

Banks of the Rhine.

Just published, fitted up in a neat Case, price 10s. 6d.
or beautifully coloured, price £1. 1s.

A PANORAMA of the RHINE, and
of the adjacent country from Cologne to May-
ence, exhibiting the whole
as a Descriptive Pamphlet,
companion.

6s. plain, or 12s. beautifully
dressed in a Case,

MAINE, and the adjacent
to Frankfurt; drawn from
map; engraved by Mr. Clark,
ription of the Places on each
minute Account of Frank-

Leigh, 18, Strand; of whom
the Rhine; also a
&c. for the use of Travellers
by W. F. WAKEMAN, 9,
and all Booksellers in Ireland.

price 4s. or India proofs, 8s.
III. of

ILLUSTRATED: Con-
sistently finished Views, viz.:—
the Castles, County Kilkenny;
Round Tower, Belfry, and
Harbour, Cork; Statue of
St. Hippolyte and Rotunda,
of Surgeons, and Custom-
House, and Glangariff, (o
ws of); and the Upper Lake

MAN, 9, D'Olier-street, Dub-
lin, Ireland.

Vol. I. price 5s. containing
of Burns," of

ALDINE EDITION
OETS, to appear in Monthly
the Waverley Novels, Family
editions.

of the present age to place
within the reach of every class
tion of standard and popular
ne the advantages of cheap-
economy. To meet this want,
of our country, the Aldine
ets is undertaken. The text
from the best editions; and to
n original Memoir and a For-

ublished on the 1st of June,
blisher, London. Sold by W.
Olier-street, Dublin, and all

Ek: 8 - İngiltere (Londra)'de yayınlanan "Dublin Literary Gazette" adlı gazetenin 22 Mayıs 1830 tarihli nüshasında Arthur Lumley Davids'in eserinin neşrini haber veren sayfası.

LITERARY AND SCIENTIFIC INTELLIGENCE.

Just Published, or nearly Ready.

The second edition, with many additions and alterations, of *The History of the Battle of Agincourt*. By **NICHOLAS HARRIS NICOLAS**, Esq. F.S.A.

A Disquisition on the Geography of Herodotus, with a map; and *Researches on the History of the Scythians, Getæ, and Sarmatians*. By **G. B. NEIBUHR**. Translated from the German.

A Manual of the History of Philosophy, translated from the German of **TERNEHMANN**.

Reflections on the Politics, Intercourse, and Commerce, of the Principal Nations of Antiquity, translated from the German of **A. H. L. HERRER**, Professor of History in the University of Gottingen.

Professor HERRER's Manual of the History of the European States-system, and their Colonies.

Schola Salernitana. A Poem on the Preservation of Health, written in rhyming Latin verse. By **GIOVANNI DI MILANO**, in the name of the School of Salerno, and addressed to Robert of Normandy, son of William the Conqueror. With an Introduction and Notes. By **Sir ALEX. CROKE**, D.C.L. and F.A.S.

The success of our Popular Libraries, Cyclopædias, &c. has stimulated Messrs. Colburn and Bentley to enter that field with great force and spirit. They announce, in addition to the classics, already in the course of publication, the *Library of General Knowledge*, conducted by Mr. Gleig; an edition of the *Standard Novelists*, uniform with the *Waverley Novels*; the *Library of Modern Travels, Voyages, and Discoveries*; and, though last, not likely to be the least useful, a *Juvenile Library*, addressed to the youth of both sexes.

Illustrations of the Bible, on a large scale. Poems, on various subjects. By **W. I. ATKINSON**.

Illustrations of the Practical Power of Faith. By **T. BINNEY**.

The Book of the Priesthood. By **T. STRATTEN**.

Mrs. SHELLEY's Fortunes of Perkin Warbeck. Southeyman. By **JOHN GALT**, esq.

An Inquiry concerning the Indications of Insanity. By **JOHN CONOLLY**, M.D. Professor of Medicine in the University of London.

Leigh's New Picture of London, corrected to the present time.

Preparing for Publication.

The Devon and Exeter Institution have circulated numerous Queries through the County, with a view to collect information for a work on the History and Antiquities of Devon, on an extended plan. Their present queries relate to the Ecclesiastical portion of its History: it is their intention to proceed through every other division.

A Grammar of the Turkish Language. Dedicated by permission to the Turkish Sultan. The Rules illustrated by examples drawn from the most celebrated Turkish authors, together with a preliminary Discourse on the Language and Literature of the Turks, Dialogues, a copious Vocabulary, and a Selection of Extracts in prose and verse, from many rare Turkish MSS. in public Libraries and private Collections. By **ARTHUR LUMLEY DAVIDS**.

Memoirs of the Life and Works of Geo. Romney, the eminent Painter, including various Letters, &c. By his Son, the Rev. **J. ROMNEY**.

Attempts in Verse. By **JOHN JONES**, an old Servant. With some Account of the Writer, and an Introductory Essay on the Lives and Works of Uneducated Poets. By **ROBERT SOUTHEY**.

History of Demonology and Witchcraft. By **Sir WALTER SCOTT**, Bart.

The Life of John Ray, M.A. F.R.S. the Naturalist; and a *History of Natural Science* up to his era. By **GEORGE W. JOHNSON**.

An Essay upon National Character; being an Inquiry into some of the principal Causes which contribute to form or modify the Characters of Nations in the State of Civilization. By the late **RICHARD CHEVREUX**, F.R.S.

Conversations with Lord Byron on Religion, held in Cephalonia, a short time previous to his Death. By the late **JAMES KENNEDY**, M.D.

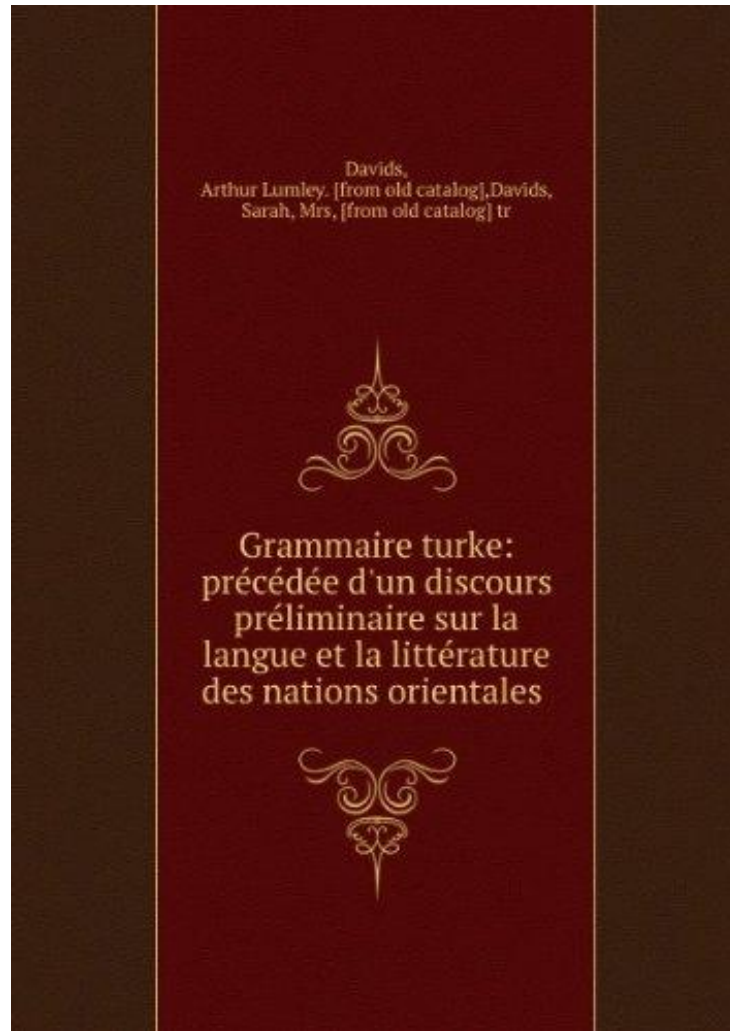
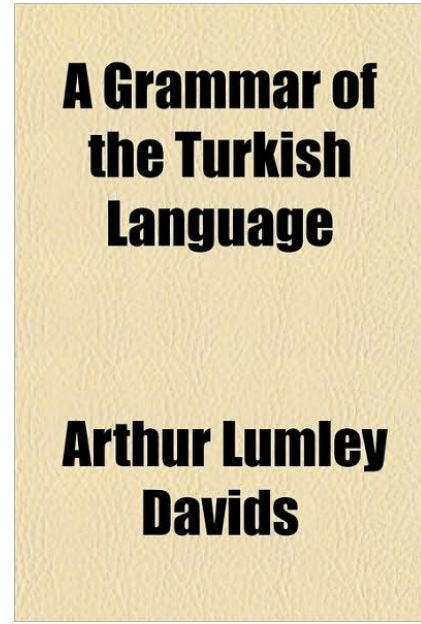
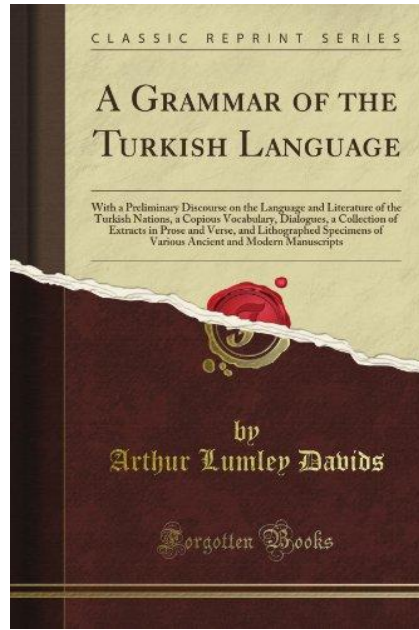
The Progress of Society. By the late **ROBERT HAMILTON**, LL.D.

The XXVth or concluding part of *Skelton's Illustrations of Arms and Armour*, from the collection at Goodrich Court, Herefordshire.

The Real Devil's Walk; embellished by numerous Engravings, from Designs by **R. CRUIKSHANK**.

A Poem in Four Cantos, entitled The Pyramids. By **Mr. JOHNS**, of Crediton, Author of "*Dews of Castalie*," &c.

Ek: 9 – Arthur Lumley Davids'in eserinden bahseden "Literary and Scientific" gazetesinin ilgili sayfası.

Ek: 10 - Arthur Lumley Davids'in "A Grammar Of The Turkish Language" adlı eserinin Batı'da değişik tarihlerde yayınlanmış çeşitli baskıları.

غرب و شرق علومنی تتبع اینک علمادک معدود اوروپا پهلوه
 استشهاد ایدلم
 حکمت مجلیه ده ایسه ترکله برخی وجه ده بیر اشته لوملی
 داوید سلطان محمود زمانده یازیزی العلم النافع کتابک^۸
 انگلیزجه مقدمه سینده دیرکه ۹ عثمانی علماسی اخلاق
 و صنعت حکومت و اقنومی پولیتیک علملرنده جمله
 فائز علامه لردر بو علومده اولان کمالی ترکله حقینده
 اوروپاچه موجود اولان افکار مزه قارشودر ۴ بعده بوعلموه
 دایر بعض کتابری تعریف ایدر موی الیه داوید پارسس ده
جمعیته شرقیه اعضا سندن ایدی

بویجت ایسه مطلق اسلام حکماسی اوزرینه در و فنه لونه قدر
 اوروپا حکماسنی رضی شامدر بالخاصه عثمانی علماسنه
 نقل کلام ایدنج بوندر طریق تجربه ده رضی ایروملش اولدقلریخی
لوملی داوید کتابنده تصدیق ایدر

Ek: 11 - Ali Suavi'nin 1869 tarihinde Paris'te neşrettiği Ulûm gazetesinin ilk sayısında yer alan "Türk" serlevhalı makalesinde Arthur Davids Lumley'den bahseden kısım.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

- Ahmet Cevdet Paşa ve Fuat Paşa.(2000). “Kavâ'id-i Osmaniye”, Ankara, TDK Yayınları
- AKÇURA, Yusuf (1978). “Türkçülük: Türkçülüğün Tarihi Gelişimi”, İstanbul, Türk Kültürü Yayını
- AKÇURA, Yusuf (1981). “Yeni Türk Devletinin Öncüleri”, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- ARAT, R.Rahmeti (1979). Kutadgu Bilig – I: Metin. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAHADIRHAN, Ebul Gazi (2010). “Türk Şeceresi Türk’ün Soy Ağacı”, İstanbul, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık
- BARKER, William Burckhardt (1854).“A Reading Book of the Turkish Language: With a Grammar and Vocabulary”. London
- BAZİN, Louis (1974). “Les Oalendriers Turcs Anciens et Mediveaux (Eski ve Orta Çağlarda Türklerin Takvimleri)” - Aralık 1972'de savunulan doktora tezi - Lille, 800 s.
- CAFEROĞLU, Ahmet (2000). ”Türk Dili Tarihi”, İstanbul: Enderun Yayınları.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1970). Kâşgarlı Mahmut. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı - 1000 Temel Eser.
- CAHUN, Leon (2006). “Asya Tarihine Giriş Kökenlerden 1405’e Türkler ve Moğollar”, İstanbul, Seç Yayın Dağıtım
- DİLÂÇAR, A (1970). *1612’de Avrupa’da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s. 197-210, Ankara.
- ERGİN, Muharrem (2005). “Türk Dil Bilgisi”. İstanbul, Bayrak Yayınları,
- GÖKALP, Ziya (1996). “Türkçülüğün Esasları”, İstanbul, Kamer Yayınları,
- İNALCIK, Halil (2005). “Hermenötik, Oryantalizm Türkoloji”, Doğu-Batı: Makaleler – I, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, “Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri”, Edebiyat Araştırmaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

KORKMAZ, Zeynep (2009). Türkiye Türkçesi Grameri, (3. bs.) Ankara Türk Dil Kurumu Yayını.

TANPINAR, A. Hamdi (1976). XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi. 4. Bs. İstanbul: Çağlayan Basımevi.

2. MAKALELER

Ali Suâvi (1286 [1869]). “Türk”. Ulûm Gazetesi, sayı: 1, sayfa: 1-17. Trouville - Paris

BAYRAKTAR, Nesrin, (2003). “Yabancılarla Türkçe Öğretiminin Tarihsel Gelişimi”, Dil Dergisi, S:119, s.62.

CHASTAIN, Kenneth, Developing Second-Language Skills: Theory to Practice Second Edition (Rand McNally Publishing Company, 1976)’dan aktaran Sabahat Sansa TURA; Dilbilimin Dil Öğretimindeki Yeri, Türk Dili, (Dil Öğretimi Özel Sayısı, 379-380, Temmuz-Ağustos 1983), s.11

ÇELEBİ, Mustafa Durmuş (2006). “Türkiye’de Anadili Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21: 285-307

ÇORUK, Ali Şükrü (2007). “Oryantalizm Üzerine Notlar” Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt:IX , Sayı: 2, Aralık

DER JUDE, Arthur Lumley Davids (1832). 1.Cilt, S.182

DİLAÇAR Agop (1952). Türkiye Türkçesi Gramerlerinden Seçme Eserler, Türk Dili, 1952, ss. 227-231.

DİLÂÇAR, A (1970). 1612’de Avrupa’da Yayımlanan İlk Türkçe Gramerinin Özellikleri, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s. 197-210, Ankara.

DİLÂÇAR, A (1971). Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, s. 83-145, Ankara.

EBERHARD, Wolfram, “Çin Kaynaklarına Göre Orta ve Garbi Asya Halklarının Medeniyeti”,TürkiyatMecmuası,http://istanbul.edu.tr/enstituler/turkiyat/kutuphane/metin/1940_1_07_08/1940-1_0708_08_W_EBERHARD.pdf

ERDEM, İlhan (2009).“Yabancılarla Türkçe Öğretimiyle İlgili Bir Kaynakça Denemesi”, Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Number 3. s.759-772.

ERSOYLU, Halil (1981). “Türk Dili Üzerine Yazılmış İngilizce Gramerler”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı:10, Şubat, s.114-142

Hebrew review and magazine of rabbinical literature, Gal'ed (1835)

- HEKİMOĞLU, Vecihi Sefa Fuat (2009). “İsmail Bey Gaspıralı ve Türk Birliği İdeali”, *History Studies*, 1(1):297-317
- İNAYET, Alimcan (2008). “Hanyu Wailaicı Cıdıan’a (HWC) Göre Çinceye Geçen Türkçe Kelimeler Üzerine”, *Turkish Studies Sosyal Bilimler Sayısı*, s.278-295,
- KAFESOĞLU, İbrahim (1956). “Türkler, Moğollar ve Cengiz’in Milliyeti”, *Türk Yurdu*, S.252,Ocak
- KAYA, Ceval (2009).“Divan-ı Lügatit Türk Araplara Türkçeyi Öğretmek İçin mi yazıldı?” III. Uluslararası Türkoloji kongresi. Ortak dil, tarih ve alfabe oluşturma sürecinde geçmişten geleceğe Türkoloji’nin meseleleri. Türkistan, 18-20 Mayıs
- KAYA, İdris Güven, (2012). “İsmail Bin Abdullah’ın Oniki Hayvanlı Türk Takvimi”, *Cilt:7 Sayı:2 Ankara*.
- KAYADİBİ, Fahri (2008). “Kâşgarlı Mahmud ve Divan-ı lügati“ t-Türk” te Eğitim ile İlgili Kavramlar”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S:18, s.5.
- KORKMAZ, Zeynep. (1996). “Gramer Konularımızla İlgili Bazı Sorunlar.” *Türk Dili* (535), Temmuz, s.3–18
- KUT, Günay, (2007). “Ali Şîr Nevâî”, *DİA*, Cilt 33, İstanbul, s. 452.
- LEVEND, Agâh Sırrı “Tarih Boyunca Türk Dili”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, Ankara 1959, s. 129- 130.
- GÜLSEVİN, Gürer (2007). “Kutadgu Bilig’in Dilinde Lehçelerin Özellikleri: 'denk Çiftler’”, *Türkoloji Araştırmaları*, Sayı 2, s.277-299:
- MATTHIAS, Heiduk, (2002). “Ortaçağ’da Avrupalıların Göçebe Topluluklara Bakışı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara
- MERT, Osman. “Türkçenin Eğitim ve Öğretimi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 36, Erzurum, s.349 -38
- ORAL, Özgür, “ Bernard Lewis ve Oryantalist Gelenek” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt:1, Sayı:2, 601-619
- ÖZCAN, Altay Tayfun (2010). “Macar Papaz Julian’ın 1237 Tarihli Moğol Raporu”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.XXIX, S.XLVIII, Eylül, ss.89-101. (Ankara Üniversitesi)
- ÖZCAN, Altay Tayfun, Macar Papaz Julian’ın 1237 Tarihli Moğol Raporu,
- SENEMOĞLU, Osman (1983). *Yabancı Dil Öğretiminde Dil Düzeyleri Sorunsalı*, *Türk Dili*, (Dil Öğretimi Özel Sayısı, 379-380, Temmuz-Ağustos), s.167
- SINOR, Denis; *The Inner Asian Warriors* ,Indiana University , Bloomington

- ŞAHİN, Yusuf, (2007).“Yabancı Dil Öğretiminin Eğitbilimsel ve Dilbilimsel Temelleri”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 22 Yıl: /1 (465-470 s.)
- ŞEN, Mehmet Emin, “Bilim Tarihçisi Sübki’ye Göre Cengiz Han”, Gazi Akademik Bakış Dergisi
- TAŞAĞIL Ahmet, (2012). “Moğolistan’da Türk İzleri”, Yesevi Dergisi, Kasım, S. 227, s.12-13.
- TAŞAĞIL Ahmet, (2012). “Türk (Türk Soyu ve Tarihi, Ortaya Çıkışı, yayılışları, kurdukları devletler)”, DİA, Cilt 41, İstanbul, s. 467-474.
- TEKİN, Talat (1976). “Altay Dilleri Teorisi”, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara
- TEMİR, Ahmet, (1976). “Ural-Altay Dil Teorisi”, Türk Dünyası El Kitabı, Ankara.
- The Asiatic Journal And Monthly Register For British And Foreign India China And Australasia, September-Desember, London, 1832, S.353
- TİMUR AĞILDERE, Suna, (2010).” XVIII. Yüzyıl Avrupa’sında Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminin Önemi: Osmanlı İmparatorluğu’nda İstanbul Fransız Dil Öğlanları Okulu (1669-1873)” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 5/3 Summer
- The Dublin Literary Gazette, Saturday, May: 22 (22 Mayıs) 1830, s. 350. London (Londra).
- The Gentleman’s Magazine and Historical Chronicle, January to June (Ocak-Haziran) 1830, s. 448. London (Londra).
- TUNA, Osman Nedim, “Altay Dilleri Teorisi”, (1983). TKAE El Kitabı, İst.
- TURA, Sabahat Sansa; (1983). “Dilbilimin Dil Öğretimindeki Yeri, Türk Dili”, (Dil Öğretimi Özel Sayısı, 379-380, Temmuz-Ağustos), s.11-13
- UÇMAN, Abdullah (1989). “Ali Suavi”, TDV İslam Ansiklopedisi C. 2, s. 445-448. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı yayınları.
- YILDIRIM, Kürşat. (2012).“Tatar Adının Kökeni Üzerine”, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Mecmuası, Cilt 22, Sayı 2,
- YORULMAZ, Osman (2007). “Moğol İstilas Sonrası Kanglılar/Kanklılar”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 40 Kış

3. TEZLER

- DEMİR, Ramazan, (2008).“Arap Dilbilimcilerine Göre Dillerin Kaynağı Meselesi”,
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul
- DOĞAN, Süheyla, (2011)“XIX. Yüzyılda Batı’da Yabancılar Türkçe Öğretimi
Çalışmaları: W. B. Barker Örneği”, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü,
Yüksek Lisans Tezi, Elazığ
- TEMİZÖZ, Hülya, (2008). “Yabancı Dil Öğretiminde Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi ve
İletişimci Yaklaşım Uygulamalarının, Öğrencilerin Öğrenme Becerisi Üzerindeki
Etkisi”, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisan Tezi, Malatya
- UYAR, Yusuf, (2007).“Türkçe Öğretiminde Kültür Aktarımı ve Kültürel Kimlik
Geliştirme”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

4. GAZETE VE DERGİLER

- The Dublin Literary Gazette, Saturday, May: 22 (22 Mayıs) 1830, s. 350. London
(Londra).
- The Gentleman’s Magazine and Historical Chronicle, January to June (Ocak-Haziran)
1830, s. 448. London (Londra).

ÖZGEÇMİŞ

Fatma Semra TURAN, 1985 yılında Adıyaman’da doğdu. 2003 yılında Kilis Nedim Ökmen Anadolu Öğretmen Lisesinden, 2008 yılında Fırat Üniversitesi Türkçe Eğitimi Bölümünden mezun oldu.